

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SOSYAL DEVLET ARAÇLARINDAN BİRİ OLARAK SOSYAL
YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI

HAZIRLAYAN
Elif YAZICIOĞLU KAZANASMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Derya DOĞRU

ANKARA-2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 25 / 08 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Elif YAZICIOĞLU KAZANASMAZ

Öğrencinin Numarası: 21910520

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Programı: Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Derya DOĞRU

Tez Başlığı: Sosyal Devlet Araçlarından Biri Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 80 sayfalık kısmına ilişkin, 22 / 08 / 2023 tarihinde tez danışmanım tarafından turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'dur.
Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 25 / 08 / 2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Dr. Öğr. Üyesi Derya DOĞRU

ÖZET

Elif YAZICIOĞLU KAZANASMAZ, Sosyal Devlet Araçlarından Biri Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı , Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı, 2023.

Sosyal devlet, gelir dağılımı adaletsizliğinin sebebi olarak kabul edilen merkezi yönetime karşı yapılan mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmış olup farklı gelir sınıfları arasındaki farkları minimum seviyeye indirmek gayretiyle toplumdaki egemen sınıfların da koruyucu bir tavra zorlanmasıyla ortaya çıkmıştır.¹ Bu durum, günümüzde sosyal devlet anlayışını bireylere devlet eliyle yapılan doğrudan yardımlarla somutlaştırmıştır. Sosyal devlet bilinci insan-devlet kavramıyla beraber sürekli bir değişim ve gelişime uğrayarak farklı ülkelerde farklı uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadır. İnsan hakları, devletlerin dinamik gelişim süreçlerine paralel olarak ilerleyen ve insanların yalnızca insan olmakla elde ettikleri sosyal, siyasal ve toplumsal süreçleri içine alan haklardır.² Ülkelerin yaşanan süreçler içerisinde eşzamanlı olarak gelişen insan hakları ve sosyal devlet kavramını devlet-idare biçiminin temeline oturtmaları zaman almıştır. Bu kavramın gelişmesi ise Avrupa devletlerinde ancak 19. yüzyılın sonunda olmuştur. Devlet politikası olarak bu adlandırma süreci zaman içerisinde Türkiye’yi de paralel olarak etkileyerek, 1961 Anayasası ile başlayıp temeli atılan sosyal devlet kavramı 1980’li yıllarla birlikte dönüşüm ve değişim sürecine girmiştir.

Sosyal devlet ilkesinin ana taşıyıcı kolu olarak 14.06.1986’de uygulamaya alınan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile hayata geçirilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) eliyle sosyal devletin günümüz yansıması olan sosyal yardımlar yürütülmeye başlamıştır. Her geçen gün gelişen ve değişen şartlar çerçevesinde sosyal devlet bilinci yenilenerek vatandaşlara gereken desteğin sağlanması noktasında illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar koordinasyonunda destek sağlamaktadır. Yaşanan her olay karşısında kurumsal refleks geliştiren SYDV’ler merkezi yönetimin taşrada bireyler nezdinde asgari standartlarda yaşam sürmelerini sağlayarak her geçen gün yeni projelerle dinamik döngü içerisine girmiştir. Bu bağlamda teknoloji

¹ TANÖR Bülent, *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022, s: 93.

² KABOĞLU İbrahim, *Özgürlükler Hukuku 1: İnsan Hakları Kuramına Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s:12.

çeşitlendirmesi, nüfus artışı ve bireyci yaklaşımlar sosyal devlet ilkesini ve taşıyıcı kolon olan SYDV'lerin ilerlemesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de sosyal devletin gelişimi; geçmişten günümüze ele alınacaktır. Tezimizde tümden gelim yöntemi kullanılarak sosyal devlet kavramı, tarihsel gelişimi, ülkemizde sosyal devlet ve bunun yanında sosyal devletin günümüz örneği olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kuruluş şekli, hizmetleri, avantaj ve dezavantajları anlatılarak ilerleyen dönemde insanların ihtiyaçlarına ve taleplerine göre Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının evrileceği süreç değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Ekonomik Sosyal Haklar, Sosyal Yardım, Yardımlaşma, Vakıf.

ABSTRACT

Elif YAZICIOĞLU KAZANASMAZ, Social Assistance and Solidarity Foundation as One of the Social State Tools, Başkent University, Social Sciences Institute, Public Law Master's Program, 2023.

The social state emerged as a result of the struggle against the central government, which is accepted as the cause of income distribution injustice, and it emerged with the effort of minimizing the differences between different income classes and forcing the dominant classes in the society to take a protective attitude. This situation has embodied the understanding of the social state today with the direct aid made to individuals by the state. Social state consciousness, together with the concept of human-state, has undergone a constant change and development and appears with different applications in different countries. Human rights are the rights that progress in parallel with the dynamic development processes of the states and include the social, political and social processes that people acquire only by being human. It took time for the countries to put the concept of human rights and social state, which developed simultaneously in the processes, into the basis of the state-administration form. The development of this concept was only at the end of the 19th century in European states. This naming process as state policy affected Turkey in parallel over time, and the concept of social state, which started with the 1961 Constitution and laid its foundation, entered a process of transformation and change with the 1980s.

As the main carrier of the social state principle, social assistance, which is the current reflection of the social state, started to be carried out by the Social Assistance and Solidarity Foundations (SYDV), which was implemented with the Social Assistance and Solidarity Encouragement Law No. It provides support under the coordination of governorships in provinces and district governorships in terms of providing the necessary support to citizens by renewing social state awareness within the framework of developing and changing conditions day by day. SYDVs, which have developed an institutional reflex against every event, have entered into a dynamic cycle with new projects every day, ensuring that the central government can lead a life at minimum standards for individuals in the countryside. In this context, technology diversification, population growth and individualist approaches provide the social state principle and the progress of SYDVs, which are the carrier columns.

In this study, the development of the social state in Turkey; will be discussed from the past to the present. In our thesis, by using the deductive method, the concept of social state, its historical development, the social state in our country, as well as the way of establishment, services, advantages and disadvantages of social assistance and solidarity foundations, which are today's example of the social state in our country, will be explained, and it will be argued that Social Assistance and Solidarity Foundations will evolve according to the needs and demands of people in the future. process will be evaluated.

Keywords: Social State, Economic Social Rights, Social Assistance, Assistance, Foundation.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
SOSYAL DEVLET	2
1.1. Sosyal Devlet Kavramı.....	2
1.2. Refah Devleti Kavramı.....	5
1.3. Refah Devleti Tarihçesi	6
1.4. Sosyal Devlet ve Refah Devleti Kavramları Arasındaki Fark.....	7
1.5. Sosyal Devletin Tarihsel Gelişim Süreci	9
1.6. Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet.....	14
1.6.1. Cumhuriyet öncesi dönem ve sosyal politikalar	14
1.6.1.1. Tanzimat’a kadar geçen dönem	15
1.6.1.2. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi.....	17
1.7. Türk Anayasa Hukuku Tarihinde Sosyal Devlet Kavramı.....	19
1.7.1. 1921 ve 1924 Anayasası dönemi	20
1.7.2. 1961 Anayasası döneminde sosyal devlet	21
1.7.3. 1982 Anayasası döneminde sosyal devlet	23
1.8. 1982 Anayasası’nda Yer Alan Temel Haklar ve Ödevler.....	25
1.9. Sosyal Haklar ve Ödevler.....	25
1.10. Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması	30
1.11. İdare Hukukunu Etkileyen Anayasal İlkeler	33
1.12. Uluslararası Belgelerde Yer Alan Sosyal Hak ve Ödevler.....	34
TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI.....	38

2.1. Sosyal Devlet Bağlamında Sosyal Yardım	38
2.3. Türkiye’de Sosyal Yardımların İdari Örgütlenmesi	43
2.3.1. 1982 Anayasası’nda merkezi yönetim ve yerinden yönetim	43
2.3.2. Sosyal yardımlarda yerel yönetimler	46
2.3.3. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları	49
2.3.4. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının teşkilatlanması.....	50
2.3.5. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının sosyal yardım programları	54
2.3.5.1. Mütevelli heyetinin takdirinde olan sosyal yardım programları..	58
2.3.5.2. Merkezden ödenen yardım programları	61
2.3.5.3. Sosyal güvenlik kapsamında bulunan muhtaç hanelere, afetten zarar görenlere ve şehit yakınları ile gazilere yapılacak sosyal yardımlar	68
2.3.6. Mütevelli heyetinin sınırları ve takdir yetkisiyle belirlediği yardımların ödenmesi.....	68
2.3.7. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı projeleri: Kastamonu ili Ağlı ilçesi örneği	69
2.3.8. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının bağladığı aylıkları kesmesi	73
2.4. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Tarafından Yapılan Sosyal Yardımlar İle İlgili Karşılaşılan Problemler	75
2.4.1. Sosyal yardımlardan yararlanacakların belirlenmesiyle ilgili problemler	75
2.4.2. Sosyal yardımlardan yararlanacakların alacakları yardımlarla ilgili problemler	76
2.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Sona Ermesi	77
 SONUÇ	 78
 KAYNAKLAR	 81
 EKLER	
EK 1: AİLEYE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR	
EK 2: ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR	
EK 3: KADINLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR	
EK 4: YAŞLILARA, ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR	
EK 5: EĞİTİME YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR	

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Dezavantaj kavramının farklı tanımlamaları.....	39
Şekil 2. Türkiye'de yıl içinde kurulan yeni vakıf sayıları.....	42
Şekil 3. Türkiye Cumhuriyeti idari yapısı.....	45
Şekil 4. Vakıf resmi senedi örneği.....	51
Şekil 5. Düzenli merkezi yardım/maaş bilgi notu.....	57
Şekil 6. Genel Sağlık Sigortası prim ödemeleri.....	61
Şekil 7. Şartlı Eğitim Yardım ödemeleri.....	62
Şekil 8. Engelli Yakını Aylık ödemeleri.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

- AIHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- An. : Anayasa
- AYM : Anayasa Mahkemesi
- AYMK : Anayasa Mahkemesi Kararı
- bkz. : Bakınız
- BM : Birleşmiş Milletler
- C. : Cilt
- Ed. : Editör(ler)
- EVEK : Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı
- ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü
- KÇS : Küresel Sendika Federasyonları
- md. : Madde
- No. : Numara
- S. : Sayı
- s. : Sayfa
- ss. : Sayfadan Sayfaya
- SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu
- SMA : Spinal Müsküler Atrofi
- SYDV : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
- ŞEY : Şartlı Eğitim Yardımı
- ŞSY : Şartlı Sağlık Yardımı

GİRİŞ

Bireylerin toplumsal yaşam içerisinde çeşitli hak ve ödevleri bulunmaktadır. Toplum bilincinin var olduğu tarihten itibaren birbirlerinin hakları noktasında uyuşmazlık yaşayan bireyler bu çetin değişim ve gelişim sürecinde çok sayıda mücadele yaşamıştır. Yaşanan her mücadele modern sosyal haklar ve sosyal devlet yardımlarının temelini atmıştır. Süreç, tahminimizce toplum sözleşmesinin kabul edildiği; ben değil de biz kavramının ve biz kavramının toplumun temelini oluşturan nitelikli kalabalıkları oluşturmaya başladığı zamandan beri başladığı kabul edilebilir. Oluşan nitelikli kalabalıkların kendi içlerinde yaşadığı uyuşmazlıklara adalet arama istekleri modern hukukun temelini oluşturmuştur. İnsanlık gelişim sürecinde ortaya çıkan insan hakları, sosyal haklar ve sosyal devlet gibi kavramlar temelinde dinamik zaman içerisinde oluşan yeni durum ve sonuçları içerir. İnsanın yalnızca insan olmasının sonucu olarak sahip olduğu haklara ve bu hakların özgürlük çerçevesinde kullanılmasında meşru iktidar kavramı tarafından bireylere sağlanacak çeşitli imkanları sosyal hak, insan hakları ve sosyal devlet üçgeninde inceledik.

Ülkemizde veya diğer ülkelerde kavram olarak sosyal devlet benzeşse de uygulama noktasında coğrafi konum, ülkelerin ekonomik durumları, vatandaşların talepleri ve sair birçok unsur devreye girerek çok farklı sonuçlar meydana gelmektedir. Örnek vermek gerekirse genç nüfusa sahip ve ortalama yaşam süresinin 50-55 yıl olduğu Afrika ülkelerinde doğurganlık hızını kontrol altına alınmasını sağlayacak toplumsal bilince yönelik projeleri incelemek doğru olurken; yaşlı nüfusa sahip bir Avrupa ülkesinde de doğurganlık hızını teşvik edecek toplumsal projeler yapmak gerekir. Bu bağlamda kavram olarak sosyal devletin sınırlarının ne denli genişlediğini görüyoruz. Başlangıçta insanlara ayni veya nakdi yardım yapmak üzere ortaya çıkan sosyal yardım kavramları süreç içerisinde sosyal farkındalıklar, psikolojik destekler ve kültürel miras bilincine kadar evrilmiştir.

Türkiye’de sosyal yardım hizmetini yürüten temel örgütler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve ilgili bakanlığa bağlı kurumlardır. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olup sosyal yardımların yönetimine ilişkin birçok önemli göreve sahiptir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun sekreteryası hizmetini yapmasının yanı sıra düzenli merkezi yardımların yapılması ve SYDV’ler ile

koordinasyonun yürütülmesinde de önemli görevlere sahiptir.³ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan yardımların büyük bir bölümünün uygulayıcısı ise Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıflarıdır. SYDV aynı ve nakdi yardımların çok üzerinde projeler geliştirip toplumu şekillendirecek seviyeye gelmiştir. Örnek olarak travmatik olaylar yaşamış ihtiyaç sahibi bireylere hatta topluluklara SYDV'lerce psikolojik destek sağlanması ve böylece toplumsal düzenin bireyler nezdinde daha güvenli hale gelmesini verebiliriz. Yapılan projelerin ülkemizde gelişmesi insanların hayal güçleri ve bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda sınırsız olduğu kabul edilmelidir. İhtiyaç sahibi vatandaşlara yönelik gerçekleştirilen proje kavramının sınırlarının belirlenmiş olmaması bu gelişimi beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak sınırsız insan ihtiyaçları karşısında sosyal devletin günümüzde aldığı reaksiyon sosyal yardımları yeknesak SYDV'lerin çatısı altında toplayarak birey-devlet ilişkisinin gelişimine ve sosyal devlet kavramında gelişmeler yaşanmasına sebep olmuştur.

SOSYAL DEVLET

1.1. Sosyal Devlet Kavramı

İnsan topluluklarının devletleşme süreçlerinde ilkel devletlerin temel olarak görevleri adalet, güvenlik ve toplumsal düzen sağlama iken zamanla yaşanan değişimler devletin ilkel görevlerinin yanına yenilerini de eklemesine neden olmuştur. Devlet, gündelik yaşamımız da dahil olmak üzere hayatımızın her yönünü kuşatan bir varlıktır.⁴ Bu kapsamda nüfus artışı, göç, afet, savaşlar gibi bireylerin yaşadığı çeşitli krizler nedeniyle temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde temel tüketim kaynaklarına sahip olmalarına rağmen bu kaynakların âdil ve güvenli paylaşımı noktasında oluşan toplumsal sorunlara çözüm üretebilmek için devlet bünyesinde gelişim göstererek sosyal devlet kavramının temelini ortaya çıkarmıştır.⁵ Devlet-birey ilişkisini oluşturmada tutkal vazifesi gören sosyal devlet dinamik bir kavram olduğundan kolayca tanımlamak zor olacaktır. Temelde sosyal devlete ilişkin birçok farklı

³ BAŞARAN Kazım, *Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C: 14, S:27, 2022, s:263.

⁴ UYGUN Oktay, *Devlet Teorisi*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2020, s:1.

⁵ HUBER Ernst Rudolf; ANSAY Tuğrul, *Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:27, S:3, 1970, s:36.

tanımlamalar kullanılmıştır. Buna göre sosyal devlete ilişkin yapılan tanımlamaların bazıları şu şekildedir;

*“Sosyal devlet; toplumsal refahın gerekli düzeye ulaştırmak maksadıyla merkezi yönetimin ekonomi de belirleyici şekilde müdahalelerde bulunmasına izin veren bir devlet anlayışıdır.”*⁶ 19 ve 20. yüzyılda devletin üstlendiği misyon gereği öncelediği görevi toplumsal güveni sağlayıp temel yaşam standartlarını sağlamak olarak benimsendiği için yukarıda bahsedilen görüşler dönemsellik açısından ileri seviyede refah devletlere uygun olmadığı kanaatindeyiz. Bu tanımlamada bizce eklenmesi gereken toplumsal güvenliğin yanında emeğin bir değer olarak ortaya çıkması ve insani yaşam standartlarında da optimum bir denge kurulması gerekmektedir. Dolayısıyla *“Sosyal devlet; bununla beraber toplumsal güvenliğin artırılması, istihdamın gerekli seviye de tutulması, emeğin korunması ve insani yaşam seviyesinin yükseltilmesi yoluyla sosyal dengesizliklerini düzeltme misyonunu yüklenmiş olan devlettir.”*⁷ görüşü bireyler tarafından daha fazla talep göreceği kanaatindeyiz.

*“Sosyal devlet; bireyler arası toplumsal barışı ve sosyal etiği sağlama maksadıyla, devletin toplumsal yaşamın her alanında sahada olmayı ve müdahalesini gerekli, zorunlu ve yerinde olduğunu düşünen devlet anlayışıdır.”*⁸ Bu görüşe göre sosyal devlet sınırları çizilmiş hayatın her noktasına müdahale ederek aşırı korumacı yaklaşımla karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde insan hakları, kişisel özgürlük kavramının güçlenmesi gibi sebepler nedeniyle uygulama alanı geniş olmayan bir görüş olduğunu düşünmekteyiz. Uygulama alanı bağlamında kapsayıcı olduğunu düşündüğümüz sosyal devlet tanımı ise şu şekildedir;

*“Sosyal devlet; toplumsal yaşam koşullarında bireylere temel insani haklar ve insan onuruna yakışacak düzeyde standartları sağlayan ve bu doğrultuda her türlü sosyal yaklaşımını öngören, sosyal hakların adil dağıtılmasını ve böylece toplumsal adaletin sağlanmasını, bu noktada da devletin, ekonomik ve sosyal hayata müdahalelerde bulunmasını hedefleyen ve bireylere; kişisel ve siyasal haklar yanında, sosyal ve ekonomik hakların da tanınmasını öngören bir anlayıştır.”*⁹

⁶ KÜÇÜKOĞLU Mahmut; TAŞ Hacı Yunus; ERCAN Hüseyin, *Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışı İçerisinde Transfer Harcamalarının Yeri ve Önemi*, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2018, C: 7, S:19, s: 446.

⁷ YILMAZ Gülay Akgül, *OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar*, Arıkan Yayınları, İstanbul 2006, s: 11.

⁸ ÖZBUDUN Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s:135.

⁹ GÜMÜŞ Ali Tarık, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:18, S:2, Aralık 2010, s:125.

Anayasamız 2 ve 40-60. maddeler yönünden incelendiğinde sosyal devlet; toplumsal dengesizliklerin adaletsiz durumda olan bireylere pozitif ayrıcalık sağlamak suretiyle koruyup sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi belirli bir seviyede tutmakla yükümlüdür.

Geniş anlamda sosyal devlet; toplumda adalet ve barışı sağlamak, bireylerin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için merkezi yönetimin toplumsal hayatın her alanında aktif müdahalesini, toplumsal eşitsizlikleri törpülemesini gerekli gören, toplumsal düzen içerisinde ortaya çıkan başarısızlık ve yetersizlikleri ortadan kaldırma amacıyla olan devlet anlayışıdır.¹⁰

“Sosyal devlet; sosyal barışın sağlanması, istihdamın artırılması, emeğin korunması ve insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyine çıkartılması vb. argümanlarla toplumsal düzeni ve düzeyi koruma misyonunu yüklenmiş olan devlettir. Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal devletin genel olarak bireylere asgari bir hayat standardı sunmak, sosyal güvenliği sağlamak, sosyal yardımlarda bulunmak ve sosyal hizmetler vermek gibi fonksiyonlarının olduğu anlaşılmaktadır.”¹¹

Bu tanımlardan yola çıkarak bize göre sosyal devlet; farklı coğrafyalarda insanların temel ihtiyaçlarını çeşitlendirme ve oluşan talepleri karşılama yeterliliğinde, gerekli olması durumunda ihtiyaç sahibi bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama bakımından en azından insani noktada zaruri taleplere ücretsiz imkân sağlayan politikalar uygulanmalıdır. *“Sosyal politikalar mümkün olan en geniş şekilde tanımlanırsa ‘Grupların sosyal statülerini ve yaşam şanslarını etkileyen devlet faaliyetleri’ olarak ifade edilir, aileler ve bireyler’ dedikten sonra devletlerin de her zaman sosyal politikaları olmuştur.”¹²* Devletlerin ücretsiz olarak sunacağı kamu hizmetlerinde genelleme yapmadan bireylere ve bölgelere göre değerlendirme yapmayı doğru buluyoruz. Bu durumda olması gereken sosyal devletin bireysel ihtiyaçlar, bölgesel farklılıklar ve kişi taleplerini öne çıkarması gerektiğidir. Örnek vererek açıklayacak olursak; ülkemizde sosyal devlet çiftçileri destekleme noktasında Trakya bölgesinde küçükbaş hayvancılığa destek sağlarken, Batı Karadeniz bölgesinde arıcılığı teşvik etmiş ve hibe desteği sağlamıştır. Yine ülkemizde, sosyal harcamalar kaleminde Akdeniz Bölgesi’nde ısınma yardımlarına daha az pay ayrılırken Doğu Anadolu bölgesinde daha yüksek pay ayrıldığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal devlet destekleme

¹⁰ MÜMTAZ Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s:179-180.

¹¹ TÜRKOĞLU İrfan, *Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik*, Akademik İncelemeler Dergisi, C:8, S:3, Temmuz 2014, s:278-279.

¹² SKOCPOL Theda; AMENTA Edwin, *States And Social Policies*, Annual Review Of Sociology, C:12, S:1, 1986, s:132.

projelerinin hayata geçirilmesinde bölgesel farklılıklar ve kişisel ihtiyaçlar doğrultusunda pozisyon alınmıştır.

Sosyal devlet; kamu hizmetlerini ücretsiz sunan, katkı paylarını minimumda tutan, bireylere ve ailelere asgari gelir garantisini veren, engellilik, yaşlılık ve diğer sosyal riskler karşısında güvence sağlayan, milli gelirin adil bir şekilde dağılımını gerçekleştirmeye çalışan, insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat seviyesi sunan devlettir. Kamu hizmetleri sürekli, değişken, eşit ve bedelsiz olmalıdır.¹³ Devlet ücretsiz sağlayamadığı kamu hizmetlerinde bireylerden katkı payı toplayarak veya doğrudan bireyler tarafından karşılanan belli durumlar da mevcuttur. Bu durumun sebebi ilgili yardımların maliyetlerinin yüksek olması ve sürdürülebilir olmamasıdır. Bu duruma örnek olarak sağlık hizmetlerine ulaşmada bireylerden kesilen sağlık katkı payları verilebilir. Yine son yıllarda çok konuşulan ve tedavi masrafları sebebiyle sosyal devlet kavramının başarısını yeterince göremediğimiz SMA hastalığı ile mücadele noktasında ülkemiz ilgili hastalığın ilaçlarını sağlık sigortası kapsamında yani katkı payı almak suretiyle karşılamaktadır. Böylesine ölümcül bir hastalıkta tamamen ücretsiz sağlık hizmeti olmamasının sebebi sosyal yardımlar devlet bütçesine yük getireceği değerlendirildiğinden sosyal devlet anlayışının bu konuda yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir.

1.2. Refah Devleti Kavramı

Toplumsal yaşam içerisinde bireyler arasında belirli seviye koşullarının belirleyicisi olan refah devleti; kapital ekonomi anlayışı sonucu sanayileşmenin toplumsal yarattığı sosyal bozuklukları belirli düzeye indirmek maksadıyla devletin bu sürece seyirci kalmayarak piyasa güçlerinin rolünü kırmak için bilinçli olarak kamu gücünün kullanıldığı devlet türüdür. *“Refah devleti; bireylere ve ailelerine sabit bir yaşam koşulu güvencesi verip, bireyleri toplumsal risklere karşı koruyarak, sosyal güvenlik olanağı sağlayarak toplumsal pozisyonları her ne şart altında olursa olsun tüm bireylere asgari hakları sunan devlettir.”*¹⁴

¹³ KARAHAOĞULLARI Onur, *Kamu Hizmeti*, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s:188-228.

¹⁴ ŞENKAL Abdülkadir, *Küreselleşme Çağında Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s:276.

“Refah devleti; yaşlılık, işsizlik, hastalık gibi riskler karşısında bireyleri ve aileleri destekleyerek riskleri en aza indirmektedir.”¹⁵ Genel olarak refah devleti; ekonomik piyasa sistemleri ile bireysel mülkiyet anlayışı yaklaşımına sahip devlet sistemidir. Refah devletlerinde bireylerin ekonomik ve sosyal taleplerinin karşılanması amacıyla kamu kaynaklarının dinamik ve uygun bir şekilde kullanılması gerekir. “Refah devletinin organları; vergileme sistemi, sosyal güvenlik sistemleri, sağlık sistemi, işsizlik sigortaları, tarım sektörüne yönelik sübvansiyon ve destekleme politikaları, ücretsiz ya da çok düşük bir katkı payının alındığı eğitim, düşük ücretli konut tedariki gibi sosyal yatırımlar olarak sayılabilir.”¹⁶ Merkezi yönetim bazı durumlarda doğrudan sosyal hizmetleri sağladığı gibi, bazen de aracı kurumlar eliyle bu hizmetleri sunar.

1.3.Refah Devleti Tarihçesi

Refah devlet yaklaşımı ilk defa başpiskopos Temple tarafından 1941 yılında “Citizen and Churchman” adlı çalışmada kullanılmıştır. Ancak bu kavramın gelişimi ve değişimi çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu değişim ve gelişimi şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

“1-)1880 evveli dönem: Sanayi Devrimi öncesinde yaklaşım olarak benimsenen paternalist anlayışın hâkim olduğu bir dönemdir. Bu dönemde sorunların çözümü olarak sağlayan unsurlar aileler, kuruluşlar, yardımseverlik duygularıyla devam eden kurumlar, bireysel olarak sorumluluk hisseden işverenler ve devlet gelir transferleridir.

2-)1880-1945 yılları arası dönem: Sanayileşme dönemidir. Bu dönemde iş kollarında faaliyet gösteren bireyler sosyal sigortaların koruması altına alınmıştır.

3-)1945-1975 yılları arası dönem: Refah devleti yaklaşımının, refah dönemidir. Bu dönemde 1880-1945 yılları arasında olan sosyal sigortaların dışında toplumsal refah açısından refah devleti anlayışının ve bu anlayışa uygun kurumların genişlediği, düzenli ve sabit gelir devamlılığının sağlanması noktasında bir sistemi kendisine amaç edindiği görülmektedir.

¹⁵ BEKEN Hikmet Gülçin, *Yeni Toplumsal Riskler Üzerinden Refah Devleti Analizi Denemesi*, Journal of Management and Economics Research, C:18, S:4, 2020, s:133.

¹⁶ SEYİDOĞLU Halil, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları, İstanbul 1999, s:497.

4-)1975 sonrası dönem: Refah devletinin problemleri dönemidir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde refah devletinin problemleri yaşadığı ve bunun sonucunda değişim dönemine girerek yapılandırıldığı bir dönemdir.”¹⁷

Tarihsel süreçte devletin başta üstlendiği rol jandarma konumundaki devlet iken zamanla üstlendiği görev ve sorumluluklarla müdahaleci devlet konumuna gelmiştir. İlerleyen süreç içerisinde devletin üstlendiği en büyük görevi de refah devleti olmaya evrilmiştir. Bu noktada refah devletinin amaçları; toplumdaki ekonomik eşitsizlikleri minimize ederek adaletli gelir politikaları üretmek, yoksulluğun azaltılması, fırsat eşitliğinin sağlanması, istihdamın maksimum düzeye çıkarılarak işsizlik probleminin çözülmesi sağlayarak düzenli bir ekonomik büyümeyi kendisine amaç edinmiştir. Bu amaçları sağlamada kullandığı araçlar ise şu şekildedir:

- “*Ekonomi Politikası Araçları:*
 - *Kamu harcamaları ve vergi politikaları,*
 - *Regülasyon ve fiyat kontrolleri politikası,*
 - *Para, kredi ve dış ticaret politikası,*
 - *Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) politikası.*
- *Sosyal Politika Araçları:*
 - *Sosyal sigortalar,*
 - *Sosyal yardım,*
 - *Sosyal hizmet,*
 - *Sosyal tazmin.*”¹⁸

1.4. Sosyal Devlet ve Refah Devleti Kavramları Arasındaki Fark

Sosyal devlet ile refah devleti kavramları günümüzde çokça karıştırılan kavramlar olup aynı anlama geldiğini savunan görüşler olduğu gibi bu kavramların farklı anlamlara geldiğini savunan farklı görüşler de vardır. Aradaki farkları ve benzerlikleri görüşler üzerinden değerlendirmeye çalışalım:

¹⁷ ÖZDEMİR Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2007, s:177-178.

¹⁸ YAY Serdar, *Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti Teori Felsefe Türkiye Dünya*, Astana Yayınları, Ankara 2020, s:24.

Huber'e göre refah devleti; adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için devlet organizasyonun faydalarının tamamını kapsarken; sosyal devlet anlayışı ise sosyal yenilikleri dinamik bir süreçte gerçekleştiren devlettir. Ancak sosyal yenilikler, yalnızca merkezi yönetimin gerçekleştirdiği yardım faaliyetleriyle sınırlı sosyal devlet değildir.¹⁹ Luhmann'a göre ise refah devleti; sosyal devlet anlayışından daha ayrıntılı sosyal yardım bakış açısını kapsayan bir yaklaşımdır.²⁰

*“Günümüz sosyal refah devletleri ile sosyal refah bilincinin ilk çıktığı zamanlardaki yapılar arasında farklılık olmakla birlikte genel olarak aynı kavramları anlatmaktadır. Refah devleti; sınırlı devlet anlayışına serbestlik getiren, devletin görev ve yetkilerini genişleterek sosyal yönden toplumun kalkınmasını amaçlayan, her yönden bir iyilik hali gözetken modern bir devlet sistemidir.”*²¹ Bundan yola çıkarak refah devleti, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmış dinamik bir süreci anlatır. Gelişmiş toplumlarda anlatılan refah devleti kavramı, sosyal devlet kavramından farklı bir anlam taşımamaktadır. Bu durumun sebebi kavramların birbirini doğurmuş olmasıdır. Temel kavram olan sosyal devlet kavramının gelişimiyle beraber refah ve toplumun refahı kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Başlangıç noktasında müdahaleci, düzenleyici rolü üstlenen ve gelirin yeniden dağılımında bizzat görev alan devlet anlayışına sahip sosyal refah devletleri küreselleşmeyle birlikte daha çekimser bir yapıya girmiştir. *“Refah devleti; 20. yüzyıl süresince, toplumsal sosyal refah politikalarını kapsamlı ve aktif şekilde sunmuştur. Fakat uzunca bir süre toplumsal refahı sağlayan merkezi yönetimin süreçteki aktifliği küreselleşme süreçleriyle beraber yavaşlama sürecine girmiştir. "refah karması" olarak adlandırılan diğer bazı kurumlar (sivil sektör, gönüllü sektör, özel sektör ve dini kurumlar) sosyal refah sağlamada devlete yardımcı rol üstlenmişlerdir.”*²²

Sosyal refaha dayalı devlet yaklaşımının yükselişi 2. Dünya Savaşı akabinde ortaya çıkan toplumsal enkazdan hemen sonra başlamıştır. Bu da Keynes'in ekonomik krizin devamında yaptığı çalışmalar ve ürettiği çözümleri ihtiva edecek sürece kapı açmıştır. Kısaca bunun bir noktada ekonomide devleti aktif bir güç haline getirirken diğer noktada bu kapital yaklaşımın sonucu oluşan toplumsal sorunların da minimize edilerek refah devleti

¹⁹ GÜMÜŞ İskender, *Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci*, Journal of Political Administrative and Local Studies, C:1, S:1, 2018, s:59.

²⁰YAY Serdar, s:14.

²¹ ÇEVİK Ömer Can, *Refah Rejimleri Çerçevesinde Dünya'da ve Türkiye'de Aile Politikaları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s:123.

²² ÖZDEMİR Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, S:57, 2007, s:345.

yaklaşımını da sergilemek olduğu açıktır. “*Sosyal refah devleti politikaları sayesinde Avrupa’da yaklaşık otuz yıllık modern bir dönemin yaşanmasına sebep oldu. Ancak dünya ekonomisinin rekabetçi bir doğasının olması, kapitalizmin kaçınılmaz krizlerinin patlak vermesi, uluslar üstü büyük şirketlerin ekonomilerde etkinliğinin artması ve Avrupa’da sosyal refah harcamalarının devlete olan maliyetinin yüksekliğinin bir sonucu olarak ABD ile rekabet edilemeyeceğine yönelik göstergeler refah devleti politikalarını gerilettili.*”²³ Değişen iktisadi yaklaşımlar ile Keynesyen refah devletinin yerini artık neo-liberal politikalar almış olup devletin sınırsız sorumluluğunun yerini minimum devlet müdahalesine bırakmıştır. Değişen bu anlayışla beraber, sosyal refah devletinin yüklendiği görevlerde farklılaşmalar yaşanıp sosyal politika harcamaları giderek artan bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte refah devletini gelişen sivil toplum örgütleri ve gönüllü örgütlenmeler desteklemeye başlamıştır.

Refah devleti ve sosyal devlet kavramının farkını özetlemek gerekirse; gelişmiş ülkelerde kişiselleştirilmiş sosyal devlet aslında refah devletin temelini atmıştır. Geçmişte devletler bireylerin temel ihtiyaçları noktasında tavır almışken günümüzde refah devletiyle bireylerin ihtiyaçları ve farklılıkları noktasında konum alarak bir dönüşüme gitmiştir. Bu duruma örnek olarak; gelişmiş toplumlarda kitap yazmak isteyen bireylere her türlü imkânı sunan refah devleti ve sivil toplum bakış açısı varken, daha az gelişmiş toplumlarda bireylerin temel ihtiyaçları olan barınmayı tedarik etmeyi amaçlayan sosyal devlet mevcuttur. Kısacası refah devleti sosyal devletin gelişmiş ve bireyselleştirilmiş günümüzdeki modern devlet sosyal yaklaşımını ifade eder.²⁴

1.5. Sosyal Devletin Tarihsel Gelişim Süreci

Sosyal devlet ve bu devletin politikalarının ortaya çıkmasına işçi sınıfı ve çalışma koşullarında köklü değişiklikler ortaya koyarak ekonomik ve toplumsal düzeni derinden etkileyen Sanayi Devrimi yol açmış²⁵ olsa da sosyal devlet neredeyse insanlık tarihiyle eş zamanlıdır.

²³ DURDU Zafer, *Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:22, 2009, s:49.

²⁴ GÖKBUNAR Ramazan; KOVANCILAR Birol, *Sosyal Refah Devleti ve Değişim*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:3 S:3, 1998, s:251-266.

²⁵ TALAS Cahit, *Toplumsal Ekonomi*, İmge Kitabevi, Ankara 1997, s:51-52.

“M.Ö. 2200-1800 zaman aralığında Mısır’da devlet idaresini ellerinde tutan ruhani sınıf; zengin dindarların, ihtiyaç sahibi dul ve yetimlere bakmasını destekleyerek sosyal devlet anlayışının kamusal bir bakışla ilk örneğini sergilemiştir.”²⁶

Anglo-Sakson Hukuk zemininde 1601 yılında İngiltere’de Kraliçe 1. Elizabeth döneminde kabul edilen “Yoksulluk Kanunu” sosyal devlete ait ilk kanuni düzenleme olmuştur. Böylece ahlaki zorunluluktan ziyade kamusal bir zorunluluk ilk defa devlet eliyle oluşturulmuştur. Bu yasa yoksul diye adlandırılan ihtiyaç sahibi vatandaşları iki kategoriye ayırmıştır. Bu ayrıma göre; çalışamaz durumda olan yoksulların yardım alması uygun olarak değerlendirilirken, fiziksel olarak çalışmaya elverişli olmasına rağmen çalışmayan yoksulların bir şekilde çalışması gerektiği belirtilmiştir. Böylece günümüzde de devam eden hak eden ve hak etmeyen yoksul ayrımı yasal bir düzenlemeye konu olmuştur. Zamanla insan hakları düşüncesinde yaşanan önemli gelişmeler sayesinde insanların sadece özgür değil aynı zamanda yoksulluk ya da başka nedenlerden dolayı sunulan haklardan yararlanamayanların da yararlanması gerektiği düşüncesi oluştu. Bu da devletten hizmet isteme yetkisi veren haklar olarak düşünölmeye başlandı ve bunlara da sosyal haklar denildi.²⁷

Modern devlet sistemlerinde sosyal devlet terimi ise 1941 yılında Archbishop Temple tarafından ilk olarak kullanılmış ve sosyal refahın adaletli dağıtımı amacıyla devletin ekonomiye katı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışı olarak açıklanmaktadır. İlkesel olarak sosyal devlet Archbishop Temple'a göre müdahaleci, düzenleyici ve girişimci anlayıştan oluşur. Temelinde sağladığı yaklaşım bireylerin refahı yanında hak ve özgürlüklerini desteklemektir.²⁸

Sosyal devlet, ekonomik etkisi bakımında baskın olan işleyişi bireyler lehine değiştiren bir devlet modelidir ve en önemli özelliği sosyal ve ekonomik yaşama aktif katkı sunma girişimidir. Sosyal devlet; vatandaşların belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmeden asgari yaşam seviyesi sunarak yaşayabilmeleri ve sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmeleri üzerine kurulmuştur. Bireylerin sosyal refahın artırılması için uygulanan politikalardan eşit olarak yararlanmaları prensip olarak kabul edilerek bunun temel yurttaşlık hakkı olduğu benimsenmiştir. Bu durumun temelinde makineleşme süreciyle başlayan

²⁶ ŞENOCAK Hasan, *Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi*, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S:56, s:416.

²⁷ UYGUN, s:533.

²⁸ AKTAN Coşkun Can; ÖZKIVRAK Özlem, *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayınları, İstanbul 2008, s:16.

toplumsal farklılıkları vatandaşlık başlığı altında toplayan ve temel eşitliği savunan Sanayi Devrimi sonrası oluşan kargaşayı sona erdirme niyeti yer almaktadır.²⁹

18. yüzyılda Endüstriyelleşme Dönemi ile yükselen kapitalizm toplumda derin bir yoksulluk kavramını bilinen tarih açısından ilk defa baştan sona toplumun her kesimine yaymış, birey-devlet yaklaşımı çerçevesinde ilerleyen süreçte teknolojinin gelişmesi devamında Sanayi Devrimi toplumsal anlamda çok şeyi değişime zorlamıştır. Sanayi Devrimi; Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda icatların seri üretime olan etkisiyle makineleşmiş sanayiye ortaya çıkarmıştır. Bu durum kitlesel hareketlerin seyrini ilk olarak Birleşik Krallık'ta başlatmış; ardından bu dönüşüm Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya sıçramış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu da beraberinde birçok sorunu da ortaya çıkarmıştır. Sanayi Devrimi, burjuva sınıfının değişimine ve işçi sınıfının doğmasına yol açmıştır. Bu hızlı dönüşüm toplumsal anlamda kanıksanmadığı için sanayileşen ülkeler de orta sınıf ve işçi sınıfının toplum dışına itilerek adaletsizliğini ortaya çıkarmıştır.³⁰ Bu sınıf, dönemin sisteminin getirdiği yoğun çalışma koşullarına maruz kalmışlar ve ayrıca işçi sınıfı siyasi ve ekonomik haklardan kimi zaman da mahrum edilmiştir. Tez, antitez, sentez bağlamında Sanayi Devrimi beraberinde vahşi kapitalizm ve adaletsizlikleri doğurmuş; ezilen işçi sınıfının haklarını alma noktasında ortaya koyduğu mücadeleye evrilmiştir. Kapitalizm-Sosyalizm ayrımı bu noktada ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı vahşi kapitalizm ile mücadele sonucunda en azından temel haklarını 19. yüzyılın sonları itibariyle almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi ile burjuvazi karşısında işçi sınıfının oy kullanma hakkı, sendikalaşma, grev yapma vb. hakları 19. yüzyıl sonları itibari ile kazanılmaya başlamıştır. Süreç, zaman içerisinde adım adım bireylerin özgürleşmesini ve eşitliğini beraberinde getirmiştir.³¹

Kapitalizmin yükseldiği 19. ve 20. yüzyılın başında ortaya çıkan süreci derinlemesine incelemek bu aşamada doğru olacaktır. Kapitalist bakış açısına sahip tüccarlar makineleşmiş üretimle beraber arz-talep dengesinde oluşan talepler, üretim kavramının etik ve insani noktasından uzaklaşarak kapitalizmden vahşi kapitalizmi ortaya çıkaran süreci yaşatarak bu durumu bir dönem toplumlara kanıksatmışlardır. Vahşi kapitalizm; karşımıza bazen 1 adet ayakkabı için haftada 60-70 saat çalışan uzak Asyalı çocuk işçileri çıkartırken, bazen ise Afrika ülkelerinde ilaç sanayinin hammaddesinde çalışan bireylerin ihtiyacı olan ilaçlardan

²⁹ AYDIN M.Kemal, *Sosyal Devletin Temelleri*, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, S:1, 2017, s:10.

³⁰ YENİHAN Bora, *Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*, Yönetim Bilimleri Dergisi, C:15, S:30, 2017, s:186.

³¹ YANIK Celalettin; KARA Mustafa, *Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme*, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C:3, S:6, 2014, s:12-13.

mahrum kalmasını çıkarmaktadır. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliği noktasında derin ayrılıklar oluşturup siyasi ve bürokratik otoriteye karşı ciddi protestolar ortaya çıkararak toplumda suç ve suçlu kavramını ilk defa devlet eliyle vatandaşa bir silah olarak kullanmıştır. Dinamik süreç içerisinde yönetimlerin sosyal devlet olma bilincinde ciddi ilerlemeler sağlamayı zorunlu kılmıştır. Kısaca makineleşen dünya beraberinde getirmiş olduğu problemlerin sonucunda yoksulların daha da yoksullaşarak ayrıcalıklı sınıfın da daha güçlü hale gelmesiyle kapitalizmin yıkıcı etkilerini ortaya sermiştir. Bu da insanlık tarihi açısından ortaya çıkan vahşi kapitalizm kavramını, gelişen insan hakları kavramına paralel olarak modern devletlerden gelişmemiş devletlere doğru sırasıyla sürecin insanileşmesini getirmiştir.³² İnsan hakları bağlamında mahkemelerin kurumsallaşması, ilgili mevzuatların oluşturulması ve uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe alınması insan hakları kavramını güçlendirip ihlalleri noktasında caydırıcılık sağlaması temel insan hakları bakımından ileri seviye kapitalizmi yavaşlatmıştır. Sonuçları açısından kapitalizm; insanlığın sosyal devlet bilinci keskinleştirmiş, çalışma hayatı ve toplum yaşamında önemli değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur.

19. yüzyılda gelir eşitsizliğinin sonuçları bakımından toplumda birçok sosyolojik sorunlar patlak vermiştir. *“19.yüzyıl’a gelindiğinde ülkeler ekonomisi arasında etkileşimin artmasıyla beraber ortaya çıkan yeni krizlerde öncekilerine oranla farklılaşmaya başlamıştır. Ekonomi literatürünü incelediğimizde devamlı olarak problemlerin ardışık olarak gerçekleştiği ve herhangi bir ülkede mevcut olan problemin hızlı bir şekilde birçok ülkelere etkileri olduğu görülmektedir.”*³³ Bunların başında sağlık ve gıda güvenliği gelmektedir. Sağlık açısından uygun koşullarda yaşayamayan insanların sağlık harcamalarında yaşanan artış, dünya sağlık sistemi açısından ilaç ve tıbbi malzemelere ulaşma zorluğu insan hayatının yaşanabilirliği açısından sıkıntılar yaratmıştır. Sanayi şehirlerinde çalışan ailelerin çocukları 5 yaşına geldiğinde vefat ettiği, işçilerde yaşam sürelerinin yaklaşık 16 yıl, esnaflarda 22 yıl ve yüksek gelirli kişilerde ise 36 yıl olduğu görülmüştür. Bu durum ayaklanmalara ve birçok koruyucu yasanın gelişmesine neden olmuştur.³⁴ Hukuki zeminde sosyal devletin yanı sıra bu durum işçi sınıfı açısından birçok lehe kanun düzenlemesinin temelini oluşturmuştur. 20. yüzyılda dünyada uygulanmaya başlayan

³² BULUT Nihat, *Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:52, S:2, 2003, s:176.

³³ DURMUŞ Savaş, *Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:1, S:5, 2010, s:31.

³⁴ GÜNAY Durmuş, *Sanayi ve Sanayi Tarihi*, Mimar ve Mühendis Dergisi, S:3, 2002, s:12.

modern iş kanunlarının temeli İngiltere'nin Manchester şehrinde başlayan sanayi faaliyetlerinin toplumda oluşturduğu derin ayrılıklara dayanarak atılmıştır.

Sosyal devlet; 20. yüzyıl kapitalizminin vatandaşlar nezdinde zorunlu sonuçlarından biridir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, istihdam ve sair ihtiyaçların karşılanması herkese eşit olanaklar halinde devletin güvence altına aldığı haklardır. Yoksulluk, sosyal devlet bakımından devletin yüklendiği ve çözmeye çalıştığı bir sorumluluktur. Bunu da toplumsal yardımlarla ve sabit ödemeli devlet sübvanseli fonlarla yapmaya çalışmaktadır. Elbette süreç içerisinde sosyal devlet bilincini zayıflatan belli faktörler de olmuştur. Örneğin dönemin hâkim olan iktisadi görüşlerinin baskınlığı sosyal devlet bilincinin gelişmesini yavaşlatmıştır. Bu görüş, sosyal devlet anlayışının gelişmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Fakat zamanla dünyada derinleşen ekonomik krizler, savaşlar bu görüşün gücünü yavaşlatıp özellikle 1930'larda ortaya çıkan krizle birlikte artan işsizlikle beraber devletin müdahale etmemesi yaklaşımını savunan anlayışın önemini kaybetmesine ve bunun yerini müdahaleci devlet yaklaşımına bırakmasına neden olmuştur.³⁵

Müdahaleci devlet yaklaşımının ekonomik istikrarı sağlama iddiası olsa da zamanla sosyal sorunlara yönelik politika uygulamalarına öncülük etmiştir. Müdahaleci devlet yaklaşımının geniş uygulama alanı bulduğu 1945-1970 döneminde büyüme ve refah artışı yaşandığı kabul edilmektedir. Ancak 1970'li yıllarda ekonomide yaşanan gelişmeler müdahaleci devlet anlayışının sorgulanmasına ve bu anlayışın zarar görmesine sebep olmuştur. 1970 sonrası dönemde de dünyada sosyal devlet uygulamaları önemini kaybetmiş, sosyal devlet anlayışı gerileme dönemine girmiştir. *"Şüphesiz bu olaylar Türkiye'de sosyal devlet anlayışını ve izlenen sosyal politikaları da olumsuz olarak etkilemiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise herhangi bir iktisadi yaklaşımdan bağımsız olarak sosyal devletin tekrar eski günlerine döndüğü görülmektedir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. İlk neden; milli gelir seviyesinde yaşanan artışlar ve ülkelerin kalkınma yönünde önemli mesafeler katetmesi olup, ikinci neden olarak; ulusal ve küresel ölçekte insan haklarının tesisini gerekli gören toplumsal bilincin gelişmiş olmasıdır."*³⁶ Bu dönemde uluslararası örgütler, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları kitlesel olarak bireylerin ve toplumun refahını azaltan her uygulama karşısında birlikte tepki göstermişlerdir. Diğer bir yandan liberalizmin devamı açısından

³⁵ ALKİN Erdoğan; YILDIRIM Kemal; ÖZER Mustafa, *İktisada Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2005, s:133.

³⁶ KARACA Coşkun; ÇAM Yeşim, *Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi*, Maliye Dergisi, S:176, 2019, s:76.

istenen en son şey de toplumsal çatışma olacaktır. Çünkü kötü hayat koşullarının neden olduğu çatışmalar zamanla halkın sisteme karşı ayaklanmasına neden olmaktadır.

Sanayi Devrimi ve getirdikleri yenilikleri son olarak Osmanlı dönemi açısından değerlendirmek uygun olacaktır.

Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan işçi sınıfının yaratmış olduğu reform hareketleri Osmanlı Devleti'nde kısıtlı olmuştur. Dünya, Sanayi Devrimi'yle beraber gelişen ve dönüşen döneme girmişken Osmanlı Devleti bu dönemde çöküş dönemini yaşadığı için dünyadaki gelişmeleri takip edemeyip endüstriyelleşme sürecinden geri kalmıştır. Dolayısıyla Sanayi Devrimi'nin oluşturduğu işçi sınıfı Osmanlı Devleti'nde tam olarak var olamamıştır. Bu durumla beraber dünyada o dönemde oluşan kapitalist-sosyalist akımlar, işçi hakkı, grev hakkı, sendika hakkı vb. kavramların daha sonraki süreçlerde Osmanlı Devleti'nde konu olmasını sağlamıştır.³⁷

1.6. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet

Ülkemizde sosyal devletin ve sosyal politikaların tarihsel gelişimini doğru biçimde değerlendirebilmek için, daha önceki süreçte oluşan koşullar bakımında değerlendirme yapılması gerekir. Bu nedenle süreçte sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri incelerken aynı zamanda arka planda geçmişten gelen aktörler de ele alınmalıdır. Sosyal devlet noktasında Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında ekonomik ve sosyal alanda keskin bir ayrılıktan da ziyade hafif bir geçiş söz konusudur. Sosyal devlet anlayışının gelişiminin kavranabilmesi için Osmanlı'daki durumun da bilinmesi zorunluluk arz etmektedir.

1.6.1. Cumhuriyet öncesi dönem ve sosyal politikalar

Osmanlı İmparatorluğu yönetim anlayışı bakımından tüm yetkiyi hükümdara veren teokratik bir devlet anlayışına sahiptir. Osmanlı Devleti'nde demokratikleşme adına yapılan hamleler çöküş sürecine denk geldiği için toplumca kanıksanmayıp modern anlamda sosyal politikalar olarak da gelişmemiştir.³⁸ Gelişen demokratikleşme ve insan hakları sürecinde sosyal devlet kavramını ve sosyal devletin günümüz karşılığını anlayabilmek adına

³⁷ TUNCAY Mete, *Eleştirel Tarih Yazıları*, Liberte Yayınları, Ankara 2005, s:27.

³⁸ CEMALOĞLU Necati, *Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları ve Sonuçları 1839-1876*, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:7, S:14, 2005, s:153.

cumhuriyet öncesi dönemde özellikle Tanzimatla beraber başlayan demokratikleşme hareketleri ve bu hareketlerin doğal sonucu olarak güçlenen sosyal devlet kavramını bir bütün olarak ele alabilmek için bu dönemleri ayrı ayrı ele almak uygun olacaktır.

1.6.1.1.Tanzimat’a kadar geçen dönem

Osmanlı İmparatorluğu’nda, sosyal devlet ve sosyal politikalar dini ve kültürel değerlerle özdeşleşmiş devlet merkezli sistemden ziyade, birey ve toplum eksenli dışarıdan devlet destekli bir sistem olarak dini ve kültürel sosyal yardım anlayışı hakimdir. Bu geleneksel ve dini yaklaşım özellikle toplumun dezavantajlı gruplarına karşı (yoksullar, hastalar, dullar, yetimler vb.) geniş bir sosyal yardım anlayışını doğurmuştur. Fakat bu durum insanlık medeniyetinin kuruluşundan itibaren varlığını sürdürmüş olan temel insani yardım kapsamında değerlendirilmelidir. Bu manada çerçeve haline getirilmiş kurumsal ve modern anlamda bir sosyal politik anlayıştan bahsedilemez. Zira modern anlamda sosyal politik anlayıştan bahsedebilmek için oturmuş bir kurumsal yapı ve standart gerekir. Bu noktada dini bir yaklaşım olan zekât, fitre vb. gibi muhtaçlara yönelik dini temelli yardım anlayışı esastır.³⁹ Osmanlı Devleti’nde çok sayıda lonca, vakıf gibi örgütlenmeler mevcuttur; dahası bu örgütlenmelerin dini temelli yapılan yardımlardan daha faydalı ve işlevsel olduğu söylenebilir. Çünkü süreklilik ve düzenlilik ilkesine göre faaliyet icra etmektedirler. Vakıf ve Lonca teşkilatlanmasının Osman Devleti’nde çok başarılı bir şekilde örgütlenerek günümüz sivil toplum örgütlerine kaynaklık ettiği de söylenebilmektedir. Bu anlamda Osmanlı toplumunun taleplerini karşılayan temel toplumsal kurum, vakıf müessesesidir.

*“Osmanlı devlet yönetimleri incelendiğinde, devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılarlarken doğrudan veya dolaylı olarak görev aldığı görülmektedir. Osmanlı devletinde merkezi yönetim ve taşra yönetimleri tarafından uzun yıllar boyunca kamu hizmetine yönelik olarak yönetim, savunma, güvenlik ve adalet gibi konular doğrudan sağlanırken; sosyal yaşama yönelik konular devletin desteği ile genellikle vakıflar ve sosyal dayanışma ağları tarafından sağlık, eğitim, sosyal hizmetler sağlanmıştır.”*⁴⁰ Osmanlı Devleti, uzun yıllar boyunca kendi içinde sosyal devlete yönelik bir yapı oluşturmamıştır. Ancak sosyal devlet faaliyetlerini vakıflar ve sosyal dayanışma ağlarının desteği ile yürütmüştür.

³⁹ GÜRHAN Nazife; GÜRHAN Veysel, *Osmanlı Taşrasında Zengin Sınıf*, Phoenix Kitabevi, Ankara 2018, s:35.

⁴⁰TAŞKESEN Mustafa Özcan, *Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar*, İş ve Hayat Dergisi, C:3, S:5, 2017, s:57.

Vakıfta Bulunması Zorunlu Şartlar;

- “*Vakfın fiil ehliyetine sahip ,yönetilebilir ve hür olması,*
- *Vakfın vakfi kurmak için ortak iradesinin olması,*
- *Vakfettiği malı karşılıksız sevap elde etmek maksadıyla vermesi,*
- *Vakıf kişinin sefahat ve borcundan dolayı kısıtlı bulunmaması.*”⁴¹

Vakfedilen Eşyada Bulunması Zorunlu Şartlar;

- “*Vakfedilen eşya vakfeden bireyin kendisine ait olmalıdır,*
- *Vakfedilen eşya borç verilmesi gereken bir mal olmamalıdır,*
- *Vakfedilen eşya gelir getirici nitelikte olmalı,*
- *Vakfedilen eşyada fayda sahiplerinin net olarak belirli olması lazımdır.*

Bu koşullarla birlikte bir vakıf tescil ettirilerek, vasiyet edilerek veya hareketle kurulabilir.”⁴²

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sosyal farkındalıkların minimize edilmesinde ve toplumsal huzurun sağlanmasında sivil toplum bakış açısıyla vakıflara çok önemli anlamlar ve görevler yükletilmiştir. Osmanlı Devleti'nde vakıf kurumları hemen her alanda hizmet vermiştir. Bunun sebepleri ise; Osmanlı İmparatorluğu'nda İslami bakış açısının mevcut olması ve devletin kamu hizmet faaliyetlerini yürütme işini vakıflara bırakmış olmasıdır. “*Devlet temel kamusal hizmetler olan savunma, asayiş ve adalet gibi toplumsal görevlerin merkezi ve taşra yönetimleri tarafından gerçekleştirirken; eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetler vakıflarca gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.*”⁴³

Osmanlı Devleti kuruluş sürecinden 17. yüzyıla kadar vakıf çalışmaları; devletçi bakış açısından uzak, genelde belli kişiler veya devlet adamlarının şahsi uğraşları ile ön plana çıkmıştır. Başta sultanlar olmak üzere devlet yetkilileri ve varlıklı insanlarca kurulan vakıflara devlet de birtakım vergisel kolaylıklar sağlamıştır. Bu kurumsallık uzun yıllar düzenli ve sistemli olarak çalışmış olsa da 18. yüzyılın sonları itibariyle sistemsel çözünmeye uğramıştır. Bu durumun en önemli sebepleri güçsüz bir merkezi yönetim, uzun süreli savaşlar ve Sanayi Devrimi'nin kaçırılmış olmasıdır.

⁴¹ KAZICI Ziya, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar (Cilt 42)*, Marifet Yayınları, İstanbul 1985, s: 34.

⁴² KAZICI Ziya, s: 34.

⁴³ IŞIK Hayriye, *Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü*, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2009, s:4.

1.6.1.2. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile devlet köklü değişimler yapmak üzere politikalar gerçekleştirme iradesi ortaya koymuştur. Bu irade birçok alanda güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yine bu dönem itibariyle Avrupa'daki yapısal değişim ve dönüşümler Osmanlı idarecilerinin ilgisini çekmiş ve dönüşüm sürecine girilmiştir. Bu noktada toplum değişimi temelden kavrayamadığı için 'tepeden devrim' dediğimiz bu yaklaşım toplumsal olarak benimsenememiş ve çeşitli toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Batılılaşma başlığı altında toparlayacağımız sosyo-kültürel değişimler Osmanlı toplumunda kimlik bunalımı yaratarak adeta arafta kalma halini yaratmıştır. Bu noktada Osmanlı idarecilerinin Avrupa'dan farklı 'sui generis' yapısını göz ardı ettikleri için hata yaptıkları düşünülebilir.⁴⁴

Pozitif anlamda Tanzimat ve Meşrutiyet döneminin bizim açımızdan en yararlı sonucu teamül hukukunun aşılacak sistemli yazılı kanunların temelini atılması ve devletin sanayileşme adına yapmış olduğu dokuma, deri, kundura vb. fabrikaların devreye alınması olmuştur. Bu durum zamanla temel seviyede işçi sınıfının oluşumunu sağlayıp dönemin koşullarına göre ileri seviye sosyal politika düzenlemesi olabilecek 1865 tarihli Ereğli Kömür Maden-i Hümayun İdaresi Nizamnâmesini bizlere kazandırmıştır.⁴⁵ Ereğli Sancağı Kaymakamı Dilaver Paşa tarafından hayata geçirilen düzenleme kısmen dahi olsa uygulama alanı bularak işçiler lehine düzenleme ve kömür üretiminin düzenli ve sağlıklı üretimini ihtiva edecek şekilde hazırlanmıştır. Fakat padişah tarafından kabul edilmemesi sebebiyle geniş anlamda uygulama alanı bulamamıştır. Yine bu dönemde toplumda dezavantajlı kesimlere yönelik yardım amacıyla kurulan gönüllülük esaslı dernekler kurulmuştur. Örnek olarak; 1868 yılında Osmanlı Mecruhunî Askeri Muavenet Cemiyeti adıyla Kızılay kurulmuş olup, özellikle savaş zamanlarında hem cephe önünde hem de cephe arkasında tedavi ve sosyal hizmet amacı taşımışlardır. Yine bu dönemde evsizler için Darülaceze, şehit çocukları için Darüleytam ve öksüz yetim çocuklara eğitim desteği vermek amacıyla Darüşşafaka da bu dönemde kurulmuştur. Bu kurumların toplumsal rolleri ve kıymeti Tanzimat sonrası için elbette tartışılmaz fakat devamlılık açısından zorlu ve şubeleşme bakımından yetersiz kaldığı söylenebilir. Son olarak Mecelle de Tanzimat sonrası dediğimiz bu dönemde uygulamaya alınmış ve 1926 yılına kadar uygulama alanı bulmuştur. Mecelle'nin getirdiği yenilik ve gelişim ile Osmanlı'nın son yıllarında dul ve yetimleri ihtiva

⁴⁴ İNALCIK Halil, *Tanzîmât ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1992, s:9.

⁴⁵ İLERİ Turgut, *Cumhuriyet' İn İlk Yıllarında Maden İşçilerinin Çalışma Hayatına İlişkin Yapılan Düzenlemeler*, The Journal of Academic Social Science Studies, C:6, S:2, 2013, s:1450.

edecek şekilde yaşlılık gibi sosyal güvenlik uygulamalarına başlanmıştır.⁴⁶ Toparlamak gerekirse Osmanlı Devleti özellikle Tanzimat süreciyle beraber toplumda yukarıdan aşağıya hızlı bir dönüşüm ve gelişim sürecine girse de genel anlamda başarı sağlanamamıştır. 2. Meşrutiyet'in devamında oluşan işçi sınıfının olumsuz çalışma ve yaşam koşulları sebebiyle grevler yaşanmıştır. Bu dönem beraberinde bazı sorunlar doğurmuş olsa da yapılmaya çalışılan reform hareketlerinin ülkemizin sosyal devlet, toplumsal refah ve birey hakları bağlamında gelişmesine ön ayak olduğu yadsınamayacak bir gerçektir.

18. yüzyılla birlikte dünyayı etkisi altına alan makineleşme süreci ve beraberinde getirdiği derin gelir eşitsizliği ve ayrıca içine düşülen duraklama ve gerileme dönemleri Osmanlı Devleti'ni etkilemiş olup vatandaşlar da hayatlarını idame etme noktasında devlete ihtiyaç duymuşlardır. Bu durumla beraber 18 ve 19. yüzyılda devlet eliyle merkezi bütçeden harcanmak üzere sosyal alanlar, sosyal hayatın birçok alanında nüfuzunu arttırmıştır.⁴⁷ Halkın refahını ve sağlığını güvence altına almak, üretken kapasitesini geliştirmek istemesi devletin sosyal devlet anlayışında ağırlık kurması zorunluluğunu göstermektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik buhran, savaşlar ve merkezi yönetimin zayıflaması gibi sair konular sosyal yardım alanında vakıflar ve imaretler çerçevesinde işleyen refah sisteminin işlevini önemli ölçüde kaybetmesine sebep olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine kadar devam etmiş olup Moratoryum (1876) ve Düyun-u Umumiye İdaresi'yle⁴⁸ beraber devlet en temel ihtiyaçlarını karşılama ciddiyetinden uzaklaşarak yıkılma sürecine kadar sosyal devlet noktasında da merkezîyetçi çalışmalar askıya alınmak zorunda kalmıştır.

19. yüzyıl Osmanlı toplumunda devletin yoksullara yardım alanındaki faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Bu durum da tarımsal ekonominin yeteri kadar hızlı çözülmeişi ve buna bağlı olarak da kentlere olan nüfus hareketinin sınırlı cereyan etmesiyle açıklanabilir. Bunun bir sonucu olarak yoksulluk kategorileri, 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda geleneksel kalıplar içinde kalmıştır.

Sosyal yardım alanında 19. yüzyıl boyunca yaşanan en önemli olay; vakıflar ve imaretler eliyle düzenli refah sisteminin işlevini önemli ölçüde kaybetmiş olmasıdır. Merkezi yönetimin güçlenmesiyle vakıf gelirleri devlet hazinesi içinde eritilmiştir. *“Osmanlı Devleti'nin gelişen dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin sonucu olarak doğan*

⁴⁶ KURBAN Yasin, *Mecelle ve Günümüz Hukuku*, Seçkin Hukuk, Ankara 2020, s:34.

⁴⁷ YILDIZ Özgür, *Osmanlı Devleti'nde Sosyal Hayat*, Pegem Akademi, Ankara 2021, s:4.

⁴⁸ GÜRSOY Bedri, *100. Yılında Düyun-U Umumiye İdaresi Üzerinde Bir Değerlendirme*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, S:40, 1984, s:17.

sorunlar alışılmış refah devleti güvenini yıkarak toplumsal isteklere kayıtsız kalmıştır. Evkaf Nezareti kapsamındaki merkezileşme beraberinde vakıfları kontrolleri altında bulunduran sosyal kesimler ve sivil toplum, özel konumlarının zamanla kaybolarak gönüllülük esasında ziyade maaşlı devlet memurlarınca gerçekleştirileceği konuma evrilmiştir. Aynı zamanda, yavaşta olsa, ihtiyaç sahibi bireylerin korunması alanı, merkezi devletin faaliyet ve yetki alanına girmeye başlayacaktır.”⁴⁹

Sonuç olarak Osmanlı Devleti’nde de diğer ülkelerde olduğu gibi kuruluşundan yıkılma dönemine kadar geçen süreçte sosyal devlet ilkesi zamanla güçlenmiş olup; buna paralel olarak sivil toplum kuruluşlarının sosyal devlet içerisindeki fonksiyonu güçlenerek, sosyal devlet anlayışına genelleyici bakış açısından birey odaklı sosyal devlet mantığına demokratik atılımlarla paralel bir şekilde ilerlediği görülmüştür. Tabi bu süreçte her ne kadar sosyal devlet kavramı merkezi yönetim tarafından benimsenmiş olsa da bu süreci özellikle Tanzimat ve sonrası dönemde ekonomik olarak problemler yaşayan Osmanlı Devleti’nde işin uygulama noktasında eksiklikler olduğu aşikâr olmuştur.

1.7. Türk Anayasa Hukuku Tarihinde Sosyal Devlet Kavramı

Terimsel olarak sosyal devlet, sanayileşme adımları akabinde gelişen devlet organizasyonlarında bireyler tarafından talep edilen şahsi ve toplumsal hakların sosyal ve ekonomik alanlarda eksik kaldığı düşünülen boşluğu doldurmak niyetiyle oluşmuştur. Bu noktada diğer ülkelerde geçirilmiş olan dönüşümler gibi süreçler benzer şekilde ülkemizde de yaşanmıştır. Fakat daha erken süreçte sanayileşmiş toplumlardaki tabandan merkeze oluşan sosyal devlet bilinci, ülkemizde merkezden taşraya yukarıdan aşağıya bir şekilde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de sui generis bir şekilde, devlet merkezli olarak nitelendirilebilir. Bu durumu destekleyecek durumlar ülkemizin kuruluş süreciyle paralel çok partili yaşama geçiş ve bu geçişle beraber toplumsal ve sosyal bilinçlenme noktasında yapılan devrimsel değişikliğin bizzat devlet öncülüğünde gerçekleşmiş olduğu kabul edilebilir.

Süreç içinde yapılan değişikliklere hukuki güvence sağlanması amacıyla Türk anayasacılık tarihinde de yer edinmiştir. Bu durumun ilk örnekleri 1961 Anayasası ile kapsama alınan sosyal devlet ilkesi, aynı şekilde de 1982 Anayasası döneminde de anayasal

⁴⁹ ÖZBEK Nidar, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s:48-55.

bir ilke olarak kabul edilmiştir. Anayasal bir ilke olarak 1961 Anayasası'ndan itibaren anayasalarımızda yer almaya başlayan sosyal devlet anlayışını Türkiye Cumhuriyeti anayasalarındaki dönemlere göre incelemek faydalı olacaktır. Bu bağlamda aşağıda sosyal devlet anlayışını anayasalarımıza göre değerlendirmeye çalışılacaktır.

1.7.1. 1921 ve 1924 Anayasası dönemi

1921 Anayasası; Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde hazırlanışı ve kabulü bakımından siyasal önemi yüksek olmasına rağmen temel hak ve özgürlükler konu edilmemiştir.⁵⁰ Ancak bu anayasa temel haklar ve özgürlükler, anayasa değişikliğinde izlenecek süreç, yargı kuvveti gibi bölümleri içermediğinden tam bir anayasa olarak değerlendirilememektedir. *“Birinci Büyük Millet Meclisi’ndeki üyelerin çoğunluğunun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu yeni bir devletin kuruluşunu sağlayan yeni bir anayasa olarak görmedikleri; bağımsızlık savaşında ulusal kuvvetlerin idaresinin temelini ortaya koyan bir anayasa değişikliği olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Teşkilat-ı Esasiye; Kanun-i Esasi’yi yürürlükten kaldıran yeni bir anayasa olarak değil, onun bazı maddelerini değiştiren ya da ortadan kaldıran bir kanun olarak algılanmaktadır.”*⁵¹ Ancak ülkemizdeki sosyal devlet kavramı dünyanın gelmiş olduğu noktayla etkileşime paralel ve buna ek olarak bölgesel ve toplumsal krizlerin etkisiyle farklı bir pozisyon almak durumunda kalmıştır. Korumacı monarşi devlet düzeninden evrilen ülkemiz tarım ve tarımsal sanayi ağırlıklı gerçekleştirmeye çalıştığı gelişim sürecinde sosyal alana ve sosyal devlet kavramına devletçi ve merkeziyetçi bir yaklaşım göstermek durumunda kalmıştır. Bu manada zorlu savaş süreçlerinden çıkan ülkemiz bu dönemde iş ve işçi kavramı üzerinde çok defa durmuş ve bu alanda çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Örneğin çalışma hayatına kabul yaşının 18 olarak belirlenmesi ilk olarak ülkemizde atılmış olan bir adımdır. 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir’de toplumun geniş sosyal gruplarının katılmasıyla Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir. *“İktisat Kongresini toplamaktaki en önemli amaç, tüm ülkedeki tüccarların ve diğer meslek erbaplarının birbirlerini tanıması ve ülkenin ekonomik ihtiyaçlarını bir kez de bir arada görüşerek sorunlara toplu çözümler getirmeleri ve gerekli konularda hükümetin dikkatini çekmeleridir.”*⁵² Kongrede serbest çalışma hürriyeti, çalışan bireylere amele yerine işçi denilmesi, temel sendikacılık hakkı gibi dönemine göre devrim niteliği taşıyacak yenilikler

⁵⁰ ATAR Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya 2015, s:22.

⁵¹ ÖZBUDUN Ergun, *1921 Anayasası*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008, s:19.

⁵² BERBEROĞLU Necat, *İzmir İktisat Kongresi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, C:12, S:1, 1976, s:223.

konu edinmiştir. Devamında 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesi yalnızca yönetim ve idare biçiminde değil, toplumun genel kesiminde ekonomik ve sosyal bir gelişimi tetiklemiştir.

1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle beraber, dünyada etkisini sürdüren liberal düşünce ve hukuki yaklaşımlar ülkemizde de kabul edilmeye başlanmıştır. 1924 Anayasası'nda ilke olarak sosyal devlet anayasada yer almamış; kanuni düzenlemelerle toplumun sorunları çözülmeye çalışılmıştır. 1924 Anayasası'nda, temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemelere de yer verilmesi nedeniyle 1921 Anayasası'ndan ayrılmaktadır. Köken ve sınırlar konusunda tabii hak anlayışı benimsenmiştir. *“Bu anayasada kişi hak ve hürriyetleri İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinden de esinlenilerek Anayasanın, Beşinci Faslında “Türklerin Hukuk-u Ammesi” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu fasılda sosyal ve ekonomik haklara yer verilmemiştir. 1924 Anayasası, kişi hak ve hürriyetlerine ilişkin yer verdiği düzenlemeler itibarıyla klasik anlayışı yansıtmakta ve “tabii hukukçu”, “liberal” ve “bireyci” esaslara dayalı demokratik düzen için aşağı yukarı uygun bir çerçeve sağlamaktadır. Ayrıca bu Anayasada kişi hak ve hürriyetlerinin yasama tasarruflarına karşı teminat altına alınmasını öngören hükme de yer verilmiştir.”*⁵³ Yine de bu dönem de 1921 Anayasası'ndan sosyal devlet noktasında gelişim gösteremeyip köklü değişim yaratamamıştır. Yeni kurulan devletin en temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alma gayesiyle ülkemizin başlangıç seviyesinde temel konularda düzenlemeler yapılmıştır. Eşitlik, kişi hürriyeti, kişi güvenliği, din ve vicdan hürriyeti, konut dokunulmazlığı, işkence eziyet müsadere ve angarya yasağı, seyahat hürriyeti, mülkiyet hakkı, haberleşme hakkı, dilekçe hakkı, vatandaşlık hakkı gibi sosyal haklar dışında kişi hak ve hürriyetlerini genel olarak düzenlemektedir. Bu dönemde bir düşünce yapısı ve hak algısı olarak toplumda sosyal devlet bilincinin oluşmaya başladığı görülmüştür.

1.7.2. 1961 Anayasası döneminde sosyal devlet

1912-1922 yılları arasında süren savaşların olması ülkenin ekonomik açıdan yeterli güce sahip olmasına engel olmuş bu da 1921 ve 1924 Anayasalarımızda sosyal ve ekonomik hakların yer almamasına sebep olmuştur. Ancak ülkemiz kuruluşundan bu döneme kadar devletçi yaklaşımlar ağırlıklı olmak üzere dönemsel olarak liberal akımlarla da karşı karşıya kalmıştır. Dönemin getirmiş olduğu akımlara kapılarak bu süreçten sonra gelişen sosyalist akımlarla birlikte işçi sınıfının güçlendiği dönem yaşanmaya başlamıştır. Bu döneme kadar

⁵³ KÜÇÜK Adnan, *1924 Anayasasında Temel Hak ve Hürriyetler*, Liberal Düşünce Dergisi, S:82, 2016, s:5.

merkezi olarak sağlanan hak ve özgürlükler artık sokak hareketleri ve sınıfsal taleplerle toplum arasında yayılarak devlete karşı mecbur bırakma ve sert örgütlü faaliyetler etkili olmuştur. Toplumda yaşanan bu kargaşa ortamı yeni talepleri ve düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. 1960 ihtilaliyle beraber toplumun farklı kesimlerinin taleplerine cevap vermek amacıyla dönemine göre özgürlük sunan 1961 Anayasası hazırlanarak halk oylamasına sunulurken kabul edilmiştir. Bu anayasa temel hak ve özgürlükleri; kişi hakları, sosyal ve iktisadi haklar, siyasal haklar olarak 3 kategoride toplamıştır ve pek çok alanda olduğu gibi sosyal devlet ilkesinin anayasa metnine dahil edilmesiyle de devrim niteliğinde bir yenilik getirmiştir.⁵⁴ *“1961 anayasası sosyal ve ekonomik hak ve ödevlere yer vermiştir. 1924 anayasası klasik liberal anlayışı benimsemiş ve pratik nedenlerden ötürü istisnai birkaç hak dışında sosyal ve ekonomik haklara yer vermeyen bir anayasa iken; 1961 anayasası bu haklara ayrı bir bölüm ayırmış ve ekonomik ve sosyal hakları 19 maddede düzenlemiştir (md 35-53). Anayasanın sosyal ve ekonomik haklara yer vermesine paralel olarak cumhuriyetin nitelikleri arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir devlet olduğu da ifade edilmiştir (md2). Böylelikle sosyal devlet ilkesi ilk defa hukuk hayatımıza girmiştir.”*⁵⁵ Buna paralel olarak 1961 Anayasası üniversitelere özerklik, sosyal güvenlik, parasız eğitim vb. alanda da çalışmalar ortaya koyarak “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlığı detaylı şekilde sınıflandırılmıştır. 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesine göre ise sosyal devlet; *“Birey ile toplumun belirli bir düzen içerisinde olması, çalışan bireylerin insanca yaşaması ve çalışma hayatının düzenli ilerlemesini sağlayacak önlemlerin alınması da sosyal devletin temel amaçlarına biridir.”*⁵⁶

*“1961 Anayasası, merkezi yönetime sosyal ödevler getiren güçlü bir sosyal devlet bakış açısına uygun ikinci kuşak haklar olan sendikal ve sosyal haklar ile özgürlükleri güvence altına alan sosyal ve özgürlükçü bir yaklaşıma sahip bir Anayasa idi. Ancak daha sonra yürürlüğe alınan kanunlar ve ilgili uygulamalar yasalar ve yapılan uygulamalar 1961 Anayasası’nın bu yaklaşımını kısıtlamıştır. Bir diğer deyişle, sosyal ve sendikal özgürlükleri koruyup geliştirecek toplumsal güçlerin ve örgütlenmenin yokluğu Anayasanın sağladığı hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesini engellemiştir.”*⁵⁷ Yapılan önemli değişiklikler demokratikleşme adımları açısından çok olumlu olmakla beraber

⁵⁴ GÖZÜBÜYÜK ŞEREF, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2017, s:83-84.

⁵⁵ İNCE Abidin Kadir, *Çoğulcu ve Vesayetçi Unsurlar Açısından 1961 Anayasası*, Adalet Yayınevi, Ankara 2022, s:102-103.

⁵⁶ AYMK, 28.4.1983, E:1981/13, K:1983/8.

⁵⁷ SELÇUK Berrin; AYDOĞDU İlke Bezen, *Anayasal Düzeyde Türkiye’de Sosyal Politikaların Gelişimi*, International Journal of Social and Economic Sciences, C:4, S:1, 2014, s:51.

dönemde oluşan ekonomik krizler, hızlı kentleşme ve işsizlik toplumsal kutuplaşmayı öne çıkararak dönemde sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. 1980’ler itibariyle kamu kesiminin küçültülmesi, Kamu İktisadi Teşebbüslerin etkinliği azaltmak ve kamu maliyesinin disiplinize edilmesi amacıyla tasarruf gibi kavramlar ön plana çıkarılarak 1961 Anayasası’nın sağladığı geniş hak ve özgürlük alanlarında kısıtlamalara gidilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle özgürlükçü anayasal dönem olarak adlandırdığımız bu dönem sona ermiştir.

1.7.3. 1982 Anayasası döneminde sosyal devlet

*“Devlet bir yandan kalkınmak, bir yandan da bireylerin yaşam düzeyini yükseltmek için özel önlemler almak, bu iki ana görevi dengeli bir biçimde yürütmek zorundadır. 1961 Anayasası gibi, 1982 Anayasası da bu dengeyi sağlayıcı düzenlemeler getirmiştir.”*⁵⁸ 1982 Anayasası’nda özgürlük kavramı sınırlama kavramıyla iç içe bir hale gelmiştir. Özgürlüklere ve sosyal haklarla ilgili hükümler kısa olmakla beraber bu alana ilişkin hükümler ise daha kapsamlıdır. 1982 Anayasası’nın hakları ve özgürlükleri güvence altına almaktan ziyade bunların sınırlanabilme amacına yöneldiği ifade edilmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle başlayan bu dönem çok sayıda özgürlüğü etkilediği gibi sosyal özgürlük ve sosyal devlet kavramını da etkilemiştir. 1980 dönemi beraberinde serbest piyasa ve koruyucu piyasa algısından hakem piyasa anlayışına geçerek pek çok alanda ticari serbestleşmeye giderek kamu maliyesini dengelemeyi, serbest kura geçişi sağlamayı hedeflemiştir. Neoliberal politikalar öncelenmiş, devlet dengeleyici konuma geçmiştir. Siyasi partilerin faaliyetlerine ara verilmiş, sendikalar engellenmiş, grev ve lokavt yasaklanmıştır. 1982 Anayasası, devletin mali disiplinini sağlamak ve birey özgürlüklerini imkanlar dahilinde engelleyerek denetim altına almak felsefesini kabul etmiştir. 1982 Anayasası’nda, devletin birey haklarını doğrudan koruması yerine planlaması kabul edilmiş; sendika kurma ve grev haklarına sınırlamalar getirerek çeşitli ve sınırlı planlar kabul edilmiştir. Bu dönemin sosyal devlet kavramına en önemli katkısı devletin sosyal yardımlarını kategorize ederek teşkilatlanma sağlaması ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının kurulması olmuştur. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu 1986 yılında yürürlüğe girmesiyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Bu kanunla; yoksul ve muhtaç durumda olup Sosyal Güvenlik kuruluşlarından aylık alamayanlara eğitim ve öğretim imkânı sağlanarak, bireyleri topluma faydalı hale getirmek amaçlanmıştır.

⁵⁸ YILMAZ Faruk, *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s:190.

Türkiye’de 1990’lı yıllarda sosyal devlet, yaşanan krizlere rağmen kendini göstererek 1992 yılında 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun ile genel sağlık sigortası yürürlüğe girene kadar muhtaç vatandaşların sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması esası kabul edilmiştir. Sonuç olarak sosyal devlet; toplumsal farklılıkları ayrıcalıkları temel ortak noktalarda belli zemine indirgeyerek toplumsal adaleti sağlama yoluna gitmeyi hedefleyen ve haksızlıkları kabul etmeyen, belirli bir yaşayış düzenini sağlamayı kendine görev eden devlettir.⁵⁹

1921 Anayasası savaş anayasası olup sınırlı oranda sosyal devlete eğilmiştir. Aynı şekilde 1924 Anayasasının uygulandığı süreçte sosyal devlet ilkesine anayasada yer verilmeyip çeşitli kanunlarla adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu dönemi sınıfsal ayrımı olmaksızın, dönemsel taleplere göre çözümler üretilen bir dönem olarak değerlendiriyoruz. Özellikle 1946 tarihinden itibaren yapılmaya çalışılan çok partili demokratik yaşama geçiş beraberinde modern anlamda sosyal devlet kurumlarını var olma sürecine sokmuştur. 1961 Anayasası döneminde sosyal devlet ve sosyal adalet kavramları anayasal ilkeler olarak kabul edilmiş, devletin de görev ve sorumlulukları keskin bir çizgiyle düzenlenmiştir. Sosyal devletin kendini gerçekleştirebilmesi için özgürlükçü bir ortam geliştirilmeye çalışılmıştır. Hükümet programları ve uygulamaya başlanan kalkınma planlarında sosyal hizmetlere yer verilmiştir. Dönemin sonuna doğru ülkemizdeki sosyal devlet anlayışı hem dünyadaki gelişmelerden hem de ülkede yaşanan krizlerden etkilenip 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sosyal devletin gerçekleştirilmesine yönelik politikalarında değişime uğramasını etkilemiştir. Konfederasyon ve sendikalaşma durdurularak grev ve lokavt yasaklanmıştır. Türkiye’de gelişen sosyal devlet yaklaşımının çoğunlukla sosyal yardımlarla devam ediyor olması ülkenin geç kalınmış endüstrileşmesinden kaynaklanmaktadır. 1982 Anayasası döneminde de sosyal devlet ilkesi anayasada ilkesel olarak kabul edilmiş olsa da yaşanan sosyoekonomik ve siyasi krizler sonrasında sosyal yardımlar olarak evrilmesi sonucunu doğurmuştur. Sonuç olarak bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek adına ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmeyi doğru kabul eden sosyal devlet niteliği, 1982 Anayasası dönemi önceki dönemlere göre farklı nitelik alarak sosyal devleti sosyal yardımlara hapsedmeye başlamıştır. Bize göre sosyal devlet kavramının genişletilerek sosyal yardımların bu başlık altında bir kol olarak ön plana çıkarılması 1982 Anayasası’nda temel hak ve özgürlükler ile merkezi yönetimin sorumlulukları noktasında sosyal devlet

⁵⁹ GÖZÜBÜYÜK Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s:163.

yaklaşımının daha fazla vurgulanarak hukuki bilinç düzeyinin bu bağlamda yükseltilmesi ve sosyal devlet yaklaşımının da zaman içerisinde refah devletine evrilmesinin sağlanması doğru olacaktır. Bu durumu 1982 Anayasası'nda yer alan temel hak ve ödevleri inceleyeceğimiz diğer bölümde detaylı inceleyelim.

1.8.1982 Anayasası'nda Yer Alan Temel Haklar ve Ödevler

İnsanların hakları yani temel haklar; insanların toplumda yaşamaya başladıkları andan itibaren var olan haklardır. Yaygın biçimde bireyin yalnızca insan olması sebebiyle elde ettiği imkanlar olarak kabul edilebilir. Bu hakların öncelediği en önemli değer üstün ahlaki olan insanın değeri olduğundan güvence altına alınmalıdır.⁶⁰

İnsan hakları devlet-yurttaş açısından temel haklara uyma yükümlülüğü bakımından dikey bir etki doğururken, yurttaş-yurttaş açısından başkalarının haklarına saygı gösterme yükümlülüğü bakımından yatay bir etki doğurmaktadır.⁶¹ Bu nedenle insanların sahip olmaları gereken tüm temel hak ve özgürlükler, anayasalarda güvence altına alınmıştır. Bu hak ve özgürlükler 1921-1924 Anayasaları hariç 1961 devamında 1982 Anayasası'yla güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 2.kısımında Kişinin Hak ve Ödevleri- Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler- Siyasi Haklar ve Ödevler olmak üzere 3 bölümünde tek tek sayılmış, toplum içinde yaşayan insanların hak ve özgürlükleri arasında olası bir çatışmayı engellemek için bu hak ve özgürlüklere madde 13'te kısıtlama ve sınırlamalar koymuştur.

1.9.Sosyal Haklar ve Ödevler

Anayasa bir disiplin olarak birbirine geçmiş ve birbirini tetikleyen kurallar silsilesidir. Bu noktada bir kural diğer kuralın uygulamasını kolaylaştırarak sistemli ve düzenli çark dişlilerine benzetilebilir. Başlangıçta temel hakları güvence altına alırken zaman içerisinde bireyci yaklaşımlar doğrultusunda ekonomik ve sosyal hakları da güvence altına almıştır. Bu haklara örnek vermek gerekirse eğitim hakkı, barınma hakkı, yeterli bir yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı ve bilim ve kültür hakkı vb. haklardır. Ekonomik ve sosyal haklar temel yaşam haklarının destekleyicisi ve ayrıntılı insani dışı vurumudur. Örneğin ekonomik ve

⁶⁰ UYGUN, s:503-515.

⁶¹ DOĞAN İlyas, *İnsan Hakları Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara 2015, s:51-52.

sosyal haklar kategorisinde kabul ettiğimiz sağlık hakkı doğrudan temel haklar olan yaşama hakkı ve kişi dokunulmazlığını etkiler. Her birey anayasamıza göre temel yaşam hakkına ve kişi dokunulmazlığına sahiptir. Bu hakları güçlendirmek ve sürekliliğini sağlamak açısından sağlık hakkı devreye girmektedir. Sağlık hakkı, yaşama hakkının ve bireylerin vücut dokunulmazlıklarına rızaları dışında dokunulamayacağını garanti eden kişi dokunulmazlığı hürriyetinin güçlendirici ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka örnek vermek gerekirse eğitim hakkı, ekonomik ve sosyal haklar kategorisinde şematize edilmiştir. Temel haklardan olan düşünce ve kanaat hürriyeti, eğitim hakkı ile desteklendikçe gerek toplumsal düzen içerisinde gerekse de birey-devlet ilişkilerinde işler bir sistemin gelişip güçleneceği değerlendirilmektedir. Toparlayacak olursa temel hakları destekleyen ve kullanım hakkı sunan ekonomik ve sosyal haklar temel hakların temel taşlarını oluşturduğu tarafımızca değerlendirilmektedir.

Sosyal devlet vatandaşa insanca yaşamak adına asgari koşulları sunan ve sosyal adaleti sağlamayı görev edinen, ekonomik ve toplumsal varlıkların iyileştirilmesi için olanak sunan devlettir.⁶²

Sosyal hakların ortaya çıkışı ve toplumda güçlenmesiyle birlikte bunun anayasa başlığı altında vatandaşları koruyan bir çatı haline getirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü değişen ve gelişen sosyal, ekonomik koşullara birey eksenli devlet perspektifinde anayasal düzeyde hukuken cevap verebilmek gerekmiştir.

Ülkemizde sosyal toplum; sosyal devlet ve sivil toplum gibi birey odaklı çalışma alanları ilk defa 1961 Anayasası ile anayasa metnine dahil edilmiş olup, ikinci kuşak haklara da ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Devamında 1982 Anayasası'nda sosyal ve ekonomik haklar yer almıştır.

Anayasada yer alan devletin temel ilkelerinden biri de sosyal devlettir.

*“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”*⁶³ ve devletin temel amacı *“Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve*

⁶² KANTARCI Hasan Bülent, *Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:6, S:10, 2003, s:76.

⁶³ 1982 Anayasası md.2.

mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”⁶⁴

Anayasada yer alan ve dipnotta yer verdiğimiz bu sosyal hakları biraz açıklamamız gerekirse;⁶⁵

Ailenin Korunması: Aile toplumun temelidir ve bu sebepten ötürü devlet; ailenin huzur ve refahını sağlayacak önlemler alır ve gerekli örgütleri kurar. Devlet yapısının örgütlenmesi ile hukuk kuralları hayatın her alanında uygulamaya konulmuş ve ailenin de hukuk düzeni içine girmesi sağlanmıştır.⁶⁶ Sosyal devletin nihai amaçlarından bir tanesi de toplumsal düzenin, kültürün ve ahlakın korunmasını sağlamak olduğu ve bu durumun da aile kavramının korunmasından geçtiği için sosyal devlet anlayışında ailenin korunması önemli olmuştur.

Eğitim ve Öğrenim: *“En temel insan haklarından biri olarak kabul edilen eğitim hakkı, devletin olumlu katkısını zorunlu kılan sosyal bir haktır. Anayasada eğitimin bir hak olarak düzenlenmesi ve bu hakkın gerçekleştirilmesi bakımından devlete bir dizi yükümlülük yüklenmesi karşısında devlet, eğitim hizmetinin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek birtakım faaliyetlerde bulunmakla yükümlüdür.”⁶⁷* Devlet; vatandaşların eğitim ve öğrenimlerini sağlamak zorundadır. Ülkemizde 4+4+4 sistemindeki 12 yıllık eğitim bütün vatandaşlar için zorunludur. Devlet, vatandaşları arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin parasız olarak temel eğitim almasını sağlamakla mükelleftir. Devlet ayrıca maddi olanakları yetersiz öğrenciler için burslar sağlar ve gerekli yardımları sağlamak zorundadır. Özel eğitime ihtiyacı olan vatandaşlar içinse gerekli önlemleri almakla mükelleftir. Devletin temel

⁶⁴ 1982 Anayasası md.5.

⁶⁵ 1982 Anayasası’nda Yer Alan Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler md. 41-65: “1.Ailenin korunması ve çocuk hakları. 2.Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi. 3.Kamu yararı a. Kıyılardan yararlanma. b. Toprak mülkiyeti. c. Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması. d. Kamulaştırma. e. Devletleştirme ve özelleştirme. 4. Çalışma ve sözleşme hürriyeti. 5. Çalışma ile ilgili hükümler. a. Çalışma hakkı ve ödevi. b. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı. c. Sendika kurma hakkı 6. Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt. 7. Ücrette adalet sağlanması. 8. Sağlık, çevre ve konut. a. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması. b. Konut hakkı. 9. Gençlik ve spor. 10. Sosyal güvenlik hakları. a. Sosyal güvenlik hakkı. b. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler. c. Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlar. 11. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması. 12. Sanatın ve sanatçının korunması. 13. Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları.”

⁶⁶ ZEVLİLİLER Aydın; HAVUTÇU Ayşe, *Medeni Hukuk Temel Bilgiler*, Ankara 2003, s:5.

⁶⁷ ALGAN Bülent; ALGAN Müberra, *Eğitim Hakkı Ve Özgürlüğü Bağlamında Eğitim Hizmetlerinin Ruhsat Usulü İle Özel Kişilere Gördürülmesi*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:17, S:3, 2013, s:147.

sorumluluklarından bir tanesi de toplumsal eşitsizlikleri minimize edip eğitim ve öğretime ulaşabilme hakkını bireyler açısından adaleti sağlayarak sosyal devlet ilkesi doğrultusunda hareket etme zorunluluğu mevcuttur.

Çevre Sağlık ve Konut Hakkı: Devletin vatandaşlarına karşı sosyal görevlerinden bir diğeri ise vatandaşların sağlık koşullarıyla ilgilenmek, hastaneler açmak, salgın hastalıkları önlemek, bulaşıcı hastalıklara karşı parasız aşı sağlamaktır. Devlet ayrıca vatandaşların konut ihtiyaçlarını sağlamak için önlemler alır.

Gençlik ve Spor Konularındaki Ödevler: Devlet, gençlerin her alanda yetişmelerini sağlayacak koşullar yaratarak zararlı alışkanlıklardan uzak tutarak sağlıklı ve sosyal nesiller yetiştirmeyi amaç edinerek sporu teşvik eder.

Sosyal Güvenlik Hakları: Sosyal devletin önemli bir unsuru olan sosyal hakların büyük bir bölümü toplumdaki güçsüzlerin insanca bir yaşam sürdürebilmeleri için devletin önlem almasını gerektiren pozitif yükümlülükleri ifade etmekte olup sosyal güvenlik ile ilgili önlemleri almak ve gerekli örgütlemeyi sağlamak devletin temel görevlerindendir.⁶⁸ Devlet; engelliler ve yaşlılara yardım etmek, şehitlerin dul ve yetimleri ile gazileri korumak, korumaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak için gerekli tüm önlemleri almakla mükelleftir. Bu da sosyal devlet olmanın en önemli gereksinimlerindendir.

1982 Anayasasında sadece sosyal ve ekonomik haklar yer almamış, sınırlandırma nedenleri de dönemin getirdiği siyasi kargaşa ortamıyla belli alan içerisinde belirlenmiştir. Bu noktada çokça tartışılan 56. madde ve 65. maddeye değinmek gerekir.

*“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”*⁶⁹ Burada tartışılan husus devletin sosyal yardımlar noktasında bireyler çeşitli destekler sağlarken destek sağlanan bireylerden sigorta adı altında katkı

⁶⁸ KARABULUT Alpaslan, *Sosyal Güvenlik Hakkı ve 1982 Anayasası'na Yansımaları*, İş ve Hayat Dergisi, C:2, S:3, 2016, s:189.

⁶⁹ 1982 Anayasası md. 56.

almasının sosyal devlet noktasında herhangi bir haksızlığa yol açıp açmayacağıdır. Kanun koyucu bu maddeyle bireylerden devletin sağlık hizmetleri noktasında destek alabilmesine imkân vermiştir. Bu durum ihtiyaç sahibi vatandaşlarda temel sağlık hizmetlerine ulaşmada problemler de yaşatmış olsa SYDV’ler eliyle verilen genel sağlık sigortası destekleriyle bireylerin mağduriyetleri engellenmiştir. Bu hususta ülkeler arası birçok farklı uygulama olmuş olsa da ülkemizde kabul edilen şekli, gerek ihtiyaç sahibi vatandaşların mağdur edilmemesi gerekse de artan sağlık hizmetlerinin yükünü tamamen devlete yıkılmaması noktasında kanaatimizce doğru uygulandığı yöndedir. Öğretide tartışılan bir diğer madde ise; *“Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.”*⁷⁰ Bu noktada öğretide ‘yeterliliği ölçüsünde’ ibaresi öznel olması sebebiyle çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Burada asıl tartışma sosyal devlet ilkesi gereğince bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması hususunda devletin ve vatandaşların dağılımı ne şekilde olacaktır? Örneğin eğitim hizmetleri noktasında vatandaştan herhangi bir ücret talep edilip edilemeyeceği, aynı şekilde bireylerin sağlık yardımları noktasında yapılacak yardımların ne ölçüde ve hangi oranda devlet veya bireyden karşılanacağı? İşte bu durumlar tartışma zeminini oluşturmuştur. Bizce bu durumun genelleme yapmaktan ziyade kişiye ve olaya indirgenerek daha realist zeminde değerlendirilip sosyal devlet ilkesinin bireyler nezdinde en üst seviyede yaklaşım sergilemesinin doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu hususta gerektiği takdirde bireylerden ihtiyaçları karşılanması bağlamında devlet-vatandaş iş birliği çerçevesinde katkı payları talep edilebilir. Görüşümüze örnek olarak:

“Anayasanın 65. md belirtilen mali kaynakların yeterliliği ölçüsü ile sınırlı olduğu kuşkusuzdur. Diğer taraftan sağlık yardımları için sigortalıdan katkı payı alınabileceği uluslararası sözleşmelerde de öngörülmüştür. Nitekim sosyal güvenliğin asgari normlarına ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü 102 sayılı sözleşmesinin 10. Maddesinde sağlık yardımından faydalananlar veya bunların aile reislerinin hastalık halinde yapılacak sağlık yardımı masraflarına iştirak ettirilebileceği bunun ilgiliye ağır bir yük getirmeyecek şekilde tespit edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Avrupa Konseyi çerçevesinde oluşturulan Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi’ne göre de korunan kimselerin doğrudan katkıda bulunmaları olanaklıdır. Sosyal devlet ilkesi gereğince sağlık hizmetlerinden herkesin faydalanmasının

⁷⁰ 1982 Anayasası md. 65.

gerçekleştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi sunulan hizmete bazı durumlarda katkı yapılmasını zorunlu kılabilmektedir.”⁷¹

1.10. Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması

İnsanların toplum içinde birlikte yaşama süreçleri beraberinde birtakım zorunlulukları ve sorunları getirmiştir. Temelde bu zorunlulukları koruma isteği insan hakları kavramını doğurmuştur. Gelişen insan hakları kavramı ise birlikte yaşama zorunluluğu olan ve yapıldığı kanıksanan sosyal sözleşme sonucunda devletin bireylere karşı sorumlulukları nihayetinde sosyal hakların temelini atmıştır.

Anayasa yargısı, bir ülkenin anayasal düzenlemelerine uygunluğunu denetleyen ve anayasa ihlallerini inceleyen bir yargı organı veya kurumunu ifade eder. Bu kurumlar, genellikle Anayasa Mahkemesi veya benzeri bir adla anılır. Anayasa yargısının temel görevi, anayasanın koruyucusu olarak hareket ederek diğer yasaların ve yönetmeliklerin anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Anayasa yargısı, anayasal değişikliklerin uygunluğunu değerlendirebilir, hükümetin ve diğer devlet organlarının anayasa kurallarına uymalarını sağlar ve vatandaşların anayasa haklarını korur. Bu kurumlar, demokratik bir hukuk devletinin sürdürülmesine yardımcı olur ve anayasal krizlerin çözülmesine katkıda bulunabilir. Her ülkenin anayasa yargısı kurumları farklı olabilir, ancak temel amaçları anayasa uyumluluğunu denetlemek ve korumak için benzerdir. Bireysel başvuru, vatandaşların Anayasa Mahkemesi gibi anayasa yargısı kurumlarına doğrudan başvurarak anayasa haklarının ihlal edildiği iddiasını dile getirebildiği bir hukuki süreçtir. Bu süreç, bir kişinin veya grupların, devlet organlarının veya diğer kişilerin eylemlerinin veya kararlarının anayasa ile uyumlu olup olmadığını sorgulama ve anayasa ihlali durumunda hukuki çözüm arama hakkını sağlar.

Bireysel başvuru prosedürü, her ülkede farklılık gösterebilir. Bazı ülkelerde Anayasa Mahkemesi, vatandaşların doğrudan başvurularını kabul eder ve incelemeye alırken, diğerlerinde belirli koşullar veya süreçler bulunabilir. Bireysel başvuru, anayasa haklarının korunması ve yargı denetimi için önemli bir mekanizmadır ve demokratik hukuk devletlerinde sıkça kullanılır. Anayasa Mahkemeleri, bireysel başvuruları değerlendirirken anayasa hükümlerine uygunluğu inceler ve hak ihlali tespiti yaparsa

⁷¹ KABOĞLU İbrahim, *Anayasal Sosyal Haklar*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2012, s:200.

uygun düzeltici tedbirleri veya kararları uygular. Bu sayede vatandaşlar, anayasa haklarını korumak için yasal bir yol bulabilirler.

Gelişen ve değişen toplumda vergi-birey-devlet üçgeninde devlet için çalışan bireylerin vergileri sonucu devletten talep ettiği hakları koruma anlamında zafiyetlerin doğması, bireylerin talep etmeleri sonucunu doğurmuştur. İşbu durumun ise anayasacılık hareketlerinin temelini attığını kabul edebiliriz. Devlet ile bireyler arasında geçerliliği kabul edilen kanun üstü güvence mekanizması olan anayasalar süreç içerisinde insan hakları dahilinde sosyal hakları bünyesine alarak bireylere sağlam güvenceler kazandırmıştır. Bu duruma dünya açısından bakacak olursak her ne kadar 20. yüzyıl öncesinde belli atılımlar yapılmış olsa da asıl atılım 2. Dünya Savaşı sonucunda insan kayıplarıyla gelmiş ve modern sosyal haklar ve bunları kapsayan anayasalar ortaya çıkmıştır. *“Ülkede yaşayan her vatandaşın medeni, sosyal ve siyasi hakları olması gerektiği fikri II. Dünya Savaşı’ndan sonra, T.H. Marshall tarafından ortaya atılmıştır. Bu haklardan özellikle sosyal haklar 2.Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan refah devletinin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır.”*⁷²

Ülkemiz açısından baktığımızda ise Osmanlı Devleti’nin yıkılması sonucu kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1921 ve 1924 Anayasalarında bu güvenceleri verememiştir. Gelişen temel hak kavramı dünya üzerinde anayasa başlıkları ile garanti altına alınarak koruyuculuk sağlanması amaçlanmıştır. *“Sosyal hakların, sosyal kural ve ilkelerin sırf Anayasada yer alması bile, yasamanın bir eylemine gerek kalmaksızın doğrudan bir güvence getirmektedir.”*⁷³ Yine de süreç içerisinde anayasada güvence verilen hakların ihlali noktasında oluşan uyuşmazlıkları engelleme amacı anayasa yargısının temeli atarak kısa sürede içtihat birikmesine sebep olmuştur. Ülkemizde bu durum 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi’nin kurulmasını sağlamıştır. Süreç içerisinde imzalanan çeşitli uluslararası sözleşmeler ve yapılan kanuni düzenlemelerle Anayasa Mahkemesi anayasanın temel koruyucu ve anayasal hakların ihlali noktasında uyuşmazlıkları çözen nihai kurum olarak önemli bir yer edinmiştir. Uyuşmazlıklar noktasında bireyci adalet anlayışı çerçevesinde 2010 yılında yapılan bir düzenleme ile bireysel başvuru yolu açılarak doğrudan bireylerin yaşadığı hak gaspları çözebilme iradesi ortaya konmuştur. Bireysel başvuru, vatandaşların Anayasa Mahkemesi gibi

⁷² ŞENKAL Abdulkadir; DOĞAN Mahmut, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:17, 2012 s:64.

⁷³ TANÖR Bülent, s:247.

anayasa yargısı kurumlarına doğrudan başvurarak anayasa haklarının ihlal edildiği iddiasını dile getirebildiği bir hukuki süreçtir. Bu süreç, bir kişinin veya grupların, devlet organlarının veya diğer kişilerin eylemlerinin veya kararlarının anayasa ile uyumlu olup olmadığını sorgulama ve anayasa ihlali durumunda hukuki çözüm arama hakkını sağlar.

Bireysel başvuru prosedürü, her ülkede farklılık gösterebilir. Bazı ülkelerde Anayasa Mahkemesi, vatandaşların doğrudan başvurularını kabul eder ve incelemeye alırken, diğerlerinde belirli koşullar veya süreçler bulunabilir. Bireysel başvuru, anayasa haklarının korunması ve yargı denetimi için önemli bir mekanizmadır ve demokratik hukuk devletlerinde sıkça kullanılır. Anayasa Mahkemeleri, bireysel başvuruları değerlendirirken anayasa hükümlerine uygunluğu inceler ve hak ihlali tespiti yaparsa uygun düzeltici tedbirleri veya kararları uygular. Bu sayede vatandaşlar, anayasa haklarını korumak için yasal bir yol bulabilirler. *“Bu noktada ele alınan temel sosyal hakların hukuki denetimini sağlayan mahkemelerin rollerinin tipolojisi bakımından Türk Anayasa Mahkemesi üstüncü, angaje ve müstakil mahkeme tiplerinin hepsine eksiksiz uymamaktadır. Bu tipolojide uyumlu ve emredici denetim benimseyen yaklaşım olasılığı da tartışılmamıştır. Bu yüzden Güney Afrika, Kolombiya ve Hindistan örneklerinden farklı olarak, uyumlu ve emredici denetim modelini benimseyen Türk Anayasa Mahkemesi, sosyal hakların korunmasında mahkemelerin rol anlayışı teorisi açısından ‘kendine özgü’ (sui generis) bir mahkeme olarak nitelendirilebilir.”*⁷⁴

Anayasa yargısı veya Anayasa Mahkemeleri, bir ülkenin anayasasının koruyucusu olarak görev yapmakla beraber bu görevleri sırasında sosyal hakların korunması da önemli bir rol oynar. İşte Anayasa yargısının sosyal hakları nasıl koruduğuna dair bazı önemli yollar:

1. Anayasal Hakların İhlalini İnceleme: Anayasa Mahkemeleri, anayasa tarafından güvence altına alınmış olan sosyal hakların ihlal edilip edilmediğini inceleyebilirler. Bu haklar arasında sağlık hakkı, eğitim hakkı, iş güvencesi ve benzeri ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bulunur.

2. Yasa ve Politika Değerlendirmeleri: Anayasa Mahkemeleri, devletin yasalarını ve politikalarını sosyal haklara uygunluğunu değerlendirebilirler. Eğer bir yasa veya

⁷⁴ YOLCU Serkan, *Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s:385.

politika, anayasa tarafından güvence altına alınmış olan sosyal hakları ihlal ediyorsa, mahkeme bu konuda karar verebilir.

3. Eşitsizlik İncelemeleri: Anayasa Mahkemeleri, sosyal haklara erişimde eşitsizliği inceleyebilirler. Eğer bir grup veya birey, sosyal haklara eşit erişim hakkının ihlal edildiğini iddia ederse, mahkeme bu iddiayı değerlendirir.

4. Toplumun Refahını ve Adaleti İyileştirme: Anayasa Mahkemeleri, sosyal hakların korunmasının, toplumun refahını artırmak ve sosyal adaleti sağlamak için önemli bir yol olduğunun farkındadır. Bu nedenle, sosyal hakların korunması, genel toplumsal iyiliği artırmak amacıyla yapılır.

Anayasa yargısı, sosyal hakların korunması konusunda önemli bir rol oynar ve bu hakların anayasa ihlallerine karşı korunmasını sağlar. Bu, toplumun daha adil ve eşit bir şekilde yaşam kalitesini artırmak için önemlidir.

1.11. İdare Hukukunu Etkileyen Anayasal İlkeler

İdarenin temel sorumlulukları ile devletin sosyo-ekonomik ve iktisadi yaklaşımı arasında bir bağ olup, genel amaç da kamu yararadır.⁷⁵ İdarenin işlevine egemen olan ilkeler Anayasada şu şekilde yer almaktadır: İdarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygun olmasını belirten hukuk devleti ilkesi, aynı durumda bulunan kişilerin kanunlar karşısında aynı işlemlere bağlı tutulması ve ayrımcılık yapılmamasını belirten eşitlik ilkesi, idarenin işlem ve eylemlerinde kanunun egemen olmasını belirten idarenin kanuniliği ilkesi, idarenin kuruluş ve görevleri bakımından merkezden yönetim-yerinden yönetim esaslarına dayanması ilkesi, idarenin görev ve yetkileri bakımından birlik ve bütünlük içinde bulunmasını zorunlu tutan idarenin bütünlüğü ilkesi, bireylere sosyal ve ekonomik hak ve hürriyetlerin tanınıp güvence altına alınmasını belirten sosyal devlet ilkesidir.⁷⁶

Sosyal devlet anlayışında; temel hak ve özgürlüklerin varlığı esas olup devletin ekonomiye müdahale ederek vatandaşlar arasındaki adaletsiz gelir dağılımını düzelterek güçsüzlerin korunmasını sağlayacak tedbirleri alması gerekir. Kamu hizmetlerinin bedava veya herkesin rahat ödeyebileceği cüzi miktarda katılım payıyla sunulması da sosyal devletin bir gereğidir. Sosyal devlet anayasal tercih olup anayasada uygulanacak olan devlet

⁷⁵ GÖZÜBÜYÜK Şeref; TAN Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2019, s:537.

⁷⁶ GÜRBÜZ Reşit, *İdare Hukuku*, Hür Yayıncılık, Ankara 2015, s:12-50.

yapısının sosyal devlet ile bütünleşmesi gerektiği benimsenir. Bu nedenle sosyal devletin de ilkelerine ve yükümlülüklerine uygun bir idaresi olması gerekir. İdare, sosyal devlet ilkesini hayata geçirmek üzere birtakım tedbirler almakta ve bu tedbirleri uygulamaktadır. Sosyal devlet-idare hukuku ilişkisinde sosyal devlet ilkesinin gerçekleştircisi olan organizasyon idaredir. İdare yetkilerini kullanıp kamu hizmetlerini sunarken sosyal devlet ilkesine uygun davranmak zorundadırlar.

“Sosyal devlet; ‘sosyal adaletin’ ve ‘sosyal güvenliğin’ yaratılması ve korunması ile yükümlü olacaktır. ‘Sosyal adalet’ paylaştırma ilkesidir. Toplumdaki her tabaka ve gruba, ekonomik ve kültürel yaşam kabiliyeti münasip bir düzeyde garanti edilmiştir. ‘Sosyal güvenlik’ bireye, önleyici ve destekleyici olarak, gerekli yardım ve tedarikleri güvence altına alan kurumların yaratılmasını istemektedir. Her insan-yeme, giyinme, barınma, sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, yardım ve tedarikin diğer gerekli edimleri dahil sağlık ve mutluluğun garanti edildiği bir yaşam standardına sahip olabilmelidir.”⁷⁷ Devlet de sunduğu kamu hizmetlerinde bu yükümlülükleri sağlamakla görevlidir.

1.12. Uluslararası Belgelerde Yer Alan Sosyal Hak ve Ödevler

İlkesel olarak insan ve hak kavramı devletlerin ortaya çıkış sürecinden bu yana çeşitli evrelerden geçerek dinamik bir süreç yaşamıştır. Bireyler toplum içerisinde en temel ve insani kabul edilen hak ve özgürlükleri çeşitli yasalar ve toplumsal kabullerle çerçeve olarak zaman içerisinde çizilmiştir. *“Çağdaş anayasalarda yer alan temel hak ve hürriyetlerin insan hakları kavramının kurumsallaşması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. İnsan hakları, devletten önce de var olan insan olarak doğmanın doğal bir sonucu olarak sahip olunan haklar olarak tanımlanmaktadır. İnsan haklarına devlet güvencesi sağlandığında bunlara temel haklar denilmektedir.”⁷⁸* Fakat süreç içerisinde gerek birey-birey gerekse de birey-devlet ilişkilerinde insan hakları temelinde yaşanan çeşitli uyuşmazlıkları koruyucu ve adaletli sonuçlanması noktasında yaşanan toplumsal huzursuzluklar devletlerin zamanla çeşitli metotlar geliştirmesine sebep olmuştur. Gelişen insan hakları bağlamında dünya tarihinde ilk anayasacılık hareketi kabul edilen Magna Carta Libertatum içeriğinde temel haklara yer vermiştir. Örneğin; *“Hiçbir insan sebepsiz yere suçlanamaz, yargılanamaz,*

⁷⁷ GÖREN Zafer, *Sosyal Hukuk Devletinde Özgürlük ve Yükümlülük*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:13, S:36, 2014, s:16.

⁷⁸ SOLAK Mehmet, *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2022, s:131.

sürülemez ve malı elinden alınamaz.” maddesiyle yargılanma güvencesi ve mülkiyet hakkını koruma altına almıştır.

Uzun süre ikinci plan olarak görülen sosyal haklar günümüzde birinci sınıf haklar haline geldiğinden evrenselliği kabul edilerek daha fazla insan hakları ile entegre olmuş durumdadır.⁷⁹ Bu da zaman içerisinde yapılan antlaşmalarla kapsamlı çalışmalar yapıp sosyal haklar ayrıntılı olarak dahil edilmesini sağlamıştır.

Bunlara örnek olarak:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: Bu bildiri ile temel, medeni ve siyasi hakların yanı sıra ekonomik, toplumsal, kültürel hakları da genel tanımlarla belirlemiştir. 22-28.maddeler arasında sayılmış olan ekonomik, sosyal ve ekonomik haklar sıralanmış olup bir anlaşma olmasa da bu Bildirge, tüm üye devletleri bağlayan Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan "temel özgürlükler" ve "insan hakları" kelimelerinin anlamını tanımlamak amacıyla 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir.⁸⁰

“Evrensel Bildirge, hukuksal açıdan bağlayıcı nitelik taşımayan bir belgedir. Hukuki bir yaptırıma sahip kılınmamıştır. Dolayısıyla hak ve özgürlükleri koruma düzeni ile ilgili bir modele sahip değildir. Etkisini evrensel düzeyde yarattığı benimsenme yoğunluğu ile sağlamaktadır. Bununla birlikte Bildirgeyi uygar uluslarca kabul edilen hukukun genel ilkeleri olarak görmek, hukuksal açıdan dolaylı bir bağlayıcı etki yaratabiliyor. Kuşkusuz bunda Bildirge'nin manevi (moral) değeri ve siyasal etkisinin de önemli bir payı var.”⁸¹

Bireyler toplumsal olarak çeşitli dönüşümler yaşayarak insan hakları ve demokratikleşme alanında devrim niteliğinde kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi kapsamında birçok alanda hukuki güvenceye sahip olmuşlardır. Bu anlamda iş ve işçi barışı ve adil çalışma ortamı bildirge kapsamında kabul edilerek güvence elde edilmiştir.

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme: *“Birleşmiş Milletler temel insan özgürlüklerini güvence altına alma noktasında ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güvence altına almayı amaçlayan temel sözleşmedir. Sözleşme, bununla*

⁷⁹ KABOĞLU İbrahim, s: 290.

⁸⁰ KABOĞLU İbrahim, s:280-281.

⁸¹ SAĞLAM Fazıl, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi C:25, S:2, 2019, s:1236-1252.

beraber ILO sözleşmelerindeki gibi belli bir zümreyi kayırmaksızın tüm bireyler için eşit ve adil sözleşme özelliğini yaşatmaktadır.”⁸²

Bu sözleşme bağlayıcılığı olmayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni bağlayıcı kılma çalışmaları sonucu düzenlenip denetim organı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’dir. 1966 yılında kabul edilmiş, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girip 153 ülke tarafından onaylanmıştır.⁸³

İlgi tutulan metinler temelinde uyumsuzluk yaşanan konuya ilişkin belirli ülkelerin bir araya gelmek suretiyle ortak çözüm aramaları sonucu doğmuştur.

“Karşılaştırmalı hukukun temel normu ekonomik ve sosyal hakların özgürlükler çerçevesinde geliştirilmesi amacıyla gelişiminin sağlanmasını hedefler. 21. yüzyıl, pozitif hukuk kurallarının sonucu olarak devletlerin sosyal devlet olmaları sonucu elde etmiş oldukları kazanımları yenilikçi ve dinamik bir şekilde yorum yapmayı asgari insani şartlara ulaşımı sağlanacağı noktasında güven telkin etmiştir. Gelişen karşılaştırmalı hukukun devletlere en büyük katkısı budur.”⁸⁴

- **ILO Sözleşmesi:** Gelişen dünyada kapitalizmin egemen güç haline gelmesiyle beraber işveren ve işçi kavramları süreci domine eder hale gelmiştir. Toplumsal yaşam ve iş alanlarında bu baskınlık tarafların özgürlükleri ve iş barışı noktasında ciddi anlaşmazlıklara insan hakları ihlaline ve toplumsal, sosyo-ekonomik ayrılıklara sebebiyet vermiştir. Temelde iş ve işçi kavramını çalışma ortamının uluslararası standartlara uygunluğunu optimum seviyeye getirme gayretinin sonucunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur. *“Çalışma hayatı ve sosyal politika konularında uluslararası düzenlemeler yapmak maksadıyla 1919 yılında kurulmuş olan ILO Birleşmiş Milletlerin insan haklarıyla ilgili uzmanlık kuruluşlarından birisi olarak yüz*

⁸² ALGAN Bülent, *Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s:176.

⁸³ Bu sözleşme ile başlıca şu haklar koruma altına alınmıştır.

- i. “Çalışma hakkı (md.6)
- ii. Eşit ve insanca yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkı, güvenlik, sağlıklı çalışma koşulları ve eşit ilerleme olanakları ile ücretli tatil hakkı (md.7)
- iii. Sendikal haklar (md.8)
- iv. Sosyal sigorta ve sosyal güvenlik hakkı (md.9)
- v. Ailenin korunması, anneye ücretli izin hakkı, çocuk ve gençlerin korunması (md.10)
- vi. Elverişli yaşama hakkı/yaşama standardı hakkı (md.11)
- vii. Açlıktan korunma hakkı (md.11)
- viii. Sağlık hakkı (md.12)
- ix. Eğitim hakkı (md.13)
- x. Ücretsiz ilköğretim hakkı (md.14)
- xi. Kültürel yaşama katılma hakkı ve bilimin gelişme ve sağladığı olanaklardan yararlanma hakkı (md.15)”

⁸⁴ SEYMEN ÇAKAR Ayşen, *Sosyal Hakların Gerçekleştirilebilirliği*, Efe Akademi, İstanbul 2020, s:223-224.

yıldır çalışmalarına devam etmektedir.”⁸⁵ Örgütün faaliyet alanları çerçevesinde taraflara sözleşmeler bağlamında verilen haklar ve işgücü hassasiyeti ve iş kavramının korunması sendikalaşmanın temelini oluşturmuştur. Sendikalar faaliyet alanları çerçevesinde himaye ettikleri işgücü taraflarının gerek anayasal gerek uluslararası sözleşmeler gerekse de sair kanunlarla verilmiş olan hakların çalışma prensibin uygunluğunu himaye ettiği taraf açısından bir gözetim, denetim ve örgütlenme imkânı tanımaktadır. Bu bakımdan modern dünyada gelişen iş ve işçi kavramı ve çalışma alanları çatı vazifesi gören ILO’ya taraftar olan ülkelerle bazı sözleşmeler yapmış, çalışma hassasiyetleri noktasında çeşitli güvenceleri koruma kalkanı altına almıştır.

Bu hususta örnek vermek gerekirse;

- Zorla ve zorunlu çalışmanın ortadan kaldırılması (29 ve 105 sayılı sözleşmeler)
- Çocuk emeğinin ortadan kaldırılması (138 ve 182 sayılı sözleşmeler)
- İş ve mesleki anlamda ayrımcılığın ortadan kaldırılması (100 ve 111 sayılı sözleşmeler)
- Örgütlenme ve toplu sözleşme özgürlüğü (87 ve 98 sayılı sözleşmeler)

“Günümüz koşullarında, çerçeve anlaşmaların yerel toplu sözleşme düzenini yerine geçecek araçlar olarak kurgulanmadığını ve böylesi bir fonksiyonu yerine getiremeyeceğini belirtmek gerekir. Çerçeve sözleşmeler toplu sözleşme olmaktan çok toplu sözleşme sürecinin önünü açan araçlardır. Yerel ve ulusal sendikaların çok uluslu şirketlerle sözleşmeler ve endüstri ilişkileri kurdukları yerlerde küresel sözleşme yerel düzeydeki endüstri ilişkilerini tamamlayıcı bir işlev görür.”⁸⁶

Hukuki konumu gereği günümüz insan hakları ve hakkın koruyuculuk kavramı, pozitif sorumluluk doktrinine göre koruyucu ve gözetleyici olarak kabul edilmiştir. İnsan hakları bir bütün olarak düşünüldüğünde bireylerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi yahut çiğnenmemesi başlığı altından ilerleyerek devlet-birey organizasyonu çerçevesinde devletlere çeşitli yükümlülükler yükler. Kısaca insan hakları kapsamında devlet hakların ve uygulama alanının garantörü pozisyonunda pozitif yükümlülüğü bulunarak eylemsel bir bakış içerisindedir. Süreç içerisinde gelişen birey-devlet ilişkileri ve sonucu olan insan hakları hukuku dinamik dönüşüm içerisinde ilerlemektedir.

⁸⁵NURDOĞAN Ali Kemal, *Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri*, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, C:3, S:4, 2018, s:78-95.

⁸⁶ KAYA Pir Ali; GÜLER Ceyhun, *Uluslararası Sosyal Politika*, Umuttepe Yayınları, İzmit 2017, s:339-340.

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

2.1. Sosyal Devlet Bağlamında Sosyal Yardım

Sosyal devlet; merkezi yönetimin toplumsal hayata aktif katılımını, gelir adaletsizliklerini gidermek ve insan onuruna yakışır bir hayat düzeyi sağlayabilmeyi gerekli gören devlet anlayışıdır.⁸⁷ Sosyal devlet bir kavram olarak yukarıda anlattığımız süreçlerden geçerek günümüzde uygulama alanı açısından belli noktalarda sistematik hale gelmiştir. Bu durum kapsayıcı kavram olarak sosyal devletin altında belli konularda uzmanlaşmış, doğrudan belli şartlar çerçevesinde görev tanımı yapılan ve temel amaç olarak bireylere ihtiyaç duydukları alanlarda gerek ayni gerek nakdi desteklemeler yapılarak ortaya çıkan bakış açısının sonucu sosyal yardım kavramının ortaya çıkmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur. Sosyal devletin en önemli görevlerinin başında halkın refah seviyesinin asgari düzeyde tutulması gelir. Bunu da sosyal yardımlar başlığı altında sağlamaktadır. Sosyal yardımların temel amacı; muhtaç vatandaşlara bu durum ortadan kalkana ve sağlanan yardımlar olmadan hayatlarını idame ettirebilecekleri duruma gelinceye kadar temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.⁸⁸ “*Sosyal politika her açıdan yoksulluk düzeyini minimize ederek, insanların yaşam standardını yükselterek, genel risklere karşı uygun bir koruma sağlayarak, yüksek nitelikte ve uygun istihdam düzeyi sağlayarak, sosyal adaleti en üst düzeye yükseltmede ve bireylerin refahını arttırmada vazgeçilmezdir.*”⁸⁹ Sosyal yardımların temelinde insanın insanca yaşaması, dezavantajların ortadan kaldırılıp sosyal eşitliğe ulaşılması ve insanın en değerli varlık olduğu düşüncesi vardır.

Dezavantaj kavramı birden çok tanımlama ile açıklanmaya çalışılmıştır.

⁸⁷KESKİNSOY Ömer, *Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku*, Monopol Yayınları, Ankara 2020, s:68.

⁸⁸ SEYİDOĞLU, s:47.

⁸⁹ TEMİZ Hasan Ejder, *Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri*, Çalışma ve Toplum, C:2, S:17, 2008, s:90.

<i>Kavramı Tanımlamaya Çalışan Kişi/ Kurum</i>	<i>Kavramın Ele Alınış Yönü ve İlişkilendirildiği Diğer Olgular ve Kavramlar</i>
<i><u>Burninham ve Thrush (2010)</u></i>	<i>Sosyal dışlanmaya maruz kalan; işsizlik, yoksulluk, düşük gelir, sağlıksız barınma, yüksek suç oranı, sağlık ve ailevi problem yaşayanlar, yaşam mekanları açısından yoğun farklılık içinde olanlar dezavantajlı grupları oluşturmaktadır.</i>
<i>Gündüz (2017)</i>	<i>Sosyal dışlanmaya maruz kalan her grubun dezavantajlı olmadığını belirten yazar, sosyal dışlanma ile dezavantajlılığı ayırmaktadır. Örneğin terör mağdurları sosyal dışlanmaya maruz kalmakla birlikte terör mağduru olmayanlara göre dezavantajlı bir noktada bulunmaktadır.</i>
<i><u>Güçoğlu (2015)</u></i>	<i>Yapısal düzenlemeler ya da sorunlar nedeniyle bazı gruplar, diğerlerine göre daha dezavantajlı duruma gelmektedir.</i>
<i>Göregenli (2012)</i>	<i>Önyargı ve ayrımcılık üzerinden tanımlanan her grup dezavantajlıdır.</i>
<i>UNESCO (1998)</i>	<i>Ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dini veya politik statüleri (örneğin sığınmacılar) gibi nedenlerle ekonomik ve toplumsal bütünleşme düzeyleri diğer insanlara göre daha düşük olan gruplar, dezavantajlıdır.</i>
<i>Sallan Gül ve Gümüsoğlu (2017)</i>	<i>Dezavantajlı gruplar; farklı özellikleri, ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik yaşama, süreçlere katılım oranları/şansları ve/veya uyumları toplumdaki diğer insanlara göre daha düşük olan kişilerden oluşur. Dezavantajlılar, toplumda gelir, servet ve mülkiyete sahip olamayan ya da düşük düzeyde sahip olan; genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel sosyal ve kültürel kaynaklardan yoksun kalan ya da yoksun bırakılan kişiler ve/veya gruplardır.”</i>

Şekil 1: Dezavantaj kavramı birden çok tanımlama ile şematize edilmiştir.⁹⁰

Gelişen ve dönüşen dünyanın bireylerin yaşadıkları bölgelere ve şahsi durumlarına göre ihtiyaç duyduğu ve toplumun kalan kesiminden negatif yönde ayrıştığı durumlar dezavantaj olarak nitelendirilebilir. Bu durumda da modern devlet anlayışına göre yapılması gereken, sosyal yardımlarla ilgili yaşanan dezavantajın ortadan kaldırılması veya minimum seviyeye indirilmesini sağlamaktır.

“Sosyal yardım denilince akla gelen en önemli özellik, kişinin kendi imkânlarıyla ihtiyaçlarını yerine getirmekten yoksun olmasıdır. Kendi şahsi teşebbüsü ile ihtiyaçlarını

⁹⁰ KOÇANCI Mustafa, *Türkiye’de Sosyal Politika ve Dezavantajlı Gruplar*, DEĞİRMENCİOĞULLARI ERGUN Ayşe; NAMAL Kaan; KOÇANCI Mustafa (Ed.), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2019, s:17-19.

telaflı gücünden mahrum olanlara devlet kurumlarınca yardım yapılmaktadır. Bu yardımların devletin merkezi kurumlarınca yapılması, 'kamusal sosyal yardım' olarak nitelenebilmektedir."⁹¹

Sosyal yardımların amacı-hedefi genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- "Muhtaçlığı azaltma,
- Geliri koruma ve ekonomik verimliliği artırma,
- Sosyal içermeyi, sosyal bütünleşmeyi sağlama,
- Kişileri risklere karşı koruma,
- Yeniden bölüşümü sağlama,
- Bireylerde davranış değişikliği sağlama."

Yoksulluk temel anlam itibarıyla maddi ölçütten ziyade bireylerin toplumun kalan kesiminden yoksun olmasıyla alakalıdır. Örneğin şahsi temizliğini yapamayan bireylerin yoksunluğu ile işsiz bir vatandaşın temel ihtiyaçlardan yoksunluğu farklı durumları ihtiva eder. Bu durumun temelinde sosyal yardımlar insanların yoksunluk yaşadığı yoksullukları tamamlamayı amaçlaması vardır.

En zengin dönemini yaşadığı iddia edilen dünyamızda gelir- tüketim yaklaşımına ek olarak ortalama yaşam beklentisi, bebek ölüm oranları, okur-yazarlık oranları, kişi başına düşen eğitim ve sağlık harcamaları, eğitim oranına göre işsizlik oranları gibi göstergelerle hesaplanan yoksul sayısı hızla artmaktadır. "Yoksulluk insanca yaşama hakkını ortadan kaldıran ekonomik ve sosyal bir sorundur. Bu durum bir yandan toplumsal adalet duygusunu ortadan kaldırarak sosyal uyumu bozmakta, öte yandan kaynakların etkin kullanımını sınırlandırarak ülke potansiyelinin yeterince değerlendirilmemesine yol açmaktadır."⁹³ Her insan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve fırsat eşitliği bağlamında onurlu, insanca değer gördüğü bir yaşam sürdürme hakkı vardır. "Yoksul insanlar piyasadan dışlanmakta, aile ve akraba dayanışmalarından uzaklaşmaktadırlar. Bu sebeple sosyal yardımlar bazı yoksullar için hayata tutunma sebebidir."⁹⁴ Bu sosyal eşitliği kendi sağlayamayan vatandaşlara sosyal devlet ilkesi gereğince devlet belli sosyal yardımlar yapmaktadır.

⁹¹ TAŞCI Faruk, *Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz*, Journal of Social Policy Conferences, 2010, s:127-149.

⁹² KARAGÖZ Sefa, *Türkiye'de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi*, Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, C:2, S:2, 2020, s:150.

⁹³ ÖZTÜRK Nazım; ÖZTÜRK Yasin, *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Palme Yayıncılık, Ankara 2010, s:1.

⁹⁴ KESGİN Bedrettin, *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, Açılım Kitap, İstanbul 2020, s:52.

*“Sosyal yardımlar; geçinme güçlüğü içinde olan ve toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin, yoksul ve az gelirli insanların veya sosyal grupların yaşamlarının güvence altına alınması konusunda, kamu sorumluluğu ilkelerinin kabul edilmesinden doğmaktadır. Sosyal yardımlar genellikle vergiler ile finanse edilmektedir. Herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın gereksinim içinde bulunan kişileri kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, tek yanlı olarak devlet ya da kamu makamlarınca yasal yetki ve görev verilmiş gönüllü kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.”*⁹⁵

2.2.Türkiye’de Sosyal Yardım

*“Sosyal yardımlar konusunda aile-içi dayanışma ve geleneksel yaklaşımlar varlığını sürdürse de modern çağda yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmamaktadır. Küreselleşmeyle insanların ihtiyaçlarının çeşitliliğinin artması devletin yeni önlemler almasını da zorunlu hale getirmiştir. Devlet en ücra köşelere kadar vatandaşlarına hizmet götürme amacıyla yardım mekanizmalarını yerele yayarak, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.”*⁹⁶ Türkiye’de sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması anayasal hak olarak tanımlanmış olup Anayasa’nın ikinci maddesinde de devletin sosyal bir devlet olduğu belirtilmektedir. Sosyal devlet sorumluluğu çerçevesinde anayasanın çeşitli maddelerinde düzenlemeler yer almaktadır. Anayasanın 5. maddesinde *“...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak... insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”*, 60. maddesinde *“Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.”* ve 61. maddesinde *“Devlet, harp ve vazife şehitlerin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.*

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” hükümlerine yer verilmiştir.”⁹⁷

⁹⁵ KAYA Ersin; ÖZCAN Reşat, *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s:26-27.

⁹⁶ ZENGİN Eyüp; ŞAHİN Ayhan; ÖZCAN Salih, *Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C:19, S:2, 2012, s:141.

⁹⁷ ZENGİN; ŞAHİN; ÖZCAN, s:133-142.

Ülkemiz kurulduğu günden itibaren sosyal yardımlar noktasında bireylerin eksiklerinin giderilmesi amacıyla çeşitli yardımlarda bulunmuştur. “Yardım alanların, sosyal yardım rejimini var eden yardımlarla ilişki kurma biçimleri içerisinde ilk söylenmesi gereken noktalardan biri ihtiyaç ve mecburiyet olgusudur. Bu olgu, yardımların aynı zamanda kişi ve hanenin geçim ve hayatındaki yeri ve önemine ilişkin de bir fikir vermektedir. Yardıma başvurma ve yardım almaya dönük doğrudan ifade edilen ya da saklı bir şekilde satır aralarında okunabilen ihtiyaç ve mecburiyet olgusunu kanıtlar niteliktedir.”⁹⁸ Devlet, bu ihtiyaç ve mecburiyet noktasındaki yardımlarını çoğu zaman geçmişten gelen bir gelenek olan vakıflar eliyle yürütmüştür. Ülkemizdeki vakıf türleri ve sayıları 13.08.2022 itibari ile şöyledir:

- “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları: 1003
- Çevre Koruma Vakıfları: 11
- Diğer Yeni Vakıflar (Çok amaçlı vakıflar): 4631
- Esnaf Vakfı: 1
- Yeni Vakıf Sayısı: 6074
- Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye’deki Şube/Temsilcilik Sayısı: 11”⁹⁹

⁹⁸ KUTLU Denizcan, *Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu*, Notabene Yayınları, Ankara 2015, s:330.

⁹⁹ https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/006yil-icinde-kurulan-yeni-vakif-sayilari-2001-050.pdf

İlerleyen yıllarda dünyada ve ülkemizde sosyal yardım kavramlarının daha ayrıntılı hale gelmesiyle birlikte ülkemiz; yardımları daha düzenli, takibi açısından daha avantajlı ve birey eksenli olup tüm vatandaşların dahil olması amacıyla 1986 yılı itibariyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını (SYDV) kurarak sistematik hale getirmeyi amaçlamıştır. SYDV'ler çalışmamızın ilerleyen kısmında daha detaylı incelenecektir.

2.3. Türkiye’de Sosyal Yardımların İdari Örgütlenmesi

*“Geçmişte yönetici gücü elinde bulunduranlarca hiç bilinmeyen sosyal adalet, sosyal refah, dengeli gelir dağılımı, sosyal güvenlik gibi kavramların artık günümüz devletlerinin toplum hayatının düzenlenmesinde kaçınılmaz olarak esas alacakları temel ilkeler durumuna gelmiş bulunması; sosyal yardımların bu alanda yüklendikleri rol ve işlevlerin önemini bir kat daha arttırmaktadır.”*¹⁰¹ Ülkemiz kurulduğu dönemde yaklaşık 13 milyon nüfusa sahipken günümüzde yaklaşık 85 milyona hitap eden kalabalık ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Bu durum sosyal yardımlar noktasında merkezi yönetimin yönetim ve denetim mekanizmasını zamanla güçleştirdiği için süreç doğrudan sosyal yardımların idari örgütlenmesini bizlere kazandırmıştır. Halihazırda merkezde Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığına bağlı faaliyet gösteren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü eliyle taşra teşkilatlanması açısından illerde valilikler ilçelerde kaymakamlıklar koordinasyonunda gerçekleştirilmiştir. Gelişen devlet organizasyonu içerisinde gerek merkezi yönetim gerek yerinden yönetimlerin çeşitli sosyal yardım yükümlülükleri vardır. Bu kavramlar zaman içerisinde anayasa metnine de girmiştir.

2.3.1. 1982 Anayasası’nda merkezi yönetim ve yerinden yönetim

İdari teşkilat, ülkenin idaresinin tek elden yürütülmesini anlatan sistemdir. Merkezi idare, hizmet türleri bakımından bakanlıklar şeklinde bölünse de başkent dışında da örgütlenme yoluna giderek taşra teşkilatları oluşmuştur.¹⁰² Yetki genişliği ilkesi Anayasa md 126’da *“Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik*

¹⁰⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü resmî sitesinden alınmıştır, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/006yil-icinde-kurulan-yeni-vakif-sayilari-2001-050.pdf

¹⁰¹ SARAN Ulvi, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Vakıflar Dergisi, S:26, 1997, s:427.

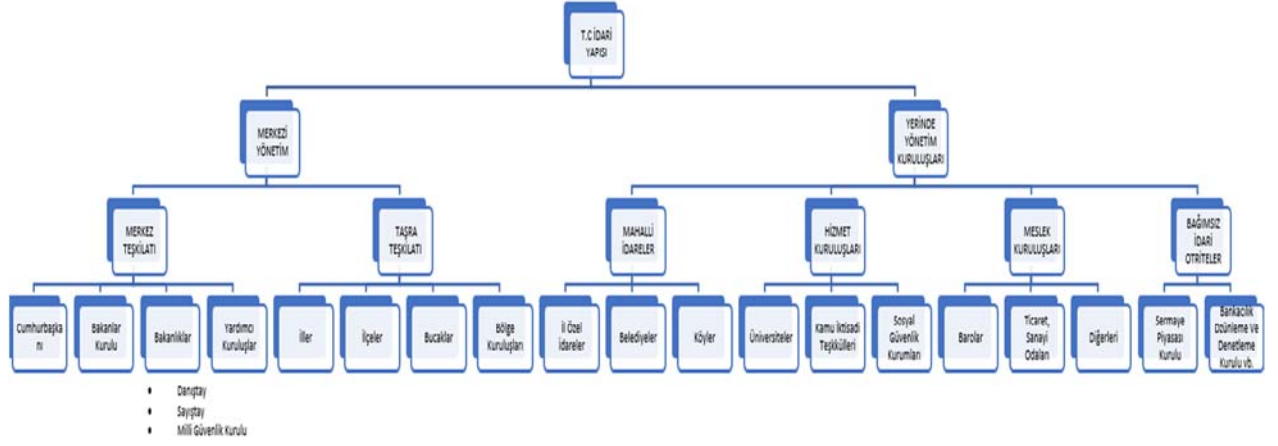
¹⁰² GÖZÜBÜYÜK; TAN, s:135.

şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.” hükmü ile benimsenmiştir. Merkezi idare; üstlendiği kamu hizmetlerini hizmetin gereklerine, ekonomik ve toplumsal koşullarına göre hizmetleri ülkenin her tarafında bulunan vatandaşına ulaştırmak için taşrada da örgütlenmiş bulunmaktadır. Bu taşra teşkilatı da merkezde bulunan merkezi idarenin taşradaki uzantısı olmaktadır.

Merkezi yönetimin gerek kırtasiyecilik gerek siyasi gücü elinde bulundurması gerekse coğrafi olarak tüm eksiklikleri tahlil edememesi gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla coğrafi alanı esas olan yerinden yönetimler oluşturulmuştur.¹⁰³ *“Merkezden yönetim, kamu gücünün tamamının merkezi bir otoritede toplanması ve tüm hizmetlerin merkezden planlanıp yönetilmesi olarak tanımlanmakta iken; yerinden yönetim ise, kamusal hizmetin, niteliğinden dolayı, devletin tüzel kişiliği dışındaki kamu tüzel kişilerince gerçekleştirilmesi için bir kısım kamu yetkilerinin daha az yetkili bir otoriteye devredilmek üzere merkezi otoriteden geri çekilmesi olarak ifade edilmektedir.”*¹⁰⁴ Yerinden yönetim idari ve siyasi olarak ikiye ayrılmakta iken; idari yerinden yönetimin kendi içerisinde hizmet yerinden yönetim ve yer yönünden yerinden yönetim olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlara genel olarak yerel yönetimler de denilmektedir.

¹⁰³ GÖZÜBÜYÜK; TAN, s:136-137.

¹⁰⁴ NADAROĞLU Halil, *Mahalli İdareler*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2001, s:23-24.

Şekil 3: Türkiye Cumhuriyeti'nin idari yapısı¹⁰⁵

Yerel yönetimlere ilişkin olarak Mahalli İdareler başlıklı md 127'de “*Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.*” hükmü ile mahalli idarelerin tanımı yapılarak mahalli idarelerin kuruluş ve görevlerinin yanı sıra yetkilerinin kanunla düzenlenebileceği belirtilmiştir. 1982 Anayasası'nda, mahalli idarelerin seçilmiş organlarının görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile haklarında soruşturma veya kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini İçişleri Bakanı kesin hükme kadar geçici olarak uzaklaştırabilir. Ayrıca merkezi idare, mahalli idareler üzerinde idari vesayet yetkisine sahiptir. “*İdari vesayet yerinden yönetim kuruluşlarının organlarının, personelinin, eylem ve işlemlerinin, genel ve yerel menfaatleri gözetmek amacıyla, merkezi yönetim ve taşradaki uzantıları tarafından kanunla verilen ve yerinden*

¹⁰⁵ Tablo tarafımızca şematize edilmiştir.

yönetimlerin yürütülebilir kararlarını, idari fiil ve hareketlerini denetleme ve bu kararları bozabilme gücü şeklinde uygulanan yetkiler bütünüdür.”¹⁰⁶

“İdari vesayet denetimi ile yerel yönetimlerin karar, eylem ve işlemleri ile personelinin ülke düzeyinde kanunların öngördüğü amaç ve ilkelere uygun, kamu hizmetlerinin dengeli ve uyumlu sunulması ön görülmektedir. Vesayet denetimi, genellikle gerekli ve yararlı bir denetim biçimi olmakla beraber, çok katı uygulandığında yerel yönetimlerin hareket alanını sınırlamakta ve yerel hizmetlerin yeterli bir şekilde sunulmasını engellemektedir.”¹⁰⁷

Sonuç olarak sosyal devlet ilkesinin uygulama alanı çerçevesinde gerek merkezi idare gerekse taşra teşkilatı ve yerel yönetim organları devlet organizasyonu bağlamında sınırları idare hukuku ile birbirine bağlanmış organlardır. Bu anlamda yerel yönetim organlarının sosyal devlet ilkesinin taşra da asli değil tali anlamda yardımcıları olduğu söylenebilir. Zaman içerisinde bu durumun ciddi kanuni desteklerle yerel yönetimlere devredileceğini değerlendiriyoruz. Bu durum, yerel yönetimlerin taşrayı tespit noktasında başarı sağlayabileceği öne sürülebilirse de uygulama noktasında temel ilkeler olarak adalet ve eşitlik kavramlarını propaganda ve oy kavramlarıyla daraltması muhtemel olarak değerlendirilmektedir. Toparlayacak olursak sosyal devlet anlayışı doğrultusunda sosyal yardımlar da merkezi idare ve taşra teşkilatları aracılığıyla yürütülmektedir. Bununla birlikte, çeşitli kanuni düzenlemelerle yerel yönetim organları bu noktada merkezi idareye destek olması amaçlanmaktadır.

2.3.2. Sosyal yardımlarda yerel yönetimler

“Yerel yönetimlerden ancak merkezi bir yönetimin varlığı söz konusu olduğunda bahsedebiliriz. Çünkü yerel, merkeze göre tanımlanır ve bir yerelin olabilmesi için bu yerelin bir merkezinin olması gerekir. Bu yüzden yerel yönetimler merkezi yönetim birbirlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bağlamda merkezi yönetim ve yerel yönetimin bütünlüğünü oluşturan devlettir.”¹⁰⁸ Buna dayanarak demokratikleşme adımlarında merkezi sistemin zamanla yarattığı eksiklikler yerel yönetim kavramını ortaya çıkararak bireylerin

¹⁰⁶ KALABALIK Halil, *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2005, s:729.

¹⁰⁷ ÖNEN Semih Mustafa; İHSAN Eken, *Yerel Yönetimler Üzerinde Uygulanan İdari Vesayet Yetkisinin İrdelenmesi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:15, S:56, 2016, s:217.

¹⁰⁸ KILIÇ Veysi, *Tanzimat’tan Günümüze Belediyeler ve Belediye Başkanlığı Uygulamaları*, Ekin Yayıncılık, Bursa 2019, s:5.

taleplerine yerinde çözüm getirme isteğinin sonucu olmuştur.¹⁰⁹ Bir kuruluşun mahalli idare olarak adlandırılabilmesi için; insan topluluğundan oluşması, belirli bir toprak parçası üzerine kurulması, kamu tüzel kişiliğine sahip olması, merkezi idare karşısında belli özerkliğe sahip olup merkezi idarenin vesayet denetimine sahip olması gerekir.¹¹⁰

Yerel yönetimler, 1982 Anayasasında şöyle tanımlanmıştır: “*Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.*”¹¹¹ Anayasa’da yer aldığı üzere belediyeler bulunduğu bölgenin yerel ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuş bu sayede halkın ihtiyaçlarını en yakından bilme fırsatına sahip kamu tüzel kişileridir. Zamanla gelişen yerel yönetimler kurumsal hafızasına sosyal yardım kavramının imkanlar dahilinde eklenmesine sebep olmuştur. Bu da belediyelerin kendi kanunlarında da sosyal yardımlara ilişkin belirli görev ve sorumluluklar verilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin bir yerel örgütlenme olarak merkezi yönetimin yetişemediği veya eksik kaldığı çeşitli sosyal sorumluluk alanlarında belediyelere kanun koyucu belli başlı sorumluluklar yüklemiştir. Örnek vermek gerekirse merkezi idarenin bürokrasi, kırtasiyecilik ve maliyetleri azaltarak bireylerin imar, su, kanalizasyon, ulaşım, çevre sağlığı vb. alanlardaki ihtiyaçlarını yerinde, zamanında ve daha ekonomik çözülmesi amacıyla belediyelere çeşitli sorumluluklar verilmiştir. Bu sorumluluklar, belediyelerin sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler alanında faaliyet göstermelerine sebep olmuştur.

Hizmetlerin yerine getirilmesinde belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak sırasıyla belirlenir. Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Sosyal devlet ilkesi gereğince hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.

Belediyelerin sosyal yardımlara ihtiyaç duyan vatandaşlara sosyal yardım ve hizmet sunması sosyal devlet olmasının gereğidir. Halkın ihtiyaçlarını yakından bilmesi sebebiyle

¹⁰⁹ ÇAKIR Hüseyin Melih, *İdare Hukuku*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s:122.

¹¹⁰ GÖZLER Kemal, *İdare Hukuku*, Ekin Yayıncılık, Bursa 2019, s:463.

¹¹¹ 1982 Anayasası md. 127.

sosyal belediyecilik kavramı ön plana çıkmıştır. Sosyal belediyecilikte belediyeler sadece hizmetlerle değil, halkın sosyal sorunlarıyla da ilgilenmektedir.¹¹²

*“Sosyal politika başlığı altına toplanabilecek sosyal yardım, sosyal hizmet, eğitim, sağlık, kültür ve konut başlıklarında, mahalli sorunların tespit edilmesinde ve bu sorunların çözümlenmesinde belediyeler halka yakınlık derecesi oranında merkeze göre daha etkindirler. Ancak belediyelerin sosyal politikaları uygulamalarındaki etkinliği büyük oranda mali yapılarına ve merkezi yönetimin refah devleti yaklaşımına bağlıdır.”*¹¹³

Ancak bu sosyal belediyecilik uygulamalarında bazı problemler yaşanmaktadır. Bunlara örnek olarak: *“Sosyal belediyecilik kavramının dar anlamda algılanmasında belediye başkanlarının sosyal politikalar alanında yetersiz bilinç düzeyine sahip olmaları, geniş kapsamlı sosyal belediyecilik anlayışına negatif yaklaşımları ve sosyal politikaları merkezi yönetimin görevi olarak görmeleri önemli nedenlerin başında gelmektedir. Bunun yanında, belediye başkanlarının sosyal politika harcamalarını gereksiz harcama olarak değerlendirerek, kalıcı değil geçici projeler üretmeleri, sosyal yardım ve sosyal politika uygulamalarına esas olacak kentsel doku haritalarının yetersizliği veya hiç çıkartılmamış olması ile merkezi yönetim birimleri, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği ve eşgüdüm eksiklikleri de sosyal belediyeciliğin başarısızlıklarındaki diğer önemli nedenlerdir.”*¹¹⁴

Ayrıca bu hizmetlerin sunulması için gerekli olan mali yapı özellikle küçük ilçe belediyelerinde pek yeterli olmamaktadır. *“Belediyelerin en önemli gelir kaynaklarının başında vergiler gelmektedir. Mahalli idarelerin yüklendikleri görevlerden bir çoğu, devlet görevlerinin aksine, iktisadi olduğu cihetle nazari bakımdan mahalli idarelerin gelir ihtiyacını daha ziyade harçlar, ücretler, bedeller ile karşılamaları, başka bir tabir ile mahalli amme hizmetlerinden doğan yükleri bunlardan faydalanan fertler arasında istifade derecesine göre dağılmaları daha uygun olacağı ileri sürülse de teknik sebepler ve amme menfaati düşünceleri ile hiçbir memlekette mahalli hizmetlerin yalnız harçlar, ücretler ve bedeller ile karşılanmasına imkan bulmamıştır.”*¹¹⁵

¹¹² KALAYCI, Sami, *Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, C: 21, S: 52, 2021, s:691.

¹¹³ Ersöz Halis, *Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Toker Dereli 'ye Armağan Kitabı, İstanbul, İ.Ü. Yayınları, C: 55, S: 1, 2006, s:760.

¹¹⁴ ÖZTÜRK Hasret; GÜL Hüseyin, *Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?*, IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 2012, s:385.

¹¹⁵ NAS Adil, *Belediye Gelirleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s: 22.

Büyük belediyelerin ise mali imkanları olsa da nüfus ve vatandaşların talepleri daha çok olduğundan bunları yakından gözlemlene imkânı bulunmamaktadır. İlçe belediyeleri ve büyükşehir belediyelerindeki bu problemler sosyal yardımların en doğru ve yeterli şekilde vatandaşa ulaşmasını engellemektedir. *“Belediyelerin sosyal yardımlara ilişkin faaliyetlerinin etkinliğini belirleyen birçok unsur vardır. Bunlardan bazıları belediyelerin kendi iç yapılarına ilişkin, bazıları da belediye dışından kaynaklanan sorunlara ilişkin unsurlardır. Ancak sonuçta etkinliğin sağlanmasında, tüm bu unsurların çözüme yönelik olarak değerlendirilmesi hizmetlerin verimi açısından zaruridir.”*¹¹⁶ Bu verimliliği artırma noktasında yetersiz kalan yerel yönetimlere gerekli desteği merkezi yönetimin taşra teşkilatı olarak örgütlenen valilik ve kaymakamlıklara bağlı faaliyet gösteren SYDV’ler vermektedir. Bu vakıfların aldıkları payların merkezden gelmesi sebebiyle yardımlara ayıracakları bütçeler belediyelere göre çok daha fazla olup sürekliliği vardır. Öte yandan ailelerin başvurularıyla birlikte bakanlıklardan gerekli veriler toplanarak gerçek ihtiyaç seviyesini ortaya daha şeffaf şekilde çıkarmaktadır. Aynı zamanda karar mercii olarak müteveli heyetinin bulunması buradan sağlanan ayni ve nakdi yardımları daha objektif hale getirmektedir.

2.3.3. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunun 3. maddesi gereğince Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur.

Madde 3 *“Bu Kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Başbakanlığa bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur.”*

1986 yılı itibariyle kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının amacı devlet eliyle vatandaşlara yapılan sosyal yardımların koordinasyonunda, denetiminde ve yönetiminde muhatap kurum olup sosyal yardımların ayni ve nakdi olarak adaletli, denetlenebilir ve birey odaklı dağıtımını sağlamayı amaçlamıştır.

SYDV'nin amaçları 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda şu şekilde sıralanmıştır:

¹¹⁶ ZENGİN Eyüp; ÖZTAŞ Cemal, *Yerel Yönetimler ve Sosyal Yardımlar: Üsküdar Belediyesi Örneği*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, C:16, S:16, 2009, s:29.

- “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile gelir dağılımının adil olmasına fayda sağlamak,
- Kaynakların kullanımında etkinliği sağlayarak yoksullukla mücadele etmek,
- Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan yoksul vatandaşlara sosyal yardımların ulaşmasını sağlamak,
- Sosyal yardım politikaları geliştirerek istihdam ve üretim için sürekli hale gelmesini sağlamak,
- Sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtımının gerçekleştirilebilmesi için kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar ve diğer paydaşlarla eşgüdüm içerisinde çalışmak.”¹¹⁷

2.3.4. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının teşkilatlanması

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları teşkilatlanma ve yönetim bakımından vakıf senetleri aracılığıyla yönetim ve organizasyonu şematize edilmiştir.

Vakıf senetlerinde vakfın adı ve adresi, amacı, varlığı, kaynakları, gelirlerin sarf ediliş şekli, başkanı, mütevelli heyeti, heyetin görevleri, çalışma ve toplanma karar alma nisabı, hesap dönemi, denetimi ve vakfın tutacağı defterler yer alır. Bu senede örnek vermek gerekirse:

¹¹⁷ 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu md. 1.

“..... SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI RESMİ SENEDİ ÖRNEĞİ

Madde 1 – Vakfın Adı “ İLİ/İLÇESİ SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI” ~~dir~~ Söz konusu Vakıf işbu senette “Vakıf” kelimesi ile anılacaktır.

Madde 2 – Vakfın Merkezi..... ~~dir~~ Vakfın Adresi ~~dir~~.

VAKFIN AMACI

Madde 3 – Vakfın amacı; 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amaç ve kapsamına giren faaliyet ve çalışmalar yapmak, diğer kanun ve bu doğrultuda düzenlenmiş mevzuatla vakıflara açıkça tevdi edilmiş görevleri ifa etmektir.

VAKFIN MAL VARLIĞI

Madde 4 – Vakfın kuruluştaki mal varlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’ndan aktarılan ve derhal faaliyete geçmeye yeter şekilde tahsis edilen TL’lik nakittir.

VAKFIN GELİR KAYNAKLARI

Madde 5 – Vakfın kaynakları; 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 8 inci maddesinde sayılan gelirler ile nakdi ve aynî, menkul ve gayrimenkul olmak üzere iktisadi değeri olan halk teberrularıdır.

VAKFIN GELİRLERİNİN SARF ŞEKLİ

Madde 6 – Vakıf gelirlerinin tamamının vakıf amaçlarına tahsis ve sarf edilmesi esastır.

VAKFIN ORGANLARI

Madde 7 – Vakfın Organları; a) Vakıf Başkanı, b) Mütevelli Heyeti’dir.

VAKIF BAŞKANI

Madde 8 – Vakfın ve mütevelli heyetin başkanı mahallin en büyük mülki idare amiridir. Vakfın tescili Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre mütevelli heyet başkanı mülki idare amiri tarafından sağlanır.

MÜTEVELLİ HEYETİ

Madde 9 – Vakfın mütevelli heyeti, 3294 sayılı Kanunun 7’nci maddesinde belirtilen kişilerden oluşur.

MÜTEVELLİ HEYETİN GÖREVLERİ

Madde 10 – Mütevelli Heyet vakfı yönetim ve temsile yetkili organdır. Bu sebeple vakfın amaçlarının gerçekleşmesi için gereken işlemleri yapmaya ve kararları almaya yetkili ve görevlidir.

MÜTEVELLİ HEYETİN ÇALIŞMA USULÜ, TOPLANTI VE KARAR NİSABİ

Madde 11 – Mütevelli Heyet çoğunlukla toplanır ve katılanların çoğunluğuyla karar alır. Karar almada oylar eşit çıktığı takdirde Başkanın oyu iki sayılır.

Madde 12 – Mütevelli heyet fahri çalışır. Mütevelli heyet üyelerine huzur hakkı ya da başka bir ad altında herhangi bir ödeme yapılamaz.

HESAP DÖNEMİ

Madde 13 – Vakfın hesap dönemi takvim yılıdır.

VAKFIN DENETİMİ

Madde 14 – Vakıf, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile Denetim Hizmetleri Başkanlığının ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün teftiş ve denetimine tabidir.

VAKFIN TUTACAĞI DEFTERLER

Madde 15 – Vakıf, ilgili mevzuatta belirtilen defterleri tutar.

Şekil 4: Vakıf resmi senedi örneği¹¹⁸

Vakıf senedinde görüleceği üzere SYDV’ler bölgenin en büyük Mülki İdare Amiri başkanlığında mütevelli heyetin çoğunluğuyla toplanır ve katılanların çoğunluğuyla karar alır.

¹¹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıf senedi örneği Vakıflar Genel Müdürlüğü sitesinden alınmıştır, <https://www.vgm.gov.tr/vakif-islemleri/vakif-nasil-kurulur/-vakif-senedi-ornegi-genel>

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanının (Vali/Kaymakam) 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na göre görevleri şunlardır:

- “Kanunlara uygun olarak vakfın kurulmasını sağlamak,
- Vakfın kuruluşu için gerekli olan tescil iş ve işlemlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak,
- Mütevelli heyetinin başkanlığını yapmak,
- Mütevelli heyeti adına vakfı yönetmek,
- Vakfın iş ve işlemlerinin yürütülmesi için yetki ve görevleri vermek,
- Vakfın sürdürdüğü faaliyetlerden sorumlu olmak.”¹¹⁹

Mütevelli heyeti içerisinde doğal üye olarak; vali/kaymakam başkanlığında belediye başkanı, malmüdürü, milli eğitim müdürü, ilçe sağlık müdürü/başhekim/TSM başkanı, müftü, seçilmiş üyelerde ise; muhtarların kendi aralarından seçtikleri bir mahalle bir köy muhtarı olmak üzere toplam 2 muhtar, il genel meclisi tarafından seçilen 3 hayırsever vatandaş bulunur. Mütevelli heyeti en az üye tam sayısının yarısından bir fazlayla toplanır ve kararlar çoğunlukla alınır. Eğer oylar eşit çıkarsa başkanın oyu, iki oy sayılır.

Mütevelli Heyeti'nin 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na göre görevleri şu şekildedir:

- “Görev alanı içinde bulunan muhtaç durumdaki ihtiyaç sahiplerinin tespitinin yapılması,
- Sağlık kuruluşlarıyla iletişim halinde olarak tespit edilen kişilerin sağlık ve tedavi masraflarının karşılanması,
- Yapılacak kısa süreli yardımlarla toplum için faydalı bireyler haline gelebilecek kişilere eğitim ve öğretim imkânının sağlanması,
- Vakfın gelirlerinin dağıtımı için mahalli şartlara uygun bir şekilde usul ve esaslar çerçevesinde yardım miktarlarını tespit etmek.
- Yıllık olarak hazırlanan bilanço, gelir-gider hesabı, çalışma raporu ve bütçenin hazırlanması,
- Vakfın amacına ulaşmak için uygulanacak kuralları tespit ederek gerekli kararları almak.

¹¹⁹ 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu md. 7.

- *Sağlık ve sosyal yardım tesisleri kurulmasına destek vermek, işletmek veya işlettirerek vakfın amacının gerçekleştirilmesini sağlamak.*
- *Vakıfta çalıştırılacak olan personel ihtiyacını tespit etmek, kadroların belirlenip tayin işlemlerinin gerçekleştirilmesi, ödenecek ücretlerin belirlenmesi ve gerekli hallerde göreve son verme işlemini yapmak.*
- *Vakfın amacını gerçekleştirmek için vakfa bağış yapılmasını teşvik etmek, yapılan bağışları kabul etmek, mevcut geliri arttırmak için vakfa mal almak, satmak.*”¹²⁰

Türkiye’de yoksullukla mücadelede vakıflara büyük iş düşmüştür. Sosyal devlet olmanın gerekliliği çerçevesinde sosyal yardım faaliyetlerini amaç edinen kanunlar şunlardır:

- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
- 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç Kimsesiz Kişilere Bağlanan Maaşla İlgili Kanun
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu
- 4109 sayılı Asker Ailelerinde Muhtaç Durumda Olanlara Yapılacak Yardımlarla İlgili Kanun.

Bu kanunların yanı sıra sosyal devlet anlayışına uygun sosyal adaletsizliği gidermeye yönelik kamu kurumları, vakıf ve dernekler, belediyeler tarafından yürütülen sosyal yardım faaliyetleri de bulunmaktadır. Bu sosyal yardım faaliyetlerinin birçoğunu SYDV eliyle yürütülmektedir.

Sosyal yardımlar ayni ve nakdi şekilde yapılmaktadır. Kendisini ve ailesini geçindiremeyen işsiz, engelli, eşi vefat etmiş ve yaşlı kişilerin kendilerine yetebilmeleri, sosyal eşitsizliğin giderilip herkesin insanca yaşama hakkı amacıyla yapılan sosyal yardımlardır. Bu yardımların yapılabilmesi için öncelikle kişinin başvuru yapması, bu başvuruya istinaden sosyal incelemecilerin gerekli incelemeleri yapması ve toplantı sırasında bunu mütevelli heyetine sunması gerekir. Uygulamada mütevelli heyetin en geç 2 haftada bir toplanması gerekir. Toplantı sırasında vakıf personellerince başvurular mütevelli heyetine aktarılır, yapılacak yardımlar bu şekilde karara bağlanır. SYDV merkezi yönetimden düzenli aktarılan periyodik paylar, vatandaş bağışları ve yapılan gelir getirici

¹²⁰ T.C. Resmî Gazete, S: 19167, 17 Temmuz 1986, s:10, md. 10.

projelerden kaynak oluşturur. Periyodik paylar ilçe veya ilin nüfus yoğunluğuna göre merkezi yönetim tarafından belirlenir ve her ay düzenli olarak SYDV hesabına aktarılır.

2.3.5. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının sosyal yardım programları

SYDV'ler çeşitli yardım programları ve destekledikleri projeler aracılığıyla sosyal yardım alanında faaliyet göstermektedir. Bu başlıkta Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılan yardımlar incelenecektir.¹²¹

✓ Mütevelli Heyetinin Takdirinde Olan Sosyal Yardım Programları

- Barınma Yardımları
- Gıda Yardımları
- Yakacak Yardımları
- Eğitim Yardımı

✓ Genel Sağlık Sigortası

✓ Proje Destekleri

✓ Merkezden Ödenen Yardım Programları

- Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY)
- Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programı
- Şartlı Sağlık Yardımı (ŞSY)
- Öksüz Yetim Yardımı
- Şartlı Gebelik Yardımı
- Muhtaç Asker Çocuğu Yardım
- Şartlı Doğum Takibi Ödemesi
- Yaşlı Aylığı
- Şartlı Lohusalık Takibi Ödemesi

¹²¹ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Programları, <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>

- Engelli Aylığı
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı
- Engelli Yakını Aylığı
- Elektrik Tüketim Desteği
- Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY)

Bu yardım programlarına yapılacak başvuruların genel esasları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- i. “2022 sayılı Kanun uyarınca bağlanan aylık başvuruları kişilerin Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde kayıtlı ikametgâhının bulunduğu Vakfa yapılır.
- ii. Aylıklara ilişkin tüm iş ve işlemler Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi kullanılarak yapılır.
- iii. Eksik belge ile yapılan başvurular kabul edilmez ve aylık başvurusu belgelerin tamamlanmasını müteakip sisteme işlenir.
- iv. 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklardan Türk vatandaşları yararlanabilmektedir.
- v. Aynı kişi Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı (EVEK) ile 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklardan aynı anda faydalandırılmaz.
- vi. 03.06.2014 tarihli ve 2014/3 sayılı Fon Kurulu kararında “Bir kişi, evde bakım aylığı veya 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alması durumunda, bu aylıklardan feragat etmediği müddetçe, EVEK programından yardım alamaz” açıklaması yer almaktadır.
- vii. EVEK programından faydalanan bir kişiye yaşlı aylığı bağlanması durumunda EVEK yardımının kesilmesi gerekir.
- viii. Bütünleşik sistem üzerinde EVEK yardımı kesilme işlemi ile yaşlı aylığı bağlama işlemi aynı heyet toplantısında karara bağlanabilmektedir.
- ix. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım (EVEK) programından yararlanmakta olan bir kişinin bu yardımdan feragat edip 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylığa başvurması halinde söz konusu EVEK yardımı muhtaçlık hesaplamasına dâhil edilmeyecektir.

- x. *Kişinin rapor almak üzere Vakıftan sevk kâğıdı aldığı tarih başvuru tarihi olarak girilmemelidir.*
- xi. *Başvuru tarihi, raporla birlikte diğer belgelerin de tamamlanmış bir şekilde başvurunun yapıldığı tarihtir.*
- xii. *Başvuruda bulunan kişilerin başvuruları bekletilmeksizin başvurunun yapıldığı anda sisteme işlenir, sistemden alınan “Başvuru Formu” imzalatılır ve kişilere “Başvuru Alındı Belgesi” verilir.*
- xiii. *Aylıklara ilişkin tüm iş ve işlemler, başvuru tarihinden itibaren en geç bir ay içinde tamamlanır.”¹²²*

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları başvurular akabinde vakıf personelleri tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sisteminden kişiye dair alınan bilgiler müteveli heyetinin takdirine sunulur. Müteveli heyeti almış olduğu kararları muhtaçlık sınırları göz önüne almak zorunluluğuyla belirler.

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Yönetmeliğe¹²³ göre muhtaçlık sınırları belirlenmesine ilişkin esaslar ise şu şekildedir:

- i. Yaşlı aylığında, aynı hanede ikamet edip etmediklerine bakılmaksızın aylık bağlanacak kişinin kendisine ve eşine ait her türlü gelirler hesaba katılmaktadır.
- ii. Engelli aylıklarında ise hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı hesaplanmaktadır.
- iii. Yaşlı ve engelli aylıklarında muhtaçlık hesaplaması yapılırken 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklar hesaba katılmamaktadır.
- iv. Yaşlı ve engelli aylıklarında muhtaçlık hesaplaması yapılırken Evde Bakım yardımı hesaba katılacaktır.

Vatandaşların başvurduğu programlar muhtaçlık sınırı ve diğer özel şartlara bakılarak belirlenen yardımlar her yıl yeniden değerlendirilerek 2023 yılı itibarıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca verilen düzenli merkezi yardım tutarları şu şekilde belirlenmiştir:

¹²² <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yarim-programlarimiz/>

¹²³ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2022.pdf>

DÜZENLİ MERKEZİ YARDIMLAR/MAAŞ BİLGİ NOTU-2023	
MUHTAÇLIK SINIRLARI	
2022 Sayılı Kanun Kapsamında 2022 Yılı Muhtaçlık Sınırı	1.833,45 TL
Genel Sağlık Sigortası (GSS) Muhtaçlık Sınırı (G1 Primi = 194,13TL)	2.156,99 TL
Evde Bakım Aylığı 2022 Yılı Muhtaçlık Sınırı	3.666,90 TL
2022 SAYILI KANUNA GÖRE AYLIKLAR	
Yaşlı Aylığı	1.536,70 TL
% 70 ve Üzeri Engelli Aylığı	1.840,04 TL
% 40 - % 69 Arası Engelli Aylığı	1.226,69 TL
18 Yaş Altı Engelli Yakını Aylığı	1.226,69 TL
Evde Bakım Aylığı	3.336,03 TL
DÜZENLİ MERKEZİ YARDIM PROGRAMLARI	
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı (2Ayda Bir Çiftli Aylar) Aylık	1000,00 TL
Muhtaç Asker Ailesi Yardımı (2Ayda Bir Çiftli Aylar) Aylık	800,00 TL
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı (2Ayda Bir Çiftli Aylar) Aylık	350,00 TL
Öksüz Yetim Yardımı (2Ayda Bir Çiftli Aylar) Aylık	600,00 TL
Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı (Her Ayın 25.nden sonra)	3.336,03 TL
Silikoze Aylıkları (Hafif-Orta-Ağır)	
Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardımı	
Tamamlayıcı SUI Kişi başı Aylık	350,00 TL
Normal SUI Kişi başı Aylık	230,00 TL
Ek Ödeme Aylık	800,00 TL
ŞARTLI EĞİTİM, SAĞLIK VE GEBELİK YARDIMI KAPSAMINDA SAĞLANAN YARDIMLAR	
İlköğretim Erkek Öğrenci (2Ayda Bir Tekli Aylar) Aylık	90,00 TL
İlköğretim Kız Öğrenci (2Ayda Bir Tekli Aylar) Aylık	100,00 TL
Ortaöğretim Erkek Öğrenci (2Ayda Bir Tekli Aylar) Aylık	130,00 TL
Ortaöğretim Kız Öğrenci (2Ayda Bir Tekli Aylar) Aylık	150,00 TL
Şartlı Sağlık Yardımı (2Ayda Bir Tekli Aylar) Aylık	100,00 TL
Şartlı Gebelik Yardımı	200,00 TL
Şartlı Lohusalık Yardımı	300,00 TL
Şartlı Doğum Yardımı	500,00 TL
Çoklu Doğum Yardımı (Çocuk başı)	400,00 TL
ELEKTRİK TÜKETİM DESTEĞİ YARDIM PROGRAMI	
1 ve 2 Kişilik Haneler	130,09 TL
3 Kişilik Haneler	173,46 TL
4 Kişilik Haneler	216,82 TL
5+ Kişilik Haneler	260,19 TL
DOĞALGAZ TÜKETİM DESTEĞİ	
2022 yılı için Bakanlığımız tarafından ısı harita baz alınarak iki dönemlik belirlenen destek Tutarlarımızı 900 TL - 2.500 TL arasında olmak üzere 81 il özelinde değişkenlik göstermektedir.	
VEFAT YARDIMI	
Tek Seferlik	1.062,68-TL

TÜRKİYE AİLE DESTEK YARDIMI	
450 TL ve altı	1.250,00 TL
450 TL üzeri - 911,15 TL ve altı	1.100,00 TL
911,15 TL üzeri - 1.372,30 TL ve altı	950,00 TL
1.372,30 TL üzeri - 1.833,45 TL'den az	850,00 TL
SHÇEK SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK PROGRAMI	
Okul Öncesi Çocuk İçin	1.584,61 TL
İlköğretime Devam Eden Çocuk İçin	2.376,92 TL
Ortaöğretime Devam Eden Çocuk İçin	2.535,38 TL
Ortaöğretim Seviyesinde Olup Okula Gitmeyen Çocuk İçin	1.584,61 TL
Yükseköğretime Devam Eden Çocuk İçin	2.852,31 TL
DOĞUM YARDIMI	
Canlı Doğan Birinci Çocuk İçin	300,00 TL
Canlı Doğan İkinci Çocuk İçin	400,00 TL
Canlı Doğan Üçüncü ve Sonrası Çocuklar için	600,00 TL
ÇOCUK DESTEK BİLEŞENİ	
1-2 çocuklu hanelere aylık 350 TL;	
3 çocuklu hanelere aylık 450 TL;	
4 çocuklu hanelere aylık 550 TL	
5 ve üzeri sayıda çocuk bulunan hanelere aylık 650 TL ödeme yapılacaktır.	

Şekil 5: Düzenli merkezi yardım/maaş bilgi notu¹²⁴

Bu yardımların bağlanabilmesi için genel esasların yanında başka şartlar da aranmaktadır. Bu yardımlardan bazıları tezimizin devamında detaylı şekilde açıklanacaktır.

2.3.5.1. Mütevelli heyetinin takdirinde olan sosyal yardım programları

➤ Barınma Yardımları

Asgari insani barınma şartlarını sağlamayacak şekilde mevcut olan meskenlerde optimum insani şartların sağlanması noktasında bireylere sağlanan konut desteklerini içeren yardımlardır.

Barınma yardımlarından faydalanan kişilerin hedef kitlesi;

- Dul,
- Yetim,
- Engelli,
- Yaşlı (50 yaş ve üstü),

¹²⁴ Şema Bakanlık Mart-2023 verilerince tarafımızca oluşturulmuştur, <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>

- Kronik hastalığı olan,
- Mağdur ve muhtaç durumda bulunanlar kişilerdir.

Azami 50.000 TL'ye kadar mesken tadilatı istekleri olan bireylerin, SYDV'nin incelemesi ve denetimi akabinde ilgili mütevelli heyetin kararı ile tadilat yapılacak meskende kiracı olmayan ve son 5 yıldır kesintisiz olarak ikamet ettiği tespit edilen, asgari yaşam şartları içerisinde olmayan bireylerin talepleri değerlendirilirken, “tapu şartı aranmaması” uygun görülmüştür.

Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından barınma yardımları kapsamında Genel Müdürlüğe ulaşan kaynak taleplerinde;

- Mesken yapımı istekleri için; 200.000-TL
- Prefabrik mesken yapımı istekleri için; 150.000-TL
- Mesken tadilat istekleri için 75.000-TL¹²⁵ ‘dir.

➤ Gıda Yardımları

Muhtaç bireylerin temel tüketim taleplerinin yerine getirilmesi maksadıyla Ramazan ve Kurban Bayramı dönemleri öncesinde senede iki sefer SYDV'lere bir düzenli ödenek payı tutarında kaynak aktarılmaktadır. Bununla birlikte mütevelli heyetin uygun gördüğü bireylerin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda ilgili mütevelli heyet kararlarıyla ihtiyaç sahibi vatandaşlarımıza gıda yardımları da yapılmaktadır. Gıda yardımlarının öncelikli amacı asgari ihtiyaçlarını karşılayamayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında olan;

- Yaşlı, engelli, yetim, öksüz, kimsesiz, dul kişiler,
- Hanenin geçimini sağlamakla yükümlü ancak kronik hastalık (diyaliz, kanser gibi) veya özür durumu nedenleriyle ‘çalışamaz’ durumda olan kişilerdir.

➤ Eğitim Yardımı

“Türkiye’deki sosyal yardım programları kapsamında en büyük pay eğitim alanında verilen yardımlardır. Yoksulluk döngüsünü kıracak, yoksulluğun nesiller arasında geçişini engelleyecek araç olarak görülen eğitim hizmetinden, farklı sosyoekonomik statüdeki her

¹²⁵ Cumhurbaşkanlığının 18.07.2022 tarihli ve Z-75929249-599-95043 sayılı kararı.

bireyin faydalanması ve yoksul ve dezavantajlı bireylerin eğitim sürecine katılmalarını engelleyen durumları ortadan kaldırmak için eğitim yardımları verilmektedir.”¹²⁶

2003 senesinde başlatılan ücretsiz ders kitabı dağıtımının yanı sıra ekonomik zorluklar sebebiyle eğitim çağındaki çocukların okulda derslere devamlılığını sağlayacak temel materyallere ulaşmasında zorluk çeken öğrencilerin velilerine eğitim yardımları kapsamında yardım verilmektedir.

Her eğitim ve öğretim döneminin başlangıcında müteveli heyeti tarafından belirlenen ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan muhtaç aile çocuklarının temel okul ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında yapılan yardım türüdür.

➤ Genel Sağlık Sigortası

Kalıcı olarak düzenli bir iş kolunda çalışmayan, bireylerin ve ailelerinin temel sağlık hizmetlerinde yoksunluk yaşamamaları için sağlanan asgari sağlık sigortası yardımudur. Bu yardımdan faydalanmak isteyen bireylere SYDV’lerce aylık (asgari ücretin yüzde 3’ü) olarak prim düzenlemesi 01.04.2017 tarihinde yürürlüğe girmesiyle gelir testi zorunluluğu da ortadan kalkmıştır.

Ekonomik durum tespiti yapılan bireylerin, bakmakla yükümlü oldukları kişilerin toplamının ekonomik çizelge kapsamında taşınır, taşınmaz mallarının ve aylık düzenli gelirlerinin toplamını hanedeki kişi sayısına bölerek elde edilen tutarın merkezi yönetimin her yıl yeniden değerlendirme oranıyla belirlemiş olduğu tutardan daha düşük çıkması durumu sonucunda bireylere sağlanması değerlendirilecek olan sosyal yardımdır.

¹²⁶ DAMA Nergis, *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara 2022, s: 87.

GELİR KODU	KİŞİ BAŞI AYLIK DURUMU	GELİR ARALIĞI (TL)	PRİM DURUMU
G0	“Brüt asgari ücretin 1/3 ünün altında ise	0 – 3.335,99	Primi Bakanlığımız tarafından ödenenler (400,32)
G1	Brüt asgari ücretin 1/3 ü ile asgari ücret arasında ise	3.336,00 ve üzeri ise	Primi şahıslar tarafından ödenenler (300,24)

Şekil 6: Genel Sağlık Sigortası prim ödemeleri¹²⁷

2.3.5.2. Merkezden ödenen yardım programları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca desteklenen sosyal yardımların desteklenme sıklığı, yardım miktarları ve düzenli olup olmamasına göre yürütülecek programın koordinasyon görevi farklılık göstermektedir. Sürekli yardımlar belirli aralıklarla yapılır. Bu desteklemelerin koordinasyonun ve yardımın içeriğine göre bazen SYDV’ler bazen de merkez tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle her proje ve destek SYDV’lerin kendi özel bütçesinden karşılanmaz.¹²⁸ Merkezden ödenen yardımlar şunlardır:

➤ Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY)

- Temel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan öğrencilere bu yardım verilir.
- Başvuru sahibinin ikamet ettiği meskende sosyal güvenceye sahip bir aile bireyinin olup olmadığının incelenmesi gereklidir.
- 4-25 yaş arası eğitim öğretim çağındaki öğrencilere zorunlu eğitim sınırları dahilinde eğitim hayatları boyunca bu yardım verilir.
- Eğitim süreçleri yatılı okullarda okuyan veya açık ilkokul, açık ortaokul ya da açık lisede eğitim alan çocuklar ilgili yardımdan istifade edemezler.

¹²⁷ Şema Mart-2023 verilerince tarafımızca oluşturulmuştur, Cumhurbaşkanlığının 18.07.2022 tarihli ve Z-75929249-599-95043 sayılı kararı.

¹²⁸ <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>

<i>“Eğitim Yardımları Ödeme Miktarları</i>			
<i>İlköğretim</i>		<i>Ortaöğretim</i>	
<i>Kız</i>	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>	<i>Erkek</i>
<i>100,00</i>	<i>90,00</i>	<i>150,00</i>	<i>130,00</i>

Şekil 7: Şartlı Eğitim Yardım ödemeleri¹²⁹

➤ Şartlı Sağlık Yardımı (ŞSY)

- Temel sağlık hizmetlerinden yararlanamayan kişilere bu yardım verilir.
- 0-6 yaş grubuna sahip çocukların veya aile bireylerinin temel sağlık hizmetlerinden faydalanma yoksunluğu çekmelerini engellemek amacıyla hekimlerce belirlenerek kriterleri sağlanması gerekir.
- Başvuru sahibinin aile fertleri içerisinde sosyal güvenceye sahip bireyin bulunmaması ve ilgili başvuran ailenin ihtiyaç sahibi olduğunun kriterlerce tespiti zorunludur.
- Düzenli sağlık tarama zamanlarında ilgili çocuğun takibini yapan aile bireylerine cinsiyeti fark etmeksizin maksimum 72 ay (6 yaş) süresince aylık 100,00 TL yardım yapılır.

➤ Şartlı Gebelik Yardımı

- Gebe kadınların süreç itibarıyla sağlıklı doğum gerçekleşene kadar olan kontrollerin düzenli yapılmış olması gerekmektedir.
- Başvuru sahibinin ikamet ettiği meskende sosyal güvenceye sahip bir bireyin olmaması ve ekonomik koşullar doğrultusunda başvuru sahibinin ihtiyaç sahibi olduğunun tespiti şarttır.
- Gebelik süreci boyunca maksimum 9 ay ile sınırlı kalmak üzere, gebelik yardımı desteği adıyla aylık 200,00 TL ödeme yapılır.

➤ Şartlı Doğum Takibi Ödemesi

¹²⁹ Şema Mart-2023 verilerince tarafımızca oluşturulmuştur, Cumhurbaşkanlığının 18.07.2022 tarihli ve Z-75929249-599-95043 sayılı kararı.

- Gebe kadınların, doğumlarını tam teşekküllü sağlık merkezlerinde yapmaları gerekmektedir.
- Canlı/ölü doğum ayrımı yapılmamaktadır.
- Başvuru sahibinin ikamet ettiği meskende sosyal güvenceye sahip bir bireyin olmaması ve ekonomik koşullar doğrultusunda başvuru sahibinin ihtiyaç sahibi olduğunun tespiti şarttır.
- Bir kez olmak koşuluyla 500,00 TL ödeme sağlanır.
- Doğum gerçekleştikten sonra en fazla 1 aylık süreç içerisinde başvurulması zorunludur.
- Şartlı Lohusalık Takibi Ödemesi
 - Gebe kadınların, doğumlarını tam teşekküllü sağlık merkezlerinde yapmaları gerekmektedir.
 - Gebe kadınların süreç itibariyle sağlıklı doğum gerçekleştikten sonra kontrollerin düzenli yapılmış olması gerekmektedir.
 - Başvuru sahibinin ikamet ettiği meskende sosyal güvenceye sahip bir bireyin olmaması ve ekonomik koşullar doğrultusunda başvuru sahibinin ihtiyaç sahibi olduğunun tespiti şarttır.
 - Aylık en fazla 300,00 TL olmak kaydıyla maksimum iki ay ve toplamda en fazla 600,00 TL ödeme yapılmaktadır.
 - Doğum gerçekleştikten sonra en fazla 1 aylık süreç içerisinde başvurulması zorunludur.
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı (Dul Maaşı)
 - Son süreçte resmi olarak nikâhlı olduğunu eşinin vefat etmiş olması koşulu gerekmektedir.
 - Mevcutta evlenmemiş ve bulunduğu hanede sosyal güvenceye sahip bireylerin olmaması gerekmektedir.
 - İhtiyaç sahibi olduğu Mütevelli Heyetin incelemeleri sonucu anlaşılan kadınlar bu yardım türünden faydalanabilir.

- Koşulları sağladığı sürece ayda 1000 TL tutarında Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık aylarında ödenir.
- Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programı
 - Askerlik sürecinde olan kişilere bu yardım verilir.
 - Hâlihazırda hanede sosyal güvenceli birey mevcut olmamalıdır.
 - İhtiyaç sahibi olduğu Mütevelli Heyetin incelemeleri sonucu anlaşılan asker yakınları anne, baba ve resmi nikahlı eş bu yardım türünden faydalanabilir.
 - Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programına başvuru, öncelik sırasıyla askerin resmi nikâhlı eşi, asker evli değilse önce annesi, o yoksa babası tarafından gerçekleştirilir.
 - Koşulları sağladığı sürece ayda 800,00 TL tutarında Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık aylarında ödeme yapılır.
- Elektrik Tüketim Desteği
 - Hanede en az bir tane aktif düzenli merkezi yardım bulunması halinde destek sağlanmaktadır.
 - 1-2 Kişilik Hane 130,09 TL
 - 3 Kişilik Hane 173,46 TL
 - 4 Kişilik Hane 216,82 TL
 - 5+ Kişilik Hane 260,19 TL destek ödemesi yapılmaktadır.
- Öksüz-Yetim Yardımı
 - 18 yaşından küçük kişilere bu yardım verilir.
 - Anne ve babasından birisi veya her ikisi hayatta olmaması gerekir.
 - Hanedeki bireylerde herhangi bir sosyal güvenceli bireyin olmaması gerekir.
 - Hanenin gelir durumuna mütevelli heyet tarafından karar verilen ve koşulları tutan hak sahibi bireylere Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık aylarında çocuk başına 600,00 TL olmak üzere her iki ayda bir düzenli yardım yapılır.
- Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı
 - 18 yaşını doldurmamış ve babası askerde olan kişilere bu yardım verilir.

- Başvuru sahibi asker eşinin herhangi bir sosyal güvencesi mevcut olmamalıdır.
- Hane gelir durumuna mütevellî heyet tarafından karar verilen ve koşulları gerçekleştiren kişilere Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık aylarında çocuk başına aylık 350,00 TL olmak üzere her iki ayda bir düzenli yardım yapılır.
- Yaşlı Aylığı
 - 65 yaşını tamamlamış olan kişilere bu yardım verilir.
 - Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaması gerekmektedir.
 - Yaşlı bireylere yalnızca kendisi ve eşinin geliri olmak üzere toplam gelirlerinin ikiye bölünmesi sonucu bulunan tutarın mevcut asgari ücretin 1/3 ünden az çıkanlara sağlanan aylık türüdür. Aylık Tutarı: 1.536,70 TL
- Engelli Aylığı
 - 18 yaşını doldurmuş olan kişilere bu yardım verilir.
 - Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaması gerekmektedir.
 - %40 ve üzeri engelli raporu mevcut olunmalıdır.
 - Tüm bu şartları gerçekleştiren bireylerin hane kişi başı gelir durumları mevcut asgari ücretin tutarının 1/3'ünden az olduğu durumda aylık bağlanır.
 - %40 ile %69 arası Engelli aylığı tutarı: 1.226,69 TL
 - %70 ve üzeri engelli bireylerin aylığı tutarı: 1.840,04 TL
- Engelli Yakını Aylığı
 - Engelli bireyle beraber aynı meskende ikamet eden ve fiilen engelli bireyin bakımını gerçekleştiren ve en az % 40 ve üzeri engelli yakını olan kişilere bu yardım verilir.
 - Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmaması (evli ise eşi veya kendisinin) gerekmektedir.
 - Tüm bu şartları gerçekleştiren bireylerin hane kişi başı gelir durumları mevcut asgari ücretin tutarının 1/3'ünden az olduğu durumda aylık bağlanır.
 - Engelli Yakını Aylığı Tutarı: 1.226,69 TL

AYLIK TÜRÜ	AYLIK MİKTAR (TL)	ÖDEME AYLARI
“YAŞLI AYLIĞI	1.536,70	Her Ay
%40-%69 ENGELLİ AYLIĞI	1.226,69	Her Ay
%70 VE ÜSTÜ ENGELLİ AYLIĞI	1.840,04	Her Ay
18 YAŞ ALTI ENGELLİ YAKINI	1.226,69	Her Ay

Şekil 8: Engelli Yakını Aylık ödemeleri¹³⁰

➤ Silikozis Aylığı

Silikozis aylığı yardımlarına mevcutta yeni başvuru kabul edilmemektedir. Fakat 25.05.2011 yılına kadar başvuruları mevcut olan bireylerin işlemlerinin henüz tamamlanmamış olanların işlemlerinin yürütülmesine devam edilir. Silikozis aylığı:

- 25.02.2011 tarihi itibarıyla 3 ay içerisinde talebi mevcut olan,
- Herhangi bir sosyal güvenlik kurumunda mevcutta aylık almayan,
- Sosyal güvenlik mevzuatına tabi olarak herhangi bir iş kolunda çalışmayan,
- Silikozis hastalığı sebebiyle mesleki etkinlik gücünün minimum % 15’ini kaybettiğini resmi raporlar doğrultusunda ispat eden bireylere bağlanır.¹³¹

Muhtaçlık sınırları yukarıda daha evvel açıklandığı üzere merkezi yönetimce belirlenir. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanuna¹³² göre muhtaçlık durumu belirlenirken incelenen kriterler şu şekildedir:

¹³⁰ Şema Mart-2023 verilerince tarafımızca oluşturulmuştur, Cumhurbaşkanlığının 18.07.2022 tarihli ve Z-75929249-599-95043 sayılı kararı.

¹³¹ Ekler bölümünde merkezi yardımların broşürleri yer almaktadır.

¹³² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2022.pdf>

Hanenin kazanç durumu;

- Bireylerin yaşadıkları hanedeki tüm bireylerin yıllık toplam gelirlerinin aylık ortalaması,
- Hanenin mesken olarak kullandığı ev dışında diğer mevcut konutları için belirlenen rayiç bedelinin 240'ta biri ve takdir edilen veya beyan edilen aylık kira getirisinin toplamı,
- Mesken olarak kullanılan konut dışındaki konut için kira geliri elde edilmiyorsa veya kira geliri beyan edilmiyorsa konutun belirlenen rayiç bedelinin 120'de biri,
- Dükkânlar için belirlenen rayiç bedelin 240'ta biri ve takdir edilen veya beyan edilen aylık kira getirisinin toplamı,
- Dükkân için kira geliri elde edilmiyorsa veya kira geliri beyan edilmiyorsa dükkânın belirlenen rayiç bedelinin 120'de biri,
- Hanenin depo, arsa, arazi, tarla ve benzeri için rayiç bedelin 240'ta biri ve takdir edilen veya beyan edilen zirai/ticari/kira ve benzeri getirilerinin toplamı,
- Hanenin binek aracı için aracın kasko veya rayiç bedelinin 120'de biri,
- Hanenin ticari/zirai amaçlı aracı için aracın kasko bedelinin 120'de biri, kasko bedelinin belirlenememesi halinde ise rayiç bedelinin 120'de biri ile bu araçların takdir edilen veya beyan edilen aylık zirai, ticari, kira ve benzeri getirilerinin toplamı,
- Hanenin hayvancılık kapsamında büyük ve küçükbaş hayvanları için il/ilçe gıda tarım ve hayvancılık müdürlüklerinden temin edilen yıllık getiri miktarının oransal olarak aylık tutarı,
- Hanenin tespit edilen veya beyan edilen menkul serveti için faiz oranına göre hesaplanacak olan aylık getirisinin iki katı kadar tutarı,
- 2022 sayılı Kanun gereğince bağlanan aylıklar hariç tutularak, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun Ek 7'nci maddesi gereğince yapılan evde bakım ödemeleri dahil olmak üzere, merkezi bağlanan sosyal yardımların aylık ortalaması,
- Verilen tarımsal destek geliri yıllık tutarının aylık ortalaması,
- İkametleri farklı yerlerde olmasına rağmen nafaka yükümlüleri tarafından sağlanan destek tutarları,
- Diğer gelirlerin toplamının aylık ortalaması dâhil edilerek yapılan hesaplama ile belirlenir.

2.3.5.3.Sosyal güvenlik kapsamında bulunan muhtaç hanelere, afetten zarar görenlere ve şehit yakınları ile gazilere yapılacak sosyal yardımlar

- Hanede hesaplanan kişi başına düşen geliri, aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişilerden dönemsel yaşanabilecek yoksulluk riski nedeniyle acil olan gıda, barınma, giyim gibi temel gereksinimler için sosyal yardıma ihtiyacı olan ve muhtaç durumda bulunduğu SYDV'ler tarafından tespit edilip müteveli heyeti kararıyla kabul edilen kişilere müteveli heyetince uygun görülen zamanlarda süreklilik arz etmeyen yardımlar yapılabilir. Bu yardımların amacı dönemsel yoksulluk riskini ortadan kaldırırken sürekli yapılmayarak maaş gibi görülmesinin önüne geçmektir.
- Acil durum ve afetlerde; durum meydana geldiği andan itibaren 30 günlük dönemde yapılan ve yapılacak giderleri kapsayacak şekilde aktarılan kaynak, mülki idare amiri kararıyla kişinin gelir durumuna bakılmaksızın acil durum ve afetten zarar görenlerin temel gereksinimlerinin karşılanması için kullanılabilir. Bu kapsamda yapılan yardımlar hiçbir şartta kişilerin ticari ve zirai kayıplarını karşılayacak şekilde kullanılamaz.

2.3.6. Müteveli heyetinin sınırları ve takdir yetkisiyle belirlediği yardımların ödenmesi

Yukarıda açıklanan merkezi yönetim tarafından gerekli başvurular sonucu yapılan yardımlar haricinde bir de müteveli heyet takdirine bırakılan yine merkezi yönetimce belirlenen muhtaçlık sınırları dahilinde kullanılacak takdir yetkileri mevcuttur.

Temel de bu durum 2023 yılı için resmî kurumlarca hesaplanan 1833,45 TL altında kişi başı gelire endekli verilen yardımlardır. Burada yardımların adaletli paylaşılması hususunda kanun koyucu toplumun farklı kesimlerinden temsilcileri müteveli heyete dahil etmek suretiyle yapılacak yardımların tarafsızlığı, doğruluğunu otomatik denetime almıştır. Örnek vermek gerekirse bizzat bireylerce yapılan başvuru akabinde başvuru sahibinin evine giden sosyal inceleme görevlilerinin tuttuğu notlar, vatandaşların talepleri ve son olarak sistem üzerinden otomatik aktarılan bilgiler doğrultusunda müteveli heyetin karar alma mekanizması devreye girmektedir. Bireyin talebini eğitim yardımı olarak kabul ettiğimizde heyetteki milli eğitim müdüründen istifade edilecek veya talepte bulunan bireyin köylerde yaşadığı durumda ise heyetin muhtar üyelerinin bilgi ve araştırmalarına ihtiyaç duyulacaktır. İşte temelde kanun koyucu toplumun her kesiminden oluşturduğu heyetle tam olarak sosyal yardımlarda adalet doğrultusunda eksik bir nokta bırakmamıştır. Sonuç olarak nihai karar

sürecinde heyet bahsettiğimiz tüm bu bilgiler ışığında doğru ve adaletli birey odaklı karar verecektir.

Karar verildikten sonraki süreçte ödeme süreci tarafımızca şu şekilde listelenmiştir:

- Kişilerin aylığa hak kazandıkları tarih, başvuru tarihini takip eden aybaşıdır.
- Tüm ödemeler aylık olarak peşin yapılır.
- Bu ödemeler ayın; hak sahibinin doğum yılının son rakamına göre PTT'ye yatırılır.
- Ödemeler yatırıldığı tarihten itibaren 6 ay boyunca PTT'de bekletilir ve bekleme süresinin bitmesini müteakip Bakanlık hesaplarına iade edilir.¹³³

Buna binaen heyet yalnızca nakdi yardımlar yapmayıp kararları doğrultusunda ihtiyaçları karşılama noktasında heyet üyelerinin kendi alanlarında gördükleri eksiklikleri tamamlamak amacıyla çeşitli toplumsal projeler yapılabilmektedir. Mesela sınav sürecinde motivasyonu düşen ihtiyaç sahibi öğrenciler için motivasyon artırıcı seminerler, sosyal etkinlik veya sosyal geziler; evlerinde gerekli tadilat gereksinimi duyan vatandaşların evlerindeki eksikliklerin giderilmesi, tadilatın yapılması; kış aylarında evlerine sebze meyve alma hususunda hem maddi yönden hem de yiyeceklerin taşınması hususunda problem yaşayan bireylere yönelik projeler örnek verilebilir. Bu durumda da yapılmak istenen proje heyette temsil edilen kesim bakımından hangi üyenin uzmanlık alanına giriyorsa onun bu konudaki bilgi ve araştırmalarından istifade edilecektir. Yine bu noktada kanun koyucu sosyal devlet ilkesini bireyler lehine hayata geçirmeyi amaçlamıştır.

2.3.7. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı projeleri: Kastamonu ili Ağlı ilçesi örneği

Ülkemizin geniş bir coğrafya, kalabalık bir nüfus ve farklı insan figürleri içermesi bakımından ihtiyaç duyulan yardımlar da bölgelere göre değişmektedir. Dolayısıyla projeler belirlenirken bireylerin talepleri, yöresel ihtiyaçları, yörenin nüfus dağılımı vb. faktörler etki etmektedir. Bu anlamda ihtiyaçları karşılamada heyet üyelerinin kendi alanlarında gördükleri eksiklikleri tamamlaması amacıyla yaptığı çeşitli toplumsal projeler bazı örnekler üzerinden ilerlenecek, Kastamonu-Ağlı ilçemizde SYDV tarafından yapılan bazı projeler örnek olarak verilecektir.

¹³³ Sosyal Yardım Programları Ödeme Dönemi, <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>

Örnek Proje 1: KASTAMONU İLİ AĞLI İLÇESİ SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI BAŞKANLIĞI VEFA DESTEK PROJESİ KAPSAMINDA BELİRLİ SÜRELİ SÖZLEŞMELİ PERSONEL ALIM

“Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına aşağıda belirtilen nitelikte 18.07.2022 tarih ve 95042 sayılı Cumhurbaşkanlığı’nın yazısı ile ‘2023YILI VEFA Programı’ Kapsamında 3 temizlik personeli (2 Kadın, 1 Erkek) olmak üzere şartları tutan adaylar arasından personel istihdam edilecektir. Projeden yararlanacak ilçe merkezi, köylerde yaşayan yaşlılar, engelliler; kişisel bakım, temizlik, yemek ve evde bakım hizmetlerinden faydalanacaklardır.

Projede iki temel amaç vardır. Korunmaya muhtaç yaşlı ve engelli vatandaşlarımızın yaşadıkları ev, kullandıkları giysi ve mutfak eşyası temizliğini yaparken, bu işi yapacak vatandaşların da geçicide olsa bir gelir elde etmeleridir. Bu amaçla projede çalışacak vatandaşların seçiminde; işsiz ve düzenli bir geliri olmayan aileler seçilecektir.

Program on iki aylık bir süreyi kapsayacak şekilde planlanmıştır. On iki aylık olarak uygulanacaktır. Programın uygulama kontrolü Vakfımız tarafından yapılacaktır. SYDGM finansmanı ile alımı yapılacak olan temizlik malzemeleri ile giysilerin temizliği projede çalışacak vatandaşlar tarafından yapılacaktır. Çalışacak personelin hangi eve, hangi periyoda ve sıraya temizliğe gideceği Vakfımız tarafından planlanacak ve evlere ulaşması Vakfımız tarafından sağlanacaktır.”¹³⁴

Bu proje kapsamında gerçekleştirilmesi istenen temel amaç sosyal devlet anlayışının bölgesel talepleri göz önüne alarak SYDV’lerin bölgenin ihtiyacına ve talebine göre yaşlı ve engelli nüfusun genel nüfusa oranla ve Türkiye ortalaması bakımından yüksek olması nedeniyle bölge bazında hali hazırdaki huzurevleri kapasitesinin yetersiz olması ve yaşlı nüfusun her geçen gün artacak olması değerlendirildiğinden yaşlı vatandaşların ihtiyaçlarının yerinde ve etkin bir şekilde giderilmesi amaçlanmıştır.

Örnek Proje 2: PANSİYONDA AİLESİNDEN UZAKTA YAŞAYAN ÖĞRENCİLER İLE ÖKSÜZ YETİM ÖĞRENCİLERİN MORAL VE MOTİVASYONUNU ARTTIRICI, SOSYAL, EĞİTSEL, KÜLTÜREL ETKİNLİKLERİ DESTEKLEME PROJESİ (DADAY ATLI TERAPİ VE BİNİCİLİK MERKEZİ GEZİSİ PROJESİ)

¹³⁴ Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2021.

“Bu projenin çıktıları, hedeflerini belirleyen, Milli Bilinç ve yaşadığı ülkenin geçmiş değerlerine sahip çıkan ve motivasyonu yüksek bir birey olarak kendini, çevresini, ülkesini ve tarihini değerli gören öğrencilerin yetişmesidir. Projenin hedef grubunu oluşturan öğrencilerin bahsi geçen sosyal etkinlik ile eğitsel ve kültürel kazanımları hedeflenmektedir. İlçemiz Nedime Kaya İlköğretim öğrencilerinin okulun konumu ve durumu sebebi ile gezme imkanları kısıtlıdır. Planlanan gezi ile okulumuz öğrencilerine yönelik, ihtiyaç sahibi, öksüz-yetim ve özel eğitim öğrencilerimize motivasyon kazandırılacaktır. Okul yönetimi tarafından örnek davranışlar sergilediği onaylanmış öğrencilerin, tüm masrafi proje kapsamında karşılanmak üzere Daday Atlı Terapi ve Binicilik Merkezi'ne götürülmesi ve öğrencilerimizde memleket sevgisinin yükseltilmesi, tesisin tanıtılması, çevre bilincinin kazandırılması sonucunda öğrencilerin hedeflerine odaklanmalarının sağlanmasıdır.”¹³⁵

Bu proje kapsamında gerçekleştirilmesi istenen temel amaç sosyal devletin ana kalem sorumluluklarından olan çocukların temel ihtiyaçlara erişim noktasında belli seviyede kalmalarını sağlayarak, standart ebeveynlerin çocuklarına sağladığı imkanlara binaen yetim ve öksüz çocukların kalmış oldukları bu yoksunluğun önüne geçilerek yetim öksüz çocukların sosyalleşmesi ve özgüveni yüksek bireyler olarak yetiştirilmesi ilgili sosyal faaliyetin tarihi ve kültürel bağlara sağlayacağı katkı amaçlanmıştır.

Örnek Proje 3: FAKRU ZARURET İÇİNDE OLAN ÖĞRENCİLER İLE ÖKSÜZ YETİM ÖĞRENCİLERİN MORAL VE MOTİVASYONUNU ARTTIRICI, SOSYAL, EĞİTSEL, KÜLTÜREL ETKİNLİKLERİ DESTEKLEME PROJESİ (TİYATRO GÖSTERİM PROJESİ)

“Bu projenin çıktıları, hedeflerini belirleyen, Milli Bilinç ve yaşadığı ülkenin geçmiş değerlerine sahip çıkan ve motivasyonu yüksek bir birey olarak kendini, çevresini, ülkesini ve tarihini değerli gören öğrencilerin yetişmesidir. Projenin hedef grubunu oluşturan öğrencilerin bahsi geçen sosyal etkinlik ile eğitsel ve kültürel kazanımları hedeflenmektedir. Planlanan sosyal etkinlik programı ile okulumuz öğrencilerine yönelik, ihtiyaç sahibi ve öksüz-yetim öğrencilerimize motivasyon kazandırılacaktır.”¹³⁶

Bu proje kapsamında gerçekleştirilmesi istenen temel amaç maddi kriterler ve sosyo kültürel faaliyetlere ulaşım noktasında yoksunluk çeken bireylerin gelişim süreçlerinde akranları ile aralarında oluşabilecek negatif farkların önüne geçerek sanat ile iç içe büyüyen bireyler yetiştirmektir.

¹³⁵ Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2023.

¹³⁶ Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2022.

Örnek Proje 4: AĞLI KAYMAKAMLIĞI SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI SEBZE VE MEYVE DAĞITIM PROJESİ

“İlçemiz merkezi ve köylerinde ikamet eden 3294 sayılı kanun kapsamında fakir ve muhtaç durumda olan, yaşlı, engelli, hasta ve evinde kendisine bakabilecek durumda olmayan vatandaşlarımıza yönelik sebze ve meyve dağıtımı yapılacaktır.

İlçemiz merkezi ve köylerinde ikamet eden sosyal ve ekonomik yönden yoksulluk içinde bulunan yardıma ve bakıma muhtaç, kimsesi olmayan, ancak huzurevi hizmeti istemeyen yaşlıların kendi bulundukları sosyal çevreden ayrılmadan, evde bakım hizmetine ihtiyaçları vardır. Bu bakım hizmetleri desteklenerek sorunların azaltılabileceği düşünülmektedir.”¹³⁷

Projede iki temel amaç vardır. Korunmaya muhtaç fakir yaşlı ve engelli vatandaşlarımızın yaşadıkları evde sağlıklı beslenmelerini sağlarken, bu işi yapacak vatandaşlarında geçici süreli de olsa bir gelir elde etmeleridir. Bu amaçla projede çalışacak vatandaşların seçiminde; işsiz ve düzenli bir geliri olmayan kişiler seçilecektir.

Bu durumda sosyal devletin bireylerin gıdaya ulaşma ve istihdam sağlama noktasındaki topluma yönelik sorumluluğu olduğu değerlendirilmektedir.

Örnek Proje 5: AĞLI KAYMAKAMLIĞI SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI AŞEVİ PROJESİ

“İlçemizde yaşayan 3294 sayılı kanun kapsamında fakir ve muhtaç durumda olan, yaşlı, engelli, hasta ve evinde yemek yapabilecek durumda olmayan vatandaşlarımıza yönelik sıcak yemek hizmetinin verilmesi sağlanacaktır.

Bu projede iki temel amaç bulunmaktadır. Birinci temel amaç; ilçemizde yaşayan kimsesiz bakıma muhtaç, yaşlı, engelli ve 3294 sayılı kanun kapsamında bulunan sosyal ve ekonomik yönden yoksulluk içinde bulunan yardıma ve bakıma muhtaç, kimsesi olmayan, evinde yemek yapabilecek durumda olmayan, ayrıca huzurevi hizmeti istemeyen yaşlı ve engelli vatandaşlarımızın, bulundukları sosyal çevreden ayrılmalarına gerek kalmadan evlerinde sıcak yemeklerini yiyebilmeleri projenin ana hedeflerindendir. Bir diğer temel amaç ise bakıma muhtaç yaşlılara bu proje kapsamında devlet tarafından destek verilerek, yaşlılarımıza sahip çıkma duygusu pekiştirilip, yardımlaşma ve dayanışma hususunda toplumda bir farkındalık oluşturulacaktır.”¹³⁸

¹³⁷ Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2023.

¹³⁸ Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2021.

Mütevelli heyetin aldığı kararlar doğrultusunda yapılan bu sosyal projeler ile hem ihtiyaç sahiplerine verilen yardımlar dışında başka imkanlardan yararlanma olanağı da sunulmuş olup hem de ilçe içerisinde bu projelerde görev alan vatandaşlarımız için bir istihdam oluşmaktadır.

2.3.8. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının bağladığı aylıkları kesmesi

SYDV aracılığıyla bağlanan aylıklar belli şartlar kendiliğinden veya feragat gibi sair nedenlerle sona erdiği süreçte sistem veya vakıfça yapılan sosyal yardımlar kesilmektedir. Bu koşullara değinmek gerekirse: SYDV tarafından yapılan yardımlar belli koşullarda sona ermektedir. Ödeme zamanlarından önce sistem aracılığıyla yapılan merkezi sorgulamalar ve sosyal incelemelerden elde edilen verilere göre;

- Ölüm,
- Feragat,
- 18 yaşını doldurmamış engelli yakını aylığı alan bireyler için engelli bireye bakan ve engelli birey aynı meskende yaşayıp yaşamadığı ve engelli bireyin bakımının gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesi,
- 18 yaşını doldurmamış engelli yakını aylığı alanlar için engellinin 18 yaşını doldurması durumu,
- Herhangi bir nedenle Türk vatandaşlığını kaybeden ve yabancı vatandaşlığın elde edilmesi durumu,
- Düzenli ve belli zamanı ihtiva eden engelli raporuna sahip bireylerin raporun süresi dolduktan sonra ilgili vakfa raporu süresinde ibraz edememesi durumu,
- Aylık bağlı iken meskenine farklı bir vakfın sınırlarına taşıyan bireylerin yeni vakfa zamanında gerekli bildirimleri sağlamamış olduğu durumlar,
- Aylığın mütemadiyen on dönem süresince alınmaması,
- Her ne koşul altında olursa olsun herhangi bir sosyal güvenlik kurumlarından aylık hakkının doğduğu durumlar,
- İsteğe bağlı prim ödenmesi,
- Uzun süreli sigorta ve bunun sonucunda emeklilik ve yan sosyal hakları ihtiva eden durumlar,
- Süreli veya süresiz nafaka bağlanması durumu,
- Her ne şartta olursa olsun hane kişi başı gelirinin asgari muhtaçlık sınırına eşit olduğu veya yüksek olduğu durumlar,

- Huzurevleri vb kurumlarda sürekli olarak bakımının gerçekleştirildiği durumlar,
- Malları ve gelirleri devredilerek bir sözleşmeyle gerçek veya tüzel kişilerce bakılması,
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu hükümlerine göre kendilerine harçlık ödenmesi veya ödenebilecek olması durumlarının tespit edilmesi halinde aylıklar kesilir.

Bununla birlikte; aylığı kesilenler yeniden aylık talebinde bulunmaları halinde başvurular ‘yeni başvuru’ olarak değerlendirilir. Tekrar yukarıda anlatılan başvuru ve değerlendirme süreçlerine tabi kabul edilir.

Ölüm konularında yapılacak olan ödemeler merkezi sorgulamalar neticesinde öldüğü tespit edilenlerin aylıkları sistem veya vakıf tarafından feshedilir.

Bireyin vefat etmeden önce elde etmiş olduğu aylıklar murisleri tarafından;

- Noterden ya da mahkemeden alınmış veraset ilamı (mirasçılık belgesi),
- Veraset İntikal Vergisinden muaf olduğuna ya da ödendiğine dair belge,
- IBAN numarası beyanı ile talep edilmesi halinde “Varis Eklenmesine” şeklinde Mütevelli Heyet Kararı alınarak işlem yapılır.

Ayrıca vefat eden birey için PTT’ye ödenen aylıkların bekleme sürelerinin bitiminde aylığı ödeyen kuruma iadesi zorunludur. Varisin ekleme işlemlerinin iade eklemelerinden önce yapılması zorunludur. İade işleminin sistemleştirilmesi akabinde ilgili vakıf tarafından iade ekleme işlemi de gerçekleşir. Bu işlem gerçekleşmediği sürece varisler ödemeyi alamazlar.

➤ Rapor Tabi Yardımlarda Sürenin Dolması

Belirli süreli rapora sahip bireyler için sağlık kuruluşlarının bilgi merkezlerinde rapora dair gerekli bilgilerin bulunmadığı durumlarda rapor sahibinin de raporu temin etmeyerek ilgili vakfa teslim etmediği durumlarda aylık ödemeleri sistemce kapatılır. Rapor tarihinin bitiminden sonra 1 yıl içerisinde güncel rapor getirilmesi durumunda ilgili aylıklar tekrar ödenmeye başlatılır.

➤ Diğer Hususlar

- 2022 sayılı kanun hükümlerine göre bağlanan aylıklar kişinin rızası olsa dahi haczedilemez, başkasına devir ve temlik edilemez. Daha önce yer alan “Nafakaya ilişkin

haklar saklı kalmak kaydıyla” ifadesi bu kanunda değiştirilmiş olup, artık nafaka kesintisinin de uygulanması mümkün değildir.

- 18 yaşını doldurmayan bireylerin engelli aylıklarında engelli kişiyle birlikte engelli kişinin yakınının da “primi devlet tarafından karşılananlar” statüsünde genel sağlık sigortası kapsamına alınması sağlanmıştır.
- İlk başvuruda sosyal inceleme yapılır.
- Başka bir nedenle zaten bir sosyal inceleme yapılmışsa, bu inceleme doğrultusunda işlem tesis edilir.
- Düzenli sosyal incelemeler ve kontroller senede 1 kez yapılır.
- Ödemeler aylık sahiplerinin T.C. kimlik numaralarına yapılmakta iken mahkemeler tarafından kişilerin aylık ödemelerinin kararda belirtilen IBAN numarasına yapılması istenebilir. Bu doğrultuda Vakfa ulaşan mahkeme kararlarına istinaden Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından “Mahkeme kararı ile vesayet hesabına gönderilmesine” kararı verilerek işlem tesis edilmesi gerekir.

2.4. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Tarafından Yapılan Sosyal Yardımlar İle İlgili Karşılaşılan Problemler

Sosyal yardımlar; asgari seviyede geçimini sağlamada zorlanan kişilere sosyal devlet anlayışı içinde kendi kendilerine yetecek hale gelinceye kadar yapılan yardımlar olarak düşünülebilir. *“Dolayısıyla sosyal yardımların olumlu yönlerinin yanında insanları tembelleştirmesi, onların çalışma isteklerini azaltması gibi birçok olumsuz yönleri de söylemler arasında yerini almaktadır.”*¹³⁹ Bu bağlamda da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yaptığı yardımlar ya da yardımı alan kişiler de tartışılan konular olmaktadır.

2.4.1. Sosyal yardımlardan yararlanacakların belirlenmesiyle ilgili problemler

Sosyal yardımların belirlenmesi ve geliştirilmesi hususunda gerek kanun koyucu gerek merkezi yönetimce şeffaf bir süreç öngörülmüştür. Genellikle bu şeffaflık sağlanmıştır. Fakat sosyal yardımların belirlenmesi hususunda yukarda açıkladığımız genel esaslar dışında uygulama da bazı problemler yaşanmaktadır. Örnek vermek gerekirse evlilik birliği içinde yaşayan ailelerin eşlerden bir tanesinin diğer eşe ve çocuklarına karşı maddi

¹³⁹ TEBER Vijdan, *Sosyal Yardımların Çalışma Hayatındaki Olumsuz Etkileri: Tembellik*, Pamukkale Üniversitesi, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Mart 2017, s:i.

bakım ihtiyaçlarını karşılamada zafiyete sebep verdiği bir durumda SYDV'ce yapılan yardımlar, taraflardan sorumluluklarını yerine getirmeyen bireye verildiği takdirde yapılmış olan yardım planlananın aksine yanlış kişiye yapıldığı ve istenilen yere yardımın ulaşmadığı görülebilir. Bu durumda hanedeki kişileri bizzat tanıyıp problemleri yerinde tespit edip yardımlardan doğrudan istifade edecek bireyin müteveli heyetince bizzat belirlenmesi önem arz etmektedir. Yine başka bir durumda evlerinin tadilatını talep eden vatandaşlar, hanede kişi başı gelirleri düşürmek kastıyla normal şartlarda bakım sorumluluklarını stlenmedikleri anne-babalarını hanelerine dahil edip kişi başı gelirlerini düşük göstererek muvazaalı bir durumla karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Bu durumda her ne kadar ikamet vb. gibi şartlar aransa da gerek kanun koyucu gerek müteveli heyet tam olarak bu durumu henüz engelleyebilmiş değildir. Nihayetinde tezimizin başından beri belirttiğimiz gelişen ve değişen dünyada sosyal devlet ve sosyal devlet ilkesi ne kadar gelişirse gelişsin bazen devlet eliyle bazen bireyler eliyle sosyal devletin maksadına ters olan problemler ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. Sosyal yardımlardan yararlanacakların alacakları yardımlarla ilgili problemler

Sosyal yardımlar bağlamında bazen de kişilerle alakalı değil de kişilerin vicdanen haklı olup hukuken şartları sağlamadıkları bazı durumlar ortaya çıkmaktadır. Buna rnek vermek gerekirse; vatandaş kâğıt üzerinde muhtaçlık sınırının üstünde fazla gelire sahip olmasına rağmen maddi durumu ayrıntılı incelendiğinde dolandırıldığı yahut iyi niyeti suistimal edilmek suretiyle kefil olması sebebiyle bir borcu olduğu görülebilmektedir. Dolayısıyla bu borcun ödenmesi noktasında geçim sıkıntısına düşmesinden dolayı kendi geçimini sağlayamayan ama sistem üzerinden asgari geçim sınırının üstünde kalan bireyler mevcut olmaktadır. Bu gibi durumlarda vicdanen müteveli heyeti yardıma uygun bulsa da gerekli şartları taşımadıklarından yardım yapılamamaktadır. Zira bu gibi durumlarda yapılan teftişler çerçevesinde zaman zaman müteveli heyet üyelerinde kişi borcu çıkarıldığı ve bu durumunda müteveli heyet üyelerinin takdir yetkisini yeterince kullanamaması sonucunu doğurmaktadır. Bizce yapılması gereken karşılaşılan bu durumlarda müteveli heyet üyelerine yetki verilerek yapılacak hukuki düzenleme ile bu problemin ortadan kaldırılmasıdır.

Sosyal hizmet ve yardımlar asıl olarak bireyler özelinde toplumsal refah ve kalkınmayı sağlamayı amaçlasa da bazı durumlarda kötüye kullanılmakta, istihdamın kayıtdışı alana yönelmesine ve kamu kaynaklarının bu durumlarda boşa gitmesine sebebiyet

verebilmektedir. *“Kişiler yararlandıkları sosyal yardımlardan elde ettikleri gelirlere dayanarak işgücüne dahil olmamayı ya da söz konusu bu yardımların kesilmemesi arzusuyla kayıtdışı olarak çalışmayı tercih edebilmektedirler. Bu noktada yardımların süresi, miktarı, niteliği ve bu yardımlardan yararlanabilme kriterleri önem kazanmaktadır.”*¹⁴⁰

Bir diğer tartışılacak husus ise mütevellî heyet üyelerinin benzer olaylara karşı bakış açılarındaki farklılıklar sebebiyle yapılacak yardım türlerinde ve tutarlarında kendi içlerinde düştüğü derin fikir ayrılıklarıdır. İlgili heyet üyesinin para harcama hassasiyetinden başlamak üzere doğduğu çevre, maddi durumu hatta eğitim durumuna kadar birçok kriter bu fikir ayrılıklarının temelini oluşturmaktadır. Ayrıca heyet üyelerinin para harcama hassasiyeti, periyodik payların gerekli kişilere harcanması yerine vadeli hesaplarda tutulmasına ve yardım edilmek suretiyle yollanan periyodik payların gerekli yerlere gerektiği miktarda ulaşamamasına neden olmaktadır.

Bu duruma zıt bir şekilde tartışılan konu ise mütevellî heyet başkanının vali/kaymakam olmasından kaynaklı mütevellî heyetinin kendi fikirlerini beyan edemeyip tamamen başkana endeksli bir şekilde karar almaları durumudur. Bu hususta merkezi idare tarafından zamanla daha ayrıntılı bir çalışma yapıp benzer olayları ihtiva eden bireylere yapılacak yardımlar noktasında düzenlemeler yapılmalıdır.

2.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Sona Ermesi

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Medeni Kanun’a göre kurulmuşlardır. Bu nedenle sona ermesi de Medeni Kanun hükümlerine göre gerçekleştirilir.¹⁴¹

Vakfın amacının imkânsız hale gelmesiyle vakfın sona ereceği, mal ve nakit varlığının da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na aktarılacağı hüküm altına alınmıştır.

¹⁴⁰ KAVAS Çağlar; DEVELİ Abdülkadir, *Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Kayıt Dışı İstihdam Üzerindeki Etkisi*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C:4, S:1, 2020, s:10.

¹⁴¹ 4721 sayılı Medeni Kanun md. 116 *“Amaçın gerçekleşmesi olanaksız hâle geldiği ve değiştirilmesine de olanak bulunmadığı takdirde, vakıf kendiliğinden sona erer ve mahkeme kararıyla sicilden silinir. Yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır.”*

SONUÇ

Sosyal devlet, vatandaşların sosyal refahlarını korumak ve geliştirmek amacıyla devletin çeşitli hizmetler sunarak ve sosyal politikalar uygulayarak müdahale ettiği bir yönetim anlayışını ifade eder. Bu kavram, sağlık hizmetleri, eğitim, işsizlik yardımları, emeklilik sistemi gibi alanlarda toplumun ihtiyaçlarına cevap verme amacını taşır. Sosyal devlet, vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamaya ve yaşam kalitelerini artırmaya yönelik politikaları destekler. Bu, farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulanabilir ve toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak değişebilir.

Sosyal devlet, bir yaşam biçimi olarak geçmişten günümüze her toplumda aynı seviye de olmamakla beraber dinamik bir süreç içerisinde geliştiği söylenebilir. Bu durumu açıklamak gerekirse 13. ve 14.yüzyıl devletlerinin genel anlamda bireylere sosyal devlet yaklaşımını temele indirgemiş, zorunlu ihtiyaçların karşılanmasını temin etmek üzerine kurulmuş iken günümüzde refah toplumlarında temel zorunlu ihtiyaçların ötesinde toplumcu bakış açısından bireye kadar inme eğilimi gösterdiği görülmektedir. İlkel toplumlarda devlet-birey ilişkisi kabaca bir sınır anlaşması ve güvenliği sağlamaktan ibaret iken zaman içerisinde temel insan haklarının yanında modern anlamda pek çok hak talebini ve sosyal devlet kavramını ortaya çıkarmıştır.

19.yüzyıl itibariyle Avrupalı devletlerde sosyal devlet bilinci sistematikleşmeye başlamış, Anglo-Sakson toplumlar ve Kıta Avrupası'nda ortaya çıkan insan odaklı anlayış zamanla diğer toplumlara da yayılmış; fakat Osmanlı Devleti'nde kuruluştan beri sosyal yardımlar önemsenmiş olsa dahi devletin mali açıdan 19. ve 20.yüzyılda yeteri derecede güçlü olamaması ve Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen gerileme ve çöküş süreçleri sistematik sosyal devlet desteklemelerinin yeteri kadar gelişmemesine sebep olmuştur. 19.yüzyıl itibariyle sosyal devlet desteklemeleri noktasında devletçi bir tutum sergilemek isteyen Osmanlı Devleti, içine düştüğü ekonomik buhrandan dolayı bunu gerçekleştirememiştir. Osmanlı Devleti yıkılmasının akabinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal buhranı 1930'larda yavaş yavaş üzerinden atmaya başlamıştır. Ancak gerçekleşen 2. Dünya Savaşı ve dünyada uygulanan yanlış ekonomi politikaları insanların sosyal yardımlar noktasında talep eden konuma gelmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluş itibarıyla anayasal düzlemde sosyal hakların ve sosyal devletin öne çıkarılarak güçlendirilmesi, 1961 Anayasası değişikliği ile sosyal haklara verilen önem ile sosyal devlet ilkesini pekiştirmiş olup zaman içerisinde birey odaklı sosyal desteklemelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal yardım uygulamaları, toplumsal anlamda yayılırken merkezi yönetimin desteklemeleri ve toplumdan bireylere yayma bakış açısıyla 1986 yılında Vakıflar Kanunu temelinde ilgili kanun ve yönetmelikler doğrultusunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının teşkilatlanması yürürlüğe alınmıştır. Yapılan hukuki düzenlemeyle sosyal devlet bilincinin birey odaklı eksende önemli bir gelişme sağlanmasına sebep olmuştur. Ülkemiz açısından doğrudan ve ilk defa sosyal yardımların direkt muhatap olduğu SYDV'ler kurulmuştur. SYDV'ler çeşitli merkezden yapılan yardım programları, müteveli heyetinin takdirinde olan yardım programları ve destekledikleri projeler aracılığıyla sosyal yardım alanında faaliyet göstermektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), Türkiye gibi bazı ülkelerde bulunan kamu kuruluşlarıdır. Bu vakıflar, toplumun ihtiyaç sahibi bireylerine sosyal yardım ve destek sağlama amacı güderler. Temel olarak aşağıdaki alanlarda faaliyet gösterirler:

1. Maddi Yardımlar: SYDV'ler, gelir düzeyi düşük veya sosyal güvencesi olmayan kişilere nakdi yardımlar yapabilirler. Bu yardımlar temel ihtiyaçların karşılanmasına veya özel durumlara bağlı olarak sağlanabilir.

2. Sosyal Destekler: SYDV'ler, eğitim, sağlık, konut, gıda ve benzeri alanlarda ihtiyaç sahiplerine destek sağlarlar. Özellikle dezavantajlı gruplar ve acil yardım gereksinimi olan kişiler bu desteklerden faydalanabilirler.

3. Sosyal Projeler ve Programlar: Bu vakıflar, toplumun sosyal sorunlarına yönelik projeler geliştirme ve uygulama rolünü üstlenebilirler. Bu projeler, dezavantajlı grupların sosyal entegrasyonunu artırmayı hedefler.

4. Danışmanlık ve Rehberlik: SYDV'ler, ihtiyaç sahiplerine yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunabilirler. Bu hizmetler, kişilerin sosyal sorunlarına çözüm bulmalarına yardımcı olur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, genellikle yerel yönetimlerle iş birliği içinde çalışırlar ve toplumun sosyal refahını artırmak için faaliyet gösterirler. Ülkeden ülkeye

isimleri ve yetki alanları değişebilir, ancak temel amaçları sosyal yardım ve dayanışmayı teşvik etmektir.

Geldiğimiz nokta itibariyle sosyal yardımlar konusunda büyük bir yol kat edilmiş olup kurumsal SYDV kültürü ve farklı durumlarda oluşturduğu içtihatlarıyla başarı yakalanmıştır. Uygulamada yaşanan sorunların başında gelen muhtaçlık sınırlarının, bölgesel pahalılık endekslerine göre çalışmalar yapılp bireylerin bölgesel bazda muhtalıklarının doğru tespit edilmesi ile daha sorunsuz işleyen bir mekanizmayı ortaya çıkaracağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2021.
- Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2022.
- Ağlı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Faaliyet Raporu, 2023.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi, Sosyal Hizmetler Alanında Türk İş Birliği Modeli Final Raporu- Faaliyet 1.2
- AKTAN Coşkun Can; ÖZKIVRAK Özlem, *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayınları, İstanbul 2008.
- ALGAN Bülent, *Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.
- ALGAN Bülent; ALGAN Müberra, *Eğitim Hakkı Ve Özgürlüğü Bağlamında Eğitim Hizmetlerinin Ruhsat Usulü İle Özel Kişilere Gördürülmesi*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:17, S:3, 2013, s:147-194.
- ALKİN Erdoğan; YILDIRIM Kemal; ÖZER Mustafa, *İktisada Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2005.
- ATAR Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, Konya 2015.
- AYDIN M.Kemal, *Sosyal Devletin Temelleri*, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, S:1, 2017, s:1-19.
- BAŞARAN Kazım, *Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C: 14, S:27, 2022, s:259-275.
- BEKEN Hikmet Gülçin, *Yeni Toplumsal Riskler Üzerinden Refah Devleti Analizi Denemesi*, Journal of Management and Economics Research, C:18, S:4, 2020, s:132-150.
- BERBEROĞLU Necat, *İzmir İktisat Kongresi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, C:12, S:1, 1976, s:222-232.

BULUT Nihat, *Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:52, S:2, 2003, s:174-197.

CEMALOĞLU Necati, *Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları ve Sonuçları 1839-1876*, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:7, S:14, 2005, s:153-165.

ÇAKIR Hüseyin Melih, *İdare Hukuku*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020.

ÇEVİK Ömer Can, *Refah Rejimleri Çerçevesinde Dünya'da ve Türkiye'de Aile Politikaları*, Gazi Kitabevi, Ankara 2020.

DAMA Nergis, *Türkiye'de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara 2022.

DOĞAN İlyas, *İnsan Hakları Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara 2015.

DURDU Zafer, *Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:22, 2009, s:37-50.

DURMUŞ Savaş, *Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:1, S:5, 2010, s:31-46.

ERSÖZ Halis, *Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Toker Dereli 'ye Armağan Kitabı, İ.Ü. Yayınları, C:55, S:1, İstanbul 2006.

GÖKBUNAR Ramazan; KOVANCILAR Birol, *Sosyal Refah Devleti ve Değişim*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:3, S:3, 1998, s:251-266.

GÖREN Zafer, *Sosyal Hukuk Devletinde Özgürlük ve Yükümlülük*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:13, S:36, 2014, s:26-46.

GÖZLER Kemal, *İdare Hukuku*, Ekin Yayıncılık, Bursa 2019.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.

GÖZÜBÜYÜK ŞEREF, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2017.

GÖZÜBÜYÜK Şeref; TAN Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.

GÜMÜŞ Ali Tarık, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:18, S:2, Aralık 2010, s:117-158.

GÜMÜŞ İskender, *Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci*, Journal of Political Administrative and Local Studies, C:1, S:1, 2018, s:33-66.

GÜNAY Durmuş, *Sanayi ve Sanayi Tarihi*, Mimar ve Mühendis Dergisi, S:3, 2002, s:8-14.

GÜRBÜZ Reşit, *İdare Hukuku*, Hür Yayıncılık, Ankara 2015.

GÜRHAN Nazife; GÜRHAN Veysel, *Osmanlı Taşrasında Zengin Sınıf*, Phoenix Kitabevi, Ankara 2018.

GÜRSOY Bedri, *100. Yılında Düyun-U Umumiye İdaresi Üzerinde Bir Değerlendirme*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, S:40, 1984, s:17-59.

HUBER Ernst Rudolf; ANSAY Tuğrul, *Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:27, S:3, 1970, s:27-51.

IŞIK Hayriye, *Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü*, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2009, s:1-10.

İLERİ Turgut, *Cumhuriyet' İn İlk Yıllarında Maden İşçilerinin Çalışma Hayatına İlişkin Yapılan Düzenlemeler*, The Journal of Academic Social Science Studies, C:6, S:2, 2013, s:1449-1467.

İNALCIK Halil, *Tanzîmât ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1992.

İNCE Abidin Kadir, *Çoğulcu ve Vesayetçi Unsurlar Açısından 1961 Anayasası*, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.

KARACA Coşkun; ÇAM Yeşim, *Türkiye 'de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi*, Maliye Dergisi, S:176, 2019, s:72-97.

KABOĞLU İbrahim, *Özgürlükler Hukuku 1: İnsan Hakları Kuramına Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara 2013.

KABOĞLU İbrahim, *Anayasal Sosyal Haklar*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2012.

KALABALIK Halil, *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2005.

KALAYCI Sami, *Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, C:21, S:52, 2021, s:689-714.

KANTARCI Hasan Bülent, *Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:6, S:10, 2003, s:75-85.

KARABULUT Alpaslan, *Sosyal Güvenlik Hakkı ve 1982 Anayasası’na Yansımaları*, İş ve Hayat Dergisi, C:2, S:3, 2016, s:187-208.

KARAGÖZ Sefa, *Türkiye’de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi*, Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, C:2, S:2, 2020, s:146-169.

KARAHAOĞULLARI Onur, *Kamu Hizmeti*, Turhan Kitabevi, Ankara 2015.

KAVAS Çağlar; DEVELİ Abdülkadir, *Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Kayıt Dışı İstihdam Üzerindeki Etkisi*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C:4, S:1, 2020, s:4-23.

KAYA Ersin; ÖZCAN Reşat, *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.

KAYA Pir Ali; GÜLER Ceyhun, *Uluslararası Sosyal Politika*, Umuttepe Yayınları, İzmit 2017.

KAZICI Ziya, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar (Cilt 42)*, Marifet Yayınları, İstanbul 1985.

KESGİN Bedrettin, *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, Açılım Kitap, İstanbul 2020.

KESKİNSOY Ömer, *Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku*, Monopol Yayınları, Ankara 2020.

KILIÇ Veysi, *Tanzimat’tan Günümüze Belediyeler ve Belediye Başkanlığı Uygulamaları*, Ekin Yayıncılık, Bursa 2019.

KOÇANCI Mustafa, *Türkiye’de Sosyal Politika ve Dezavantajlı Gruplar*, DEĞİRMENCİOĞULLARI ERGUN Ayşe; NAMAL Kaan; KOÇANCI Mustafa (Ed.), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2019.

KURBAN Yasin, *Mecelle ve Günümüz Hukuku*, Seçkin Hukuk, Ankara 2020.

KUTLU Denizcan, *Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu*, Notabene Yayınları, Ankara 2015.

KÜÇÜK Adnan, *1924 Anayasasında Temel Hak ve Hürriyetler*, Liberal Düşünce Dergisi S:82, 2016, s:5-54.

KÜÇÜKOĞLU Mahmut; TAŞ Hacı Yunus; ERCAN Hüseyin, *Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışı İçerisinde Transfer Harcamalarının Yeri ve Önemi*, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C: 7, S:19, 2018, s: 446-467.

MÜMTAZ Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

NADAROĞLU Halil, *Mahalli İdareler*, Beta Yayınları, İstanbul 2001.

NAS Adil, *Belediye Gelirleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

NURDOĞAN Ali Kemal, *Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzyüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri*, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi C:3, S:4, 2018, s:78-95.

ÖNEN Semih Mustafa; İHSAN Eken, *Yerel Yönetimler Üzerinde Uygulanan İdari Vesayet Yetkisinin İrdelenmesi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:15, S:56, 2016, s:216-234.

ÖZBEK Nidar, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

ÖZBUDUN Ergun, *1921 Anayasası*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.

ÖZBUDUN Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

ÖZDEMİR Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZTÜRK Hasret; GÜL Hüseyin, *Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?*, IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 2012, s:377-392.

ÖZTÜRK Nazım; ÖZTÜRK Yasin, *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Palme Yayıncılık, Ankara 2010.

SAĞLAM Fazıl, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi C:25, S:2, 2019, s:1236-1252.

SARAN Ulvi, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Vakıflar Dergisi, S:26, 1997, s:427-440.

SELÇUK Berrin; AYDOĞDU İlke Bezen, *Anayasal Düzeyde Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimi*, International Journal of Social and Economic Sciences, C:4, S:1, 2014, s:45-51.

SEYİDOĞLU Halil, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları, İstanbul 1999.

SEYMEN ÇAKAR Ayşen, *Sosyal Hakların Gerçekleştirilebilirliği*, Efe Akademi, İstanbul 2020.

SKOCPOL Theda; AMENTA Edwin, *States And Social Policies*, Annual Review Of Sociology, C:12, S:1, 1986, s:131-157.

SOLAK Mehmet, *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2022.

ŞENKAL Abdülkadir, *Küreselleşme Çağında Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

ŞENKAL Abdülkadir; DOĞAN Mahmut, *Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:17, 2012 s:63-80.

ŞENOCAK Hasan, *Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi*, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S:56, 2009, s:409-468.

TALAS Cahit, *Toplumsal Ekonomi*, İmge Kitabevi, Ankara 1997.

TANÖR Bülent, *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2022.

TAŞCI Faruk, *Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz*, Journal of Social Policy Conferences, 2010, s:127-149.

TAŞKESEN Mustafa Özcan, *Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar*, İş ve Hayat Dergisi, C:3, S:5, 2017, s:57-66.

- TEBER Vijdan, *Sosyal Yardımların Çalışma Hayatındaki Olumsuz Etkileri: Tembellik*, Pamukkale Üniversitesi, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Mart 2017.
- TEMİZ Hasan Ejder, *Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri*, Çalışma ve Toplum, C:2, S:17, 2008, s:61-100.
- TUNCAY Mete, *Eleştirel Tarih Yazıları*, Liberte Yayınları, Ankara 2005.
- TÜRKOĞLU İrfan, *Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik*, Akademik İncelemeler Dergisi, C:8, S:3, Temmuz 2014, s:278-279.
- UYGUN Oktay, *Devlet Teorisi*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2020.
- YANIK Celalettin; KARA Mustafa, *Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme*, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C:3, S:6, 2014, s:8-25.
- YAY Serdar, *Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti Teori Felsefe Türkiye Dünya*, Astana Yayınları, Ankara 2020.
- YENİHAN Bora, *Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya’da ve Türkiye’de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme*, Yönetim Bilimleri Dergisi, C:15, S:30, 2017, s:177-196.
- YILDIZ Özgür, *Osmanlı Devleti’nde Sosyal Hayat*, Pegem Akademi, Ankara 2021.
- YILMAZ Faruk, *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- YILMAZ Gülay Akgül, *OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar*, Arıkan Yayınları, İstanbul 2006.
- YOLCU Serkan, *Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- ZENGİN Eyüp; ÖZTAŞ Cemal, *Yerel Yönetimler ve Sosyal Yardımlar: Üsküdar Belediyesi Örneği*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, C:16, S:16, 2009, s:19-36.
- ZENGİN Eyüp; ŞAHİN Ayhan; ÖZCAN Salih, *Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C:19, S:2, 2012, s:133-142.
- ZEVKLİLER Aydın; HAVUTÇU Ayşe, *Medeni Hukuk Temel Bilgiler*, Ankara 2003.

https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/006yil-icinde-kurulan-yeni-vakif-sayilari-2001-050.pdf

EKLER

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan sosyal yardımların içeriğini açıklayan broşürler ekte sunulmuştur.¹⁴²

EK 1

AİLEYE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

¹⁴² <https://www.aile.gov.tr/sygm/tanitimler>

YAKACAK YARDIMI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi hanelere veya sosyal güvencesi olan ancak hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan hanelere Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nden ücretsiz olarak temin edilen kömürün ulaştırılması şeklinde yakacak yardımı yapılmaktadır.

ELEKTRİK TÜKETİM DESTEĞİ

3294 ve 2022 sayılı Kanunlar kapsamındaki düzenli sosyal yardımlardan faydalanan ihtiyaç sahibi 1-2 kişilik hanelere aylık 75 kWh (108,41 TL), 3 kişilik hanelere aylık 100 kWh (144,55 TL), 4 kişilik hanelere aylık 125 kWh (180,69 TL), 5 ve daha fazla kişilik hanelere aylık 150 kWh (216,82 TL) sosyal yardım yapılmaktadır.

EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARA YÖNELİK YARDIM PROGRAMI

2012 yılında başlatılan düzenli nakdi sosyal yardım programı çerçevesinde sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan resmi nikahlı eşi vefat etmiş kadınlara şartları devam ettiği süre içerisinde aylık 1.000 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 2.000 TL düzenli nakdi yardım verilmektedir.

Ödemeler Bütünlük Sosyal Yardım Bİlgisi Sistemi üzerinden doğrudan kadınların PTT hesaplarına aktarılmaktadır. Hak sahipleri ödemelerini, herhangi bir ücret kesintisi olmaksızın PTT şubelerinden, Sosyal Yardım Kartlarını kullanarak ATM'lerden çekebilmekte veya kartlarını alışverişlerinde ödeme aracı olarak kullanabilmektedirler.

ASKER ÇOCUCU YARDIM PROGRAMI

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerde yaşayan, babası askerde olan çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır. Aylık 350 TL ödeme yapılmaktadır.

ASKER AİLELERİNE YÖNELİK YARDIM PROGRAMI

Vatani görevini yerine getirmekte olan askerlerimizin, sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan ailelerinin askerlik görevi süresince desteklenmesi için aylık 800 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 1.600 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılı Mart ayı itibarıyla yardım programı başlatılmıştır. Yardım programının hak sahibi, asker evliyse eşi, evli değilse annesi veya babasıdır.

Millî Savunma Bakanlığı ile Bakanlığımız arasında imzalanan protokol çerçevesinde 2013 Mart döneminden itibaren veri paylaşım alt yapısı hazırlanmış olup, bağvuranlardan askerliğe ilişkin herhangi bir belge talep edilmemektedir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na yürütülen sosyal yardım programlarına yönelik başvurular Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde (3294, 2022 ve 5510 sayılı Kanunlar) değerlendirilmektedir.

Ayrıntılı Bilgi ve Başvuru İçin İkametgahınızın Bulunduğu İl veya İlçe'deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Başvurabilirsiniz veya e-Devlet Kapısı Üzerinden Online Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunabilirsiniz.

www.aile.gov.tr

ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI**

ÇOCUKLARA
YÖNELİK
SOSYAL
YARDIMLAR

ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, sosyal yardım ve proje destek programlarını hane odaklı bir yaklaşımla yürütmektedir. İhtiyaç sahibi ailelere yapılan yardımlar hane kompozisyonu dikkate alınarak özellikle çocuklu hanelerde çocukların eğitim ve sağlığına yönelik yardımlara öncelik verilerek yürütülmektedir.

İlk ve orta öğrenime devam eden öğrencilerimizin ders kitapları her eğitim-öğretim dönemi başında ücretsiz olarak verilmektedir.

Eğitim materyali (kırtasiye, önlük, çanta vb.) yardımı yapılmaktadır.

Taşınmalı eğitimden yararlanan çocuklarımızın öğle yemeği karşılanmaktadır.

Taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerimizin okullara ücretsiz erişimi sağlanmaktadır.

Sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi hanelerde yaşayan çocuklarımıza düzenli eğitime devam etmeleri şartıyla Şartlı Eğitim Yardımı yapılmaktadır.

Sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi hanelerde yaşayan çocuklarımıza sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptırmaları şartıyla Şartlı Sağlık Yardımı yapılmaktadır.

Sağlıklı bebekler için ihtiyaç sahibi gebelere sağlık kontrollerini yaptırmaları ve doğumlarını hastanede yapmaları şartıyla Şartlı Gebelik Yardımı yapılmaktadır.

Ortaöğretim öğrencilerine yönelik yurt ihtiyacı bulunan yerlerde 100, 200 ve 300 kapasiteli yurtlar yapılmaktadır.

18 yaş altındaki engelli çocuklarımız için ailelerine yönelik Engelli Yakını Aylığı uygulanmaktadır.

Tüm vatandaşlarımız ve Mavi Kartlılara muhtaçlık şartı aranmaksızın doğum yapımları durumunda 300, 400, 600 TL tutarlarında Doğum Yardımı yapılmaktadır.

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan asker çocukları için babasının askerlik vazifesi müddetince aylık 350 TL düzenli yardım yapılmaktadır.

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan öksüz ve yetim çocuklar için aylık 600 TL düzenli yardım yapılmaktadır.

ÇOCUK TEMALİ DÜZENLİ YARDIMLAR

Ebeveyni uzakta olan ya da vefat etmiş olan çocukların dezavantajlarını giderebilmek amacıyla tematik düzenli yardım programları geliştirilmiştir.

ASKER ÇOCUĞU YARDIMI

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerde yaşayan, babası askerde olan çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır. Aylık 350 TL ödeme yapılmaktadır.

ÖKSÜZ VE YETİM YARDIMI

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerde yaşayan, annesi, babası veya her ikisi de vefat etmiş çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır. Aylık 600 TL ödeme yapılmaktadır.

EĞİTİM YARDIMLARI

Etkili bir sosyal yardım programı oluşturulmasında ve yoksullukla mücadelenin başarılı olmasında eğitim faktörü kritik bir önem taşımaktadır. Bu alanda T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, MEB ile yakın işbirliği içinde faaliyetlerini yürütmektedir.

EĞİTİM MATERYALİ YARDIMI

Her eğitim-öğretim yılı başında ve yıl boyunca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla ihtiyaç sahibi ailelerin ilk ve orta öğretimde okuyan çocuklarının kırtasiye, önlük, çanta vb. temel okul ihtiyaçları karşılanmaktadır.

ŞARTLI EĞİTİM VE SAĞLIK YARDIMLARI

İhtiyaç sahibi ailelere çocukları için verilen şartlı yardımlar ile hem eğitimi ve sağlıklı nesillerin gelişmesine yardımcı olunmakta hem de ailelere maddi yönden destek sağlanmaktadır. Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları ödemelerinin düzenli olması ve annelere yapılması kadının toplumdaki yeri açısından da büyük önem taşımaktadır.

Kız çocuklarına yapılan yardım tutarı erkek çocuklarına yapılan yardımdan daha yüksektir.

ŞARTLI EĞİTİM YARDIMI

Aylık Ödeme Tutarları

İlköğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 90 TL
İlköğretime devam eden kız öğrenci için/aylık 100 TL
Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 130 TL
Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için/ aylık 150 TL
(Ödemeler 2 ayda bir yapılmaktadır).

ŞARTLI SAĞLIK YARDIMI

Şartlı Sağlık Yardımı kapsamında, sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan ailelere, 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri, gebe kadınların düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları ve doğumlarını hastanede yapmaları şartları ile düzenli nakdi yardım yapılmaktadır. Ödemeler doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır.

Aylık Ödeme Tutarları

Sağlık kontrollerine düzenli gidilmesi kaydıyla, çocuklar için aylık 100 TL, gebelik dönemindeki anne için aylık 200 TL (Ödemeler 2 ayda bir yapılmaktadır).

Doğumun Hastanede yapılması halinde bir seferlik 500 TL, Şartlı lohusalık için doğumu takip eden ilk 2 ay süresince aylık 300 TL.

Yardım ödemelerini çekmeye hak sahibi olanlar, herhangi bir ücret kesintisi olmaksızın PTT şubelerinden yardımlarını çekebileceği gibi Sosyal Yardım Kartlarını kullanarak ATM'lerden de çekebilmektedir. Ayrıca Sosyal Yardım Kartlarını alışverişlerinde ödeme aracı olarak kullanabilmektedirler.

ENGELLİ ÇOCUKLARA YAPILAN YARDIMLAR

ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN OKULLARINA ÜCRETSİZ TAŞINMASI

Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin okullara erişiminin sağlanması amacıyla MEB ile işbirliği içinde destek sağlanmaktadır. 2004-2005 eğitim ve öğretim yılında uygulama sadece zihinsel engellileri kapsayacak şekilde yürütülmekte iken, 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında kapsama tüm engel grupları (görme, işitme, ortopedik vd.) dâhil edilmiştir.

ENGELLİ YAKINI AYLIĞI

2022 sayılı Kanun gereğince 18 yaşından küçük özel gereksinim düzeyi en az hafif düzeyde olan veya %40 ve üzeri oranda engelli olan yakın bulunan, sosyal güvencesi olmayan ve hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden (2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi için 1.833,45-TL) az olan vatandaşlarımızla bağlanan aylıklardır. 2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi engelli yakını aylığı tutarı 1.226,89-TL olup aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır.

ÇOKLU DOĞUM YARDIMI

Çoklu doğum ile dünyaya gelen 0-2 yaş aralığında çocukların bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelerin beslenme ve öz bakım ihtiyaçlarının desteklenmesine yöneliktir. Yardım tutarı aylık 400 TL olup ödemeler her ay için hesaplanıp iki ayda bir yapılmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yürütülen sosyal yardım programlarına yönelik başvurular Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde (3294, 2022 ve 5510 sayılı Kanunlar) değerlendirilmektedir.

Ayrıntılı Bilgi ve Başvuru İçin İkametgahınız Bulunduğu İl veya İlçe'deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Başvurabilirsiniz veya e-Devlet Kapısı Üzerinden Online Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunabilirsiniz.

www.aile.gov.tr

KADINLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI**

KADINLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

Şartlı Sağlık Yardımları ve Şartlı Gebelik Yardımları olmak üzere üç bileşenden oluşturulmuştur. ŞNT programın hedef kitlesi ekonomik güçlükler nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen veya düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan, ihtiyaç sahibi aileler olarak belirlenmiştir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen ŞNT programının bu hedef kitlesi içinde bulunan annelere, çocukların örgün eğitime devam etmeleri ve okulun açık olduğu aylarda bir ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapmaması şartıyla, 0-6 yaş arası okul çağı öncesi çocuklarının düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları ve anne adaylarının sağlık kontrollerini düzenli yaptırmaları ve doğumlarını hastanede yapmaları şartıyla düzenli nakdi yardım sağlanması şeklinde yürütülmektedir.

KADINLARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen yardım programları, kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiği ve yoksulluk riski ile daha fazla karşılaştığı gerçeğinden hareketle özellikle düzenli yardım programlarında kadın hak sahipliğini destekler nitelik taşımaktadır. 2021 yılında sosyal yardım hak sahiplerinin yaklaşık olarak %57'sini; düzenli yardım hak sahiplerinin %65'ini, süreli yardım hak sahiplerinin ise %52'sini kadınlar oluşturmıştır.

Hak sahiplerinin kadın olduğu sosyal yardım programlarımız olan; Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Programları, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı ve Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardım Programı ile düzenli sosyal yardım programları, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından desteklenen tüm yardım programları içerisinde önemli bir paya sahiptir. Ayrıca T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına uygulanan Proje desteklerinde kadınları hedefleyen kota ve hibe uygulamaları ile Aile Destek Merkezi (ADEM) Projeleri gibi kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını artıran uygulamalar hayata geçirilmiştir.

**1. ŞARTLI NAKİT TRANSFERİ
(Şartlı Eğitim Yardımları Ve Şartlı Sağlık Yardımları)**

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT), beşerî sermayeye yatırım yapmak amacıyla yoksulluk riski altındaki ailelerin eğitim çağındaki çocuklarını düzenli okula göndermelerini ve temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmalarını hedefleyen nakit bir sosyal yardım programıdır. ŞNT programı Türkiye'de Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Programı adı ile uygulanmaktadır. Program Şartlı Eğitim Yardımları,

Aylık Ödeme Tutarları

Şartlı Eğitim Yardımları Kapsamında:

- İlköğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 90 TL
- İlköğretime devam eden kız öğrenci için aylık 100 TL
- Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 130 TL
- Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için aylık 150 TL

(Ödemeler 2 ayda bir yapılmaktadır).

Şartlı Sağlık Yardımları Kapsamında:

- Anne adaylarının hamilelik süresince sağlık kontrollerine gilmeleri şartıyla aylık 200 TL,
- Sağlık kontrolü yapılan çocuklar için aylık 100 TL

Şartlı Sağlık Yardımları Kapsamında:

Doğuma kadar ve doğumdan sonraki iki ay süresince sağlık kontrolünü yaptıran ihtiyaç sahibi kadın için aylık 300 TL, doğumun hastanede gerçekleştirilmesi durumunda tek seferlik 500 TL olarak belirlenmiştir.

2. EŞİ VEFAT ETMİŞ KADINLARA YÖNELİK YARDIM PROGRAMI

2012 yılında başlatılan düzenli nakdi sosyal yardım programı çerçevesinde ihtiyaç sahibi durumundaki eşi vefat etmiş kadınlara şartları devam ettiği süre içerisinde aylık 1.000 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 2.000 TL düzenli nakdi yardım verilmektedir.

Ödemeler Bütünlük Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinden doğrudan kadınların PTT hesaplarına aktarılmaktadır. Hak sahipleri ödemelerini, herhangi bir ücret kesintisi olmaksızın PTT şubelerinden, Sosyal Yardım Kartlarını kullanarak ATM'lerden çekebilmekte veya kartlarını akısmişlerinde ödeme aracı olarak kullanabilmektedirler.

3. ASKER ÇOCUĞU YARDIM PROGRAMI

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerde yaşayan, babası askerde olan çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır. Aylık 350 TL ödeme yapılmaktadır.

4. ASKER AİLELERİNE YÖNELİK YARDIM PROGRAMI

Vatani görevini yerine getirmekte olan askerlerimizin, sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan ailelerinin askerlik görevi süresince desteklenmesi için aylık 800 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 1.600 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılı Mart ayı itibarıyla yardım programı başlatılmıştır. Yardım programının hak sahibi asker evliyse eşi, evli değilse annesi veya babasıdır.

Milli Savunma Bakanlığı ile Bakanlığımız arasında imzalanan protokol çerçevesinde 2013 Mart döneminden itibaren veri paylaşım alt yapısı hazırlanmış olup, başvurularından askerliğe ilişkin herhangi bir belge talep edilmemektedir.

5. ÖKSÜZ VE YETİM YARDIM PROGRAMI

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında ihtiyaç sahibi ailelerde yaşayan, annesi, babası veya her ikisi de vefat etmiş çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır. Aylık 600 TL ödeme yapılmaktadır.

6. ÇOKLU DOĞUM YARDIMI

Kasım 2018 tarihinden itibaren ülkemiz dinamik nüfus yapısının korunması ile sosyal devlet ilkesi gözetilerek, çoklu doğum ile dünyaya gelen çocukların bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelerin beslenme ve öz bakım ihtiyaçlarının desteklenmesine yönelik yardım programı hayata geçirilmiştir:

- Hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan hanelere çocuk başına aylık 400 TL düzenli ödeme yapılmaktadır.
- Ödemeler 0-2 yaş aralığındaki çocuklar içindir.

7. AİLE DESTEK MERKEZLERİ (ADEM) VE SOSYAL DAYANIŞMA MERKEZLERİ (SODAM) PROJELERİ

ADEM ve SODAM Projeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu, dezavantajlı grupların yoğun yaşadığı ve toplumsal hayata katılımın zor olduğu bölgelerde yaşayan ve kendi imkanlarıyla bu hizmetlere (sosyal, kültürel, mesleki ve sportif kurslar) erişemeyecek olan kadınlar için, toplumsal hayata katılımı artırmak amacıyla hizmet sunmaktadır. Projeler kapsamında psikososyal, sportif, sosyokültürel ve mesleki kurslar düzenlenmektedir. Bununla birlikte kursiyerlere kişisel gelişim, moral, sağlık, vatandaşlık vb. konularda bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik eğitim programları, konferans, seminerler vb. etkinlikler de düzenlenmektedir.

Çatı amaca uygun olarak ADEM ve SODAM'da 4 başlıkta kurslar açılmaktadır. Buna göre ADEM ve SODAM'da

- Sosyal (Aile içi iletişim, bebek bakımı vb.)
- Kültürel (Bağlama, gitar, ebru, boyama vb.)
- Mesleki
- Sportif (Aerobik, fitness vb.) amaçlı kurslar düzenlenmektedir.

Her ADEM ve SODAM'da çatı amaca uygun olarak çeşitli faaliyetler de düzenlenmektedir. Buna göre:

- Seminer, panel, konferanslar
- Günübirlik ve yatılı kalınacak geziler
- Kursiyerlerin ev ziyaretleri
- Piknikler gibi faaliyetler de ADEM ve SODAM'ların önemli uygulamalarındandır.

ADEM ve SODAM'da mesleki, kültürel, sosyal ve sportif amaçlı kurs düzenlenmektedir. Bunun yanında seminer/ konferans, kermes, fuar, gezi/piknik, tiyatro/sinema faaliyeti/ film gösterimi, sağlık taraması, ev ziyareti ve özel gün kutlaması gerçekleştirilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yürütülen sosyal yardım programlarına yönelik başvurular Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde (3294, 2022 ve 5510 sayılı Kanunlar) değerlendirilmektedir.

Ayrıntılı Bilgi ve Başvuru için İkametgahınız Bulunduğu İl veya İlçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Başvurabilirsiniz veya e-Devlet Kapısı Üzerinden Online Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunabilirsiniz.

www.aile.gov.tr

YAŞLILARA, ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI

**YAŞLILARA,
ENGELLİLERE
YÖNELİK SOSYAL
YARDIMLAR**

**YAŞLILARA
YÖNELİK
SOSYAL
YARDIMLAR**

YAŞLI AYLIĞI

2022 sayılı Kanun gereğince 65 yaşını doldurmuş, sosyal güvencesi olmayan, kendisi ve eşi dikkate alınmak suretiyle kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden (2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi için 1.833,45-TL) az olan vatandaşlarımıza bağlanan aylıklardır. 2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi yaşlı aylığı tutarı 1.536,70-TL olup aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır.

**ENGELLİLERE
YÖNELİK SOSYAL
YARDIMLAR**

ENGELLİ AYLIĞI

2022 sayılı Kanun gereğince %40 ve üzeri oranda engelli olan, sosyal güvencesi olmayan ve hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden (2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi için 1.833,45-TL) az olan vatandaşlarımıza bağlanan aylıklardır. 2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi engelli aylığı tutarı; engel oranı %40-69 arasında olan vatandaşlarımız için 1.226,69-TL, engel oranı %70 ve üzeri olan vatandaşlarımız için ise 1.840,04-TL olup aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır.

YAŞLI VE ENGELLİLERİN BAKIMI PROJESİ (VEFA)

İhtiyaç sahibi olan yaşlı ve engelli vatandaşlarımızın ev temizliği, kişisel bakımları, temel ve zaruri ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Yaşlı ve Engellilerin Bakımı Projesi yürütülmektedir.

ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

ENGELLİ YAKINI AYLIĞI

2022 sayılı Kanun gereğince 18 yaşından küçük özel gereksinim düzeyi en az hafif düzeyde olan veya %40 ve üzeri oranda engelli olan yakını bulunan, sosyal güvencesi olmayan ve hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden (2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi için 1.833,45-TL) az olan vatandaşlarımıza bağlanan aylıktır. 2022 yılı Temmuz-Aralık dönemi engelli yakını aylığı tutarı 1.226,69-TL olup aylık tutarları memur aylık zammına göre artırılmaktadır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yürütülen sosyal yardım programlarına yönelik başvurular Vakıf Mütavevelli Heyeti tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde (3294, 2022 ve 5510 sayılı Kanunlar) değerlendirilmektedir.

Ayrıntılı Bilgi ve Başvuru için İkametgahınız Bulunduğu il veya ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Başvurabilirsiniz veya e-Devlet Kapısı Üzerinden Online Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunabilirsiniz.

www.aile.gov.tr

EĞİTİME YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI**

EĞİTİME YÖNELİK SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

EĞİTİM YARDIMLARI

EĞİTİME YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

Etkili bir sosyal yardım sistemi oluşturulmasında ve yoksullukla mücadelenin başarılı olmasında eğitim faktörü kritik bir önem taşımaktadır. Bu alanda T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile yakın işbirliği içinde faaliyetlerini yürütmektedir.

Bu kapsamda 2019 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT) Fonundan yapılan harcamaların yaklaşık %44,3'ü eğitim yardımları kapsamındadır.

Eğitim yardımları kapsamında yürütülen yardım programları Eğitim Materyali Yardımları, Öğle Yemeği Yardımı, Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY), Ücretsiz Ders Kitabı, Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı, Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması ve Orta Öğrenim Öğrenci Yurdu Projeleridir.

Bakanlığımız ile Gazi Üniversitesi tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen Şartlı Eğitim Yardımı Etki Analizi neticesinde Şartlı Eğitim Yardımlarının çocukların okula devam düzeylerinin artmasında, okul devamsızlıklarının azalmasında ve özellikle kız öğrencilerin liseye devam etmesinde oldukça büyük etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Şartlı Eğitim Yardımı ile ilgili yapılan etki analizi sonucunda, yardım alanların yardım almayanlara göre; devamsız gün sayısının azaldığı, kırsal kesimlerde devamsızlığın azalma oranının daha yüksek olduğu, kız çocuklarında erkeklere göre devamsızlığın daha fazla azaldığı görülmüştür.

EĞİTİM MATERYALİ YARDIMI

Her eğitim-öğretim yılı başında ve yıl boyunca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla ihtiyaç sahibi ailelerin ilkö ve orta öğretimde okuyan çocuklarının kurtasiye, önlük, çanta vb. temel okul ihtiyaçları karşılanmaktadır.

ÖĞLE YEMEĞİ YARDIMI

Taşınmalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan ihtiyaç sahibi öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren bu program, 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren kaynağı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

ÜCRETSİZ DERS KİTABI YARDIMI

İlk ve orta öğretim öğrencilerinin ders kitaplarının ücretsiz verilmesi kapsamında; 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gelirlerinden kaynak aktarılmaktadır. Bu kapsamda her yıl Bütçe Kanunu ile ayrılan kaynak, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gelirlerinden kesilerek Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine doğrudan aktarılmaktadır.

ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN OKULLARINA ÜCRETSİZ TAŞINMASI

Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin okullara erişiminin sağlanması amacıyla MEB ile işbirliği içinde destek sağlanmaktadır. 2004-2005 eğitim ve öğretim yılında uygulama, sadece zihinsel engellileri kapsayacak şekilde yürütülmekte iken, 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında kapsama tüm engel grupları (görme, işitme, ortopedik vd.) dâhil edilmiştir.

ŞARTLI EĞİTİM YARDIMI

Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan ailelere, çocukların örgün eğitime devam etmeleri ve okulun açık olduğu aylarda bir ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapmaması şartıyla, "Şartlı Eğitim Yardımı" yapılmaktadır. Başvurularda ve ödemelerde "öncelikli" ödemeler doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Kız çocuklarına yapılan yardım tutarı erkek çocuklarına yapılan yardım tutarından daha yüksektir.

Aylık Ödeme Tutarları

İlköğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 90 TL
İlköğretime devam eden kız öğrenci için/aylık 100 TL
Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 130 TL
Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için/ aylık 150 TL
(Ödemeler 2 ayda bir yapılmaktadır.)

Yardım ödemelerini çekmeye hak sahibi olan anneler, herhangi bir ücret kesintisi olmaksızın PTT şubelerinden yardımlarını çekebileceği gibi Sosyal Yardım Kartlarını kullanarak ATM'lerden de çekebilmektedir. Ayrıca Sosyal Yardım Kartlarını alışverişlerinde ödeme aracı olarak kullanabilmektedirler.

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİ YURDU PROJELERİ

2009 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları ile orta öğrenim öğrenci yurdu projeleri desteklenmeye başlamıştır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yürütülen sosyal yardım programlarına yönelik başvurular Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde (3294, 2022 ve 5510 sayılı Kanunlar) değerlendirilmektedir.

Ayrıntılı Bilgi ve Başvuru İçin İkametgahınızın Bulunduğu İl veya İlçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Başvurabilirsiniz veya e-Devlet Kapısı Üzerinden Online Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunabilirsiniz.

www.aile.gov.tr